

KRÓTKA NAUKA
Z
CYWILNEGO
S T A T U T U
NAPOLEONA WIELKIEGO.

SPOSOBEM SŁOWNIKA

PUBLICZNOŚCI PODANA

PRZEZ

S. G. LAUBEGO,

czasowego Sędziego Patrymonialnego J. O. Xcia
JMci Antoniego Ordynata Sułkowskiego
w Lesznie.

N° 97. Ex libris Laurentii Kozłowsky

W WROCŁAWIU, 1808.

DRUKIEM WILHELMA BOGUMIŁA KORNA.

11041

I

Magel hwoir. 20. XII 31.

cena 52T.

x-40412

11041

I

PRZEDMOWA.

Statut Napoleonów wprowadza się w królestwie Westfalskim i księztwie Warszawskim na mocy ułożoney dla tych krajów Konstytucyi: nie potrzeba więc nic na usprawiedliwienie pisma ninieyszego: ponieważ każdy, takie, świeżych cale ustaw rozsianej nauki dla obywateli tych Państw, baczyć musi potrzeby. To wszakże

niniejsze pismo nie ma żadną miarą dokonany nawet prawnikom użytecznym być słownikiem Statutu Neapolonowego: ale raczy, nieuchronniejszey daleko zapobiedz potrzebie, i nieuczonych wszelkiego stanu ludzi, co do ustaw oświecić. Pismo takowy mające zamiar, powinno przede wszystkim być wyrozumiałe i pojętne, a od wszelkiego uczonego oddalonym być toku, ile-by się to, bez uszczerbku w gruntowności, uczynić dało; zwłaszcza zaś takowe pismo, ażeby mogło być tanie, nie powinno ogromnym być dziełem, czego też żadney nie ma nawaly, gdyż nie mało jest rzeczy, bez których się, stosownie do zamierzonego celu, obejść może. Wszystkie powszechne prawidła, na których się Sę-

dziego, zasadzać powinień wyrok, są tu zbyteczne: podobnież szczegóły dotyczące się postępowania sądowego: gdyż strony, ile tego potrzeba, sędzia sam, w tey mierze oświeca. Definicynie i metodyczne rozdziały, podobnieżby tu, nie na przyzwoitym usadowione były miejscu: pojęcia prawniczych prawideł i spraw cywilnych, które przynajmniej w większey części Europy, od dawności już były używalne, mogą raczey być miane za powszechnie znaiome i nie potrzeba nic więcej, iak tylko objaśnienia pojedynczych, mało co znaiomych, albo w odmiennym znaczeniu zażywanych wyrazów. Dopięłoby ogolności to pismo swego zamierzonego celu, gdyby było przestrogą, szkodzie wszelkiej zabiegającą, któraby czy-

telnikowi wyrastać mogła z niewiadomości przepisów, które się dotyczą powszednich spraw obywatelskiego pożycia, i gdyby do tego służyło, ażeby go od nieużytecznego cofnąć pieniactwa.

Czyliby to o niniejszym popłacać mogło piśmie? I czyliby zwłaszcza sposób układanych, porządkiem abecadłowym, materyałów, zamiarowi odpowiadał? niech publiczność osądzi.

Wiele bardzo do tego ieszczębraknie, ażeby nasz Statut Napoleónów, całe Francuzkie, do ostatka miał wyczerpnąć prawodawstwo: że ten atoli w pomnienionych kraiach, tym czasownie tylko wprowadza się,

zaczyn nie byłoby to, do rzeczy; umieszczając w niniejszym słowniku drugie także Legislacyi francuzkiey części. Miały-li-by w oyczyźnie albo i' inszych Państwach, prawo kryminalne i handlowne, albo też insze iakowe ustawy, ieszcze z czasem bydź wprowadzone; na ten czas wszystko, coby w nich było wiadomości godnego, w podobnym-że z nich uzbierawszy wyborze i tymże sposobem porządku abecadłowego ułożywszy, iakby wtora tego niniejszego dzieła część, dla iego posiadaczów ma bydź wydane. Nowa snadź edyciia objęłaby zaś wszystkie społem prawa, w całym ich obrębie.

Co do reszty, to małe dziełko, wydane bydź ma razem i jednegoż

czasu, w języku oyczystym i ościen-
nym niemieckim.

Dan w Lesznie Mieście księztwa
Warszawskiego w Grudniu 1807.
roku.

Księgopis.

Krótką Nauką
z
Cywilnego Statutu
Napoleona Wielkiego.

Sposobem Słownika publiczności podana.

A d o p c y a.

Patrz: Przysposobienie za dziecię.

A r e n d a.

Kontrakty arendowe mogą być zawarte na piśmie albo słowne. Kiedyby się zaś kto, słownego kontraktu miał zaprzeczyć, przed tym, niżby był spełniony, nie może drugi, inszego zażyć sposobu, iak przysięgę mu dopuszczając. Jeśliby tylko o sumnę arendową była sprzeczka, przypuszcza się na owczas do przysięgi arendą dobra puszczających, gdyby nie wolał raczey sumnę

arendową przez ludzi dać wyznaczyć biegłych w tej mierze,

Arendarz może bez wiedzy właściciela subarendą dobra puścić owszem zupełnie prawa swego inszemu ustąpić; chyba żeby ilość arendowa zależała w użęstku urodzaiów; bo w tym razie się to nie godzi, kiedyby nie było wyraźnie ugodzono.

Gdyby po upłynionym kontrakcie arendowym, arenda rzeczą daley postępowała, uważa się to iak nowy ustny kontrakt. Ustawy nie oznaczają pory wypowiedzenia arendy, ale się na zwyczaj odwoływaią na każdym miejscu wprowadzony,

Arendarz którego kontrakt publicznie był uczyniony, nie może bydź przez kupuiącego grunt, w czasie arendy, z niey wyrzuconym przed upłynionym czasem, kiedy tego kontrakt nie

namieniał wyraźnie. Co gdyby się jednak było stało, trzeba żeby arendarz majątności, o tym był uwiadomionym, a zatym zupełnie zaspokoionym. Nadgrodenie zaś przy majątnościach zależy w trzeciej części ilości arendowej, za cały ieszcze pozostający czas arendy; przy inszych rzeczach, nadgrodenie szkody oceniać znający się na rzeczy. Gdyby zaś kontrakt publicznie zawartym nie został, albo gdyby nie miał pewney daty, na ten czas arendarz nadgrodenia szkody żądać nie może. Kto pod warunkiem odzyskania przedaży kupuie, nie może żadną miarą arendarza rugować, aż nieodzownie po upłynionym, arendzie wyznaczonym czasie, właścicielem zostanie.

Niech-by zaś ugoda arendowa słownie zawartą była, albo żeby data arendy oznaczoną nie została, na ten czas się wszelkiego czasu uważa na tak długi czas zawartą, ile potrzeba do zebrania

wszystkich urodzaiów: a zatym przy rolach, łąkach, winnicach i t. d. przynajmniey na ieden rok. Gdzie się role dzielą na obredy, płaci arenda na tyle lat, ile iest obred *).

---

*) Obreda znaczy podziały kniei, aby drzewa razem nie wytępić, ale żeby miało czas znowu odrastać, tak żeby wszystkie w przeciągu kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu lat przeszedłszy obredy, znowu można od zarosty pierwszey poczynąć. My roli nie dzielilismy dotąd, bo to wniesli Anglicy. Że nam rzecz nieznaiona, pogotowiu też nie ma imienie lub wyrazu: mając zatym bydź wyrażoną, przeniesdź trzeba wyraz od rzeczy podobney. Znaczyłaby zatym obreda na potym, podziały nietylko kniei, ale też i roł, odłogiem leżących i iakby na nowiznę zostawionych. Wszak i w niemieckim podobnego zażywaią słowa przy knieciach zażywanego. Tu w ogole namienić zdarża się sposobność, że nie mało słów utworzyć było potrzeba, co się nie stało, publiczność nowotnymi słowami chcąc sarzucić w tey nadziei że się z czasem otrą. Takie prawo, publiczność księ-

Z przyczyny lichego gospodarzenia albo w powszechności dla niedotrzymania kontraktu, może właściciel, kiedy mu ztąd wyrasta szkoda, żądać zniesienia kontraktu arendowego i prócz tego jeszcze nadgrodenia szkody.

Kiedyby arendarz całe lub przynajmniej do połowy, zniwa utracił na ten czas żądać może folgi. Niech-by atoli kontrakt na więcey lat był zawarty, zaświśnie rzecz na tym, czyliby arendarz w leciach przedchodzących lepszych, nie miał nadgrody. Przeciwnie liczy się z końcem arendy, rok ieden w drugi; może atoli sędzia przody tym czasownie stosowną przyznać nadgrode.

gopisom tylko przyznaie powziętym i z powszechnym poklaskiem przyiętym. Tu tworzeniu nowych słów powód dała, potrzebna zrozumitelność dla ludzi wszelkiego stanu. Czemu iezeliby się zadosyć stało? czas pokaże,

Gdyby zaś strata urodzaiów dotykała, które już od ziemi odlączonymi zostały, żadna nie popłaca folga, chyba żeby ilość arendowa zależała w udziale urodzaiów.

Choćby arendarz w kontrakcie nie-
szczęśliwe przygody wyraźnie ponosić
ślubował, jednakowoż się to tylko o
zwyczajnych rozumie przygodach np.
mrozie, gradobiciu, nawałnicy i t. d.
Miałby - li się tu także nadzwyczajne
przygody rozumieć, np. szkody z woj-
ny, nadzwyczajne powodzi; trzeba,
żeby na taki raz, to wyraźnie było
oznaczone.

Wynoszący się arendarz, powinien
potrzebną w gospodarstwie na gruncie
zostawić słomę i nawoz, choćby też
tego był nie zastał: tylko że mu się
podług taryf powinny nadgrodzić.

Kontrakty arendowne z obustronnie
na dziedziców spadają ilość arendowna
podpada z pięcią lat preskrypcyi.

Patrz

Patrz arenda bydła, inwentarz bydła.

Arenda bydła.

Znayduią się w ustawach, oprócz zależnego czyli inwentarskiego bydła, które arenduiący arendarzowi gruntu zostawuie, dwa zwłaszcza gatunki arendowania bydła.

Piérwszy iest ten, że pachciarz oznaczoną liczbę bydła odbiera pod pozór, do żywienia, i pielegnowania, pod tą ugodą żeby mu mleko, mierzwa, robota bydła służyły; żeby używał połowicy wełny i przychowku; a ponosił połowę szkody.

Tu się bydło przy odbieraniu i oddawaniu taxuie, ażeby podług tego stosunku nakoniec korzyść i szkodę oznaczyć można. Jeśliby szkoda wyrastała trafunkiem bez zawinienia pachciarza, na ten czas za szkodę nie stoi:

musi atoli zawsze ze skór się rachować. Gdy cały inwentarz bez zawinienia pachciarza odeydzie, cała szkoda samego trafi właściciela. Umowy, ażeby pachciarz ponosił szkodę straconego także bez iego winy inwentarza; żeby przy szkodzie większa na iego stronę przypadała część, aniżeli część korzyści; albo żeby właścicielowi więcej oddano aniżeli mu naliczono, są przy tych kontraktach nie ważne. Żadna strona, o którejkolwiek sztuce była urządzenia czynić nie może bez drugiej. Strzyżka wełny powinna się właścicielowi zapowiedzieć, kiedy się o niey zamyśla. Jeźliby pachciarz oraz był arendarzem gruntu iakiego, musi właścicielowi iego, ta аренда była byź opowiedziana, gdyżby się mógł inaczey trzymać była inwentarskiego, gdyby mu pachciarz, iako arendarz gruntu iego był dłużen. Kiedyby czas arendy nie był oznaczony, uważa się iak ugodzoną na — trzy lata. Przy oddawaniu inwentarza

odbiera arenduiący tyle bydła poprzedniczo, ile trzeba żeby się wyrównała taka przy obeymowaniu iego ustanowiona. Reszta się dzieli.

Drugi gatunek arendy bydła iest, kiedy pachciarz połowicę bydła daie. Tu także przychówek, wełna i szkoda się dzielą: mleko, nawóz, i robocizna bydlęm należą pachciarzowi samemu. Wogolności wszystkie tu się przystosować dadzą urządzenia przytoczone przy pierwszym gatunku. (Patrz inwentarz bydła.)

A l t e r n a t y w a.

Obowiązawszy się, kto to lub owo uczynić albo dać, ma na obraniu, co z oboygą dać lub uczynić zechce, nie może iednak po części iedno a po części drugie dać czyli uczynić. Takim sposobem np. Wierźyciel, któremu ćwiertnia ięczmienia, albo też może

owsa obiecaną była, nie jest obowiązany przyjąć pół ćwiertni ięczmienia i pół ćwiertni owsa. Gdyby iedna z takich na dwoie obiecanych rzeczy zginęła, czy to z winy, czy nie z winy dłużnika, powinienien na ten czas drugą przystawić, i nie może dać wartość utraconey. Gdyby obiedwie, a mianowicie z winy dłużnika zginęły, na ten czas musi zapłacić wartość późniefy zgubioney rzeczy. Kiedy wyraznie umowiono, że wierzyciel ma na obraniu którąby zechciał, może na ten czas ten tu żądać, ażeby mu przeciw woli dłużnika z którego winy zginęła, wartość zapłaconą została. Gdyby zaś obiedwie bez winy dłużnika, i bez iakowiy zwłoki iego zginęły, cały ustaie obowiązek. Co się wszakoż o rzeczach tylko rozumie oznaczonych, a nie o rzeczach któreby przez insze tegoż gatunku zupełnie mógł zastąpić. Tak-by się więc przy wyżey położonym przykładzie, tym złożyć nie mógł, że mu

ćwiertnię ięcznienia i ćwiertnię owsa ukradziono; ale w tedy iest wymowionym, gdyby właśnie te dwie ćwiertnie ukradziono które stały w miechach nasypań i z których wyraźnie ieden był na dwoie obiecany.

B i a ł o g ł o w a.

Zameżne białogłowy mają z mężczyznami równe prawa, tylko że iak w ogole wszystkie białogłowy, wyiąwszy w linii wstępuiący opiekunami bydź nie mogą. Przy zarękach czyli rękoimstwie względem niewiast niemasz excepcyi, podobnież i przy obowiązaniu się iednego za wszystkich i wszystkich za iednego, oprócz że małżonka która się z mężem in solidum zapisała, tylko iak rękoimia się uważa,

Małżonki w ogole, nie mogą bez upoważnienia mężowskiego przed sądem stanąć, oprócz w raziech kryminalnych

i policyi. Nie mogą bez woli mężowey na piśmie zezwalaiać, ani darowiznę iaką czynić, ani co zbywać, ani kontraktów zawierać, ani obowiązki na się brać, ani też do darowizny albo spadku przystąpić. Gdyby mąż zezwolenie odmówił, na ten czas się mogą sądownie do sprawy iakowey dać upoważnić. Takowe urzędowe upoważnienie, w każdym iest razie potrzebne, gdzie mąż nie iest w stanie zeznać swoje zezwolenia, i w razie małoletności, słabości na umyśle i t. d. Handlem się bawiać mężatki, mogą atoli, w swoich handlownych sprawunkach ważne na się brać obowiązki, tak iż oraz mężów swoich mających z nimi spółek majątek, póki żyją zobowiązać mogą.

Każdey mężatce się godzi bez zaciągnięcia małżonka swego, uczynić testament. Patrz areszt osobisty.

Czas namysłu.

Patrz: Dziedzic pobłażany.

Część majątku rozrządzalna.

Kto po sobie z prawego łoża iedno pozostawia dziecię, ten nie iest mocen więcey iaka połowę swego majątku, przez darowiznę między żyjącymi i przez testament wycieńczać, o trzecią chyba tylko część, gdyby dwoie było dzieci; o czwartą zaś na naywyższe, wraze trzech lub więcey dziątek. Przez dzieci rozumieją się tu potomkowie wszelkiego krewności stopnia, byle ich tylko za dzieci mógł rachować, w których mieysce następuią, prawem zastępnym. Ktoby potomstwa nie pozostawił ale tylko przodków w oboiey linii, może przeszło połowę majątku przez darowizny i testament ważne uczynić urządzenie, a przeszło trzecią częścią, ieźliby przodkowie tylko iedney linii żyli, rozrządzać.

Zaczynam nieuchronny udział (legitima) dziecięcia iednego, zależy w połowie; dwóch dzieć, w dwóch trzecich częściach; a zaś trzech lub więcej, zależy w trzech ćwierciach majątku; przodków zaś część nieuchronna iedney linii, tylko w iedney ćwierci majątku zależy.

- Kiedyby się część majątku rozrządzała przekroczyła, na ten czas w prawie darowizny i testamenta zostają ważne; troyność atoli spadkarza obarcza się na część majątku rozrządzalną, tak iż każdy do całkowitości spadku (masa) to wrzucić powinien, co nadzbyt otrzymał. Takowe atoli przeistoczenia zapisów i darowizn tym tylko poszukiwać wolno, na których stronę prawa obarczenie stanowią: zaczynam tylko potomkowie i przodkowie. Przyczynam uważać przychodzi, i samym ostatnim przeistoczenia zbytniey hojności spadkarza, żądać tylko wolno, kiedyby

wraz z pobocznymi krewnymi dziedziczyli, ponieważ prawa, tym tu żadney nieprzysądziły części nieuchronney.

Wrazie potrzebnego przeistoczenia, ażeby mianowicie dziedzicom wzmiar-kowanym, część ich nieuchronną ocalić, przeistoczenie naypierwey trafia w porządku kolej, poczynione w testamencie urządzenia; po nich naynowsze i ostatnie darowizny między żywymi, zatym naybliższe następujące dawniejsze, i tak daley, stosownie po dawności darowizny. Jeżeliby więc część nieuchronna spadku, iuż przez darowizny przekroczoną zostawała, upada wszystka w testamencie oświadczona hojność.

Co wszystko, oraz i sposób, w której część nieuchronną rachować należy, z następującego iasnieć będzie przykładu.

Niechby N. za życia swego darował był Panu A 3000 Złł.; po upłynionym roku znowuby darował Panu B Złł. 2000, a gdyby dwoie było po nim dzieci: w testamencie zaś odkazałby był 4000 Złł.: zaś spadek zalażałby w dieści tysięcy Złł. aktualnego majątku i w trzech tysiącach Złł. długu. Tu te 10000 Złł. wzięwszy, potrącam z nich dług, tak iż 7000 Złł. pozostanie. Do tego przyliczywszy wydane 5000 Złł. przez poczynione za życia darowizny, cały majątek uczyni 12000 Złł. Dopiero więc teraz cały znamy majątek. A że dwoie iest dzieci, te muszą dziedziczyć dwie trzecie części. Spadkarz zatym tylko czterema tysięcy ważnie mógł rozrządzać, ponieważ dwie trzecie części, 8000 Złł. wynoszą, które zatym dzieciom wyiednać należy. Ze zaś czystego majątku tylko iest 7000 Złł. więc ieszcze 1000 Złł. braknie. Za czym idzie, że osoby, na które w testamencie względność miano, z swych

4000 Zł., zgoła nie otrzymać nie mogą, owszemże Pan B. wrocić musi 1000 Zł. z otrzymaney darowizny ażeby dopełnić dzieciom, część spadku nieuchronną.

D a r o w i z n a.

Należy się, ażeby każda darowizna, czyniona była w obecności notaryusza, i od tego tylko popłaca czasu, którego do niej darubieracz przystąpi. Darowizny mogą się tylko ściągać do niniejszego majątku darodawcy, a nigdy do przyszłego. Do dokumentu darowizny ruchomych rzeczy, powinna być przyłączona tabella ocenienia (otaxowania) tych rzeczy, ieżeli ma być ważny. Wolno także darodawcy sobie to wymówić, że darowizna do niego ma powrócić, gdyby darubieracz miał umrzeć, sam ieden albo-li też z potomkami swymi. Nigdy się iednak takowa darowizna nie wraca w dom da-

rudawcy, t. i. nie spada na iego dziedziców,

Darowizny są z reguły nieodzowne; jednakowoż w następujących trafunkach trzech, excepcyją uczynić należy. To iest są odzowne.

1) Dla niedotrzymanych warunków.

2) Z przyczyny niewdzięczności, kiedy mianowicie darubieracz stał na zdrowie darudawcy; kiedy przeciw niemu wykroczył, wiolencyją i srogim lżeniem albo że mu odmówił subsistencyją,

3) Z przyczyny późnief darudawcy urodzonych prawych dzieci.

Względem ostatnief do odwołania przyczyny, nie można poprzedniczo uczynić zrzeczenia. Na gruncie pierwszym i drugim darowizna nie iest bez

sądowego czynienia o z niesienie, odzowną darodawcy użyczona iest po-
ra całego roku do czynienia o znie-
sienie darowizny z przyczyny niewdzię-
czności, iego zaś dziedzicom iuż się to
więcey nie godzi, a nawet sam daru-
dawca naprzeciw dziedzicom darubiera-
czowym czynić nie może.

Względem lekarzów, cyrulików, du-
chownych i. t. d. popłaca o darowi-
znach toż samo, co o testamentach
urządzono.

Patrz: Część majątku rozrządzalna,
darowizna w kontrakcie zrękowinnym
i między małżonkami.

Darowizna w kontrakcie zrękowin- nym i między małżonkami.

Takie darowizny, nie ze wszystkim,
zwyczajnym ulegają prawidłom. Tak
krewni iak obcy mogą w kontrakcie

małżeńskim, i oczekiwanym z małżeństwa ich dzieciom, swój niniejszy i przyszły majątek, który po śmierci zostawia, darować. Darodawca może w takowym razie darubieracza także obowiązać, ażeby przejął jego długi i ciężary spadku. Kiedyby do dokumentu darowizny przyłączony był spis tych długów i ciężarów, na ten czas wolno będzie na potym darubieraczowi, darowany majątek tak dalece przyjąć, jak był w czasie uczynioney darowizny, a reszty rzec się powinien, przeciwnie zaś powinien, albo wszystko przyjąć, albo się wszystkiego rzec. Takowe darowizny wzruszane byź nie mogą, ani z przyczyny braknącego przystąpienia do niey, ani z przyczyny niewdzięczności, i tylko wtedy z pełną, kiedyby się małżeństwo, na którym się zasadzaia, nieukojarzyło.

Małżonkowie w razie żeby dzieci nie pozostawili, tak w kontrakcie mał-

żeńskim, iak pod czas swego małżeństwa, atoli nigdy, w iednymże dokumencie oboie, na wzajem, mogą sobie tyle zapisać, ile im wolno zapisać obcemu, owszem nawet dożywocie, iak dalece inaczey ze szkodą dziedziców, obcemu zapisać nie wolno. Gdyby zaś były dzieci, wolno iednemu małżonkowi ćwierć iedną swego majątku a oraz dożywocie na drugiej ćwierci, albo dożywocie na połowicy, drugiemu małżonkowi prawnie zapisać. Ktoby zaś miał dzieci z dawnieyszego łoża, może tylko na ten czas ćwierć iedną dla swego małżonka obmyślić, kiedy tu nie przewyższa pojedynczą dziedziczną iednego dziecięcia. Pod czas małżeństwa między małżonkami uczynione darowizny, zostaią zawsze odzowne.

Długi dziedzictwa.

Wierzyciele do dziedzictwa się odzywaiący, chyba żeby dziedzica dłu-

żnikiem przyięli byli, mogą na wszelki raz czynić o oddzielenie dziedzictwa od majątku dziedziczącego a w prawdzie to mają prawo, przez trzy lata, względem należących do dziedzictwa ruchomości, względem nieruchomości zaś rzeczy, poty, póki się w ręku dziedzica znajdują. Przeciwnie zaś, nie mogą własni dziedzica pożyczalnikowie, takowego na rzecz swoją, żądać oddzielenia. Spatrz w reszcie przystąpienie do dziedzictwa, dziedzic pobłażany.

Długi z gry.

O długi z przegrania, iako też o wszystko co kto o zakład idąc wygra, czynić nie można, chyba żeby w tey mierze cela rzecz zawisła, od wyćwiczanie ciała np. przy gonitwach konnych, pieszych, wozowych i. t. d. lubo i w takim razie skarga odrzucona być ma, kiedyby summa była niezmierna. Co zaś przegrający już do-
bro-

browolnie zapłacił, nie może być cofnione, wyiawszy tylko traf podeyścia czyli szulerstwo.

D o k u m e n t a.

Ugody o takie rzeczy, które więcey wynoszą iak sto pięćdziesiąt franków (ieden rachuiąc po 1 Złt. 15 gr. według Lipskiey ligi monetowey) powinny przyzwoicie na piśmie być czynione. (Patrz: Świadek.)

Prywatne dokumenta na obustronne ugody nie są ważne, ieżeli nie są na tyle éxemplarzów autentycznych przepisane, ile w tę sprawę osób wchodzi, różny przy niey interes maiących. Kiedyby np. Grunt, więcey iak iednemu był arendą puszczoney, wszyscy arendarze społem, ieden tylko i tenże maią interes, zaczym iednego tylko im potrzeba autentyku, przeciwnie w arendę puszczaiaący, osobny mieć musi, ponie-

waż iego interes przeciwny iest w brew interessowi arendarzów. Trzeba oraz w każdym autentyku wyrazić, wiele ich wygotowano.

Ustne umowy poboczne, przy ugodach na piśmie nic nie ważą. Wzajemne rewersa placą tylko między osobami ugodę czyniącymi, nigdy atoli dla trzeciego.

Któreby ugody w obecności notaryuszów czynić należało, przytoczyło się w przyzwoitych artykułach. (Patrz: karta ręczna.)

D o l e t n i o ś ć.

Jest oboiey płci, na dopełniony rok dwudziesty i pierwszy ustanowioną.

Domostwa mające więcej właścicieli.

Kiedy instrument nabycia właścicielom pojedynczych udziałów służący, nie nie opiewa inszego, na ten czas muszą wszyscy spólnie, koszt budowy i reparacyi muru głównego, komina i dachu ponosić, wszakoż nie w równym podziale, ale stosownie do wartości ich udziałów. O podłodze ten radzi właściciel, który po niej chodzi. Wschody z poziomego do pierwszego piętra przypadają na pośledniego właściciela, te co do drugiego piętra idą, na właściciela tegoż drugiego piętra i t. d.

Dożywotnia renta.

Kontrakt dożywotniej renty tam się dotrze, gdzie kto sobie da przyrzec rentę na czas własnego, albo kogo drugiego, lub też i trzeciego życia, stosownie do summy pieniężney albo iakięy

ruchomości lub nieruchomey rzeczy. Mogą też dożywotnie renty za nic być urządzone przez darowiznę i testament. Podlegają jednak na ten czas prawnym warunkom darowizn i hojności w testamentach. Podobnież kupić można rentę dożywotnią dla inszego. Urządzając ją na czas życia osoby, któraby już była umarła, albo w dwadzieścia dni po dotarciu ugodzie, a wprowadzie na chorobę, którą już była na ten czas złożona, kontrakt zostaje nieważny. Przeciwnie renta zapłaconą być musi, niechby była, tak wysoka iak chce, i choćby osoby na których życie zapewnioną została, bądź iak długo żyły. Urządzić więc renty nie może otrzymany kapitał, lub rzecz otrzymaną wrócić, a siebie tym sposobem od płacenia renty oswobodzić. Niemniej właściciel renty cofnąć się nie może z przyczyny iż mu iey regularnie nie płacą; owszem na taki raz inszego nie

ma sposobu, iak drogą prawa retentów się dopominać.

Była - liby płaca renty 'w każdym przeciągu czasu na pewny termin poprzedniczo (anticipative-praenumerando) ugodzona, odbiera właściciel płacę, choćby owa osoba, od której życia renta zawisnie, przed upłynionym owym przeciągiem czasu, umarła była, byle tylko termin przeżyła: np. Niech-by renta na termin pierwszego stycznia płacną była, za przeciąg stycznia, lutego, i marca. Zaczyn choćby owa osoba na dniu drugiego stycznia umrzeć miała, odbiera iednakowoż właściciel renty, całą trzymiesięczną płacę. Patrz: Renta.

D r z e w a.

Nie iest nikt obowiązany cierpieć drzewa wysokopienne (à haute tige) na gruncie sąsiada swego o trzy stopy

(jeden metre) a insze drzewa lub samorodne ogrodzenia o półtory stopy (półowę metra) od granicy. Można także zniewolić sąsiada, żeby gałęzie przez granicę wiszące obciął. Korzenie od sąsiada się ciągnące wolno samemu uprząć.

D z i a ł y.

Każdy współdziedzic może podział dziedzictwa wspólnego żądać, a każda ugoda współdziedziców, na niedzielenie dziedzictwa, jest nieważną. Mogą atoli działy aż do piątego roku odłożyć, i po upłynionym tym czasie ugodę odnowić. Skoro wszyscy dziedzicy będą doletni, mogą działy ułożyć do upodobania, i wcale grunta ale przez notariusza tylko, sprzedać; ieżeliby zaś byli dziedzicy nieobecni, małoletni albo chorzy na umyśle, muszą zawsze działy urzędownie nastąpić. Gdyby współdziedzic obcemu, lub krewnemu,

do dziedzictwa niezdolnemu, swego ustąpił prawa, zawiśnie od współdziedziców, czyliby też zamiast dziedziznę swoją zlewającego chcieli inszego do działów przypuścić, albo czy mu to wrocić wolą, co dał za ustąpienie prawa. Choćby iuż było po działach, może się każdy swoich trzymać współ dziedziców, stosownie do dziedzizny każdego, kiedy mu rzeczy, lub iakie prawo, które w dziedziznie iego mu przypadły, z przyczyny iuż przed działami miejsce mającey, zostały wydarte.

Działy iedynie tylko z przyczyny gwałtu i podstępu mogą, bydź wzruszane, albo gdyby współdziedzic, w działach ćwiercią dziedzizny swojej ukrzywdzonym został. Patrz: dziedziczne długi — wrzucić, wcielić dziedzictwo.

Działy między dziećmi przez rodziców.

Rodzicy i insi przodkowie, mogą między dzieci i gdyby te już były pomarły, między ich potomków, czy to ieszcza za życia, czyliteż na raz śmierci, majątek swój podzielić, i mają w tey mierze przepisy o darowiznach i testamentach, do których się wiązać powinni. Działy są atoli nieważne, ieżli by któreżkolwiek dziecię, lub potomek; już przed tym zmarłego dziecięcia, pominięne było; mogą też bydz wzruszane dla nadwerężenia czwartey części, podobnież wtedy, gdyby któremu większy był dział przyznany, iak prawa pozwalają.

Dzieci nieprawe.

Dzieci nieprawe wszelkie prawa dzieci z łoża prawego się rodzących, przez nastąpione potym małżeństwo, między

rodzicami zawarte, nabywają, skoro je publicznie i uroczyście uznali,

Dzieci w cudzołożstwie albo całe w kazirodztwie zplodzone, samego tylko domagać się mogą strawowania (alimentation, pension alimentaire). Wszelkie zaś insze dzieci nieprawe, uznanymi bywszy od rodziców, prawo mają dziedziczenia, na cały po nich spadek, kiedy żadnych nie ma prawych dziedziców, czy to z prostey czy z poboczney linii. Niech-by atoli byli dziedzicowie w linii zstępującej, w takowym razie bierze dziecię nieprawe, trzecią szczególnie tylko część owej dziedzizny, którąby otrzymało było wtedy, gdyby z prawego było łoża. Niech zaś będą dziedzicowie w linii wstępującej i rodzeństwo, na ten czas bierze połowę, a zaś trzy ćwierci owej dziedzizny, kiedyby tylko byli dalsi należący, a tu nic nie zależy na tym, czy takowe nieprawe dziecię żyje, albo czy iego po-

tomstwo, iego tylko miejsce zastępuie.

Żadnego wszakoż dziecię nieprawe, nie ma daley prawa na spadek rodzicielski, ieżeliby od rodziców połowę należney mu wymienioney wyżej otrzymał było dziedzizny, z wyraźnym oświadczeniem, iż przeto ma bydź wydzielone, chyba żeby do tey połowy, ieszcze rzeczą samą czego brakło: w takowym razie resztę ieszcze otrzymać musi.

Przeciwnie po dzieciach bezpotomnie zesłych a nieprawych, rodzice, którzy ie stosownie do ustaw kraiowych, za swoje uznali byli, dziedziczą. Niechby zaś rodzice umarli byli, dziedziczy na ten czas rodzeństwo z prawego łoża wszystko co od rodziców pochodzi, reszta przypada na rodzeństwo z nieprawego łoża i na potomstwo ztego rodzeństwa. Patrz: Oycięc.

Dziedzic pobłażany

(ex beneficio inventarii).

Może kto dziedzictwo przyjąć, może się go zrzec, albo też z pobłażonym inwentarzem do dziedzictwa przystąpić. Takowe pobłażenie wtym zależy; że dziedzic nie ma obowiązku dalej płacenia długi spadkarza, tylko iak wystarcza spadek stosownie do inwentarza, dokładnie spisane; że, przeświadczwszy się, iż ciężary przechodzą zysk, cały spadek pożyczalnikom i legatariuszom ustąpić i sam iako pożyczalnik czynić może, kiedyby mógł do spadku iakie zakładać pretensie. Takowy dziedzic nazywa się pobłażanym dziedzicem. Ktoby takowego używać zamysłał faworu, musi przed sądem przyzwoitym, wolą swoją wyraźnie oświadczyć, i nie bawiąc w czasie trzech miesięcy, ode dnia zagaionego spadku, (od mierci spadkarza) dokładny i zupełny spadek dać spisać inwentarz. Prócz

tego ma prawo na czterdziestodniową porę do namysłu poczynwszy od dokoncz nego inwentarz, albo gdyby się w czasie trzech miesięcy nie był dał dokończyć, od upłynięney pory trzech miesięcy ażeby zaś nie bawiąc oświadczył, czyliby teraz nic sobie nie waruiąc do dziedzictwa przystąpić, albo li też się zrzec chciał dziedzictwa. W przeciągu tey pory żaden pożyczalnik spadkowy z nim oto czynić nie może. Takową porą może za iego proźbą, stosownie do okoliczności, bydź podwoiona. Zaczym się niczym naprzeciw pożyczalnikom zastawić nie może, lubo mu ieszcze zawsze wolno, inwentarz układać i zachować się iako dziedzic pobłażany. Gdyby zaś wprzeciągu tey pory czynność sobie iaką pozwoił, która tylko na dziedzica bezwarunkowego przystoi; albo gdyby iuż prawnie był do czego iako dziedzic bez warunkowy skazanym, na ten czas nie zaszczyca go więcey owe prawo pobłażne, i uważa-

ny iako dziedzic bez warunkowy powinien pożyczalnikom, nawet z nadwzięciem własnego majątku, się uiścić. Podobnymże sposobem traci prawo pobłażenia, gdyby co zataił, na stronę zemknął podstępnie, z inwentarza wypuścił. W reszcie należy dziedzicowi pobłażomu zawiadywanie spadkiem; niewolno mu iednak bez urządzenia sądowicznego i bez dozoru urzędowego, sprzedać co z dóbr ruchomych lub nieruchomych, musi się rachować, i powinien, gdyby tego pożyczalnicy żądali, ewikcyią na się wziąć stosownie do ruchomych dóbr i dogotowizny, która z zaprzędanych pochodzi gruntów, albo wszystką gotowiznę dać w pokład (w depozyt). Przyzwoicie dziedzic pobłażony pożyczalników zplaca bez różnicy, tak iak mu się stawia, gdyby iednak z strony pożyczalników iaka wynikła sprzeczność, tylko mu się w przepisany od sądu płacić godzi porządku. Pożyczalnিকowie dopiero po zło-

żonym przez dziedzica pobłażonego, rachunku i po zplaconych snadź retentach i defalkach się zgłaszający, tylko się na ten czas legataryuszów trzymać mogą, a to też tylko wprzeciągu trzech lat.

Wszystek nakład administracyi, pieczętowania, sprzedaży spadkowej, inwentarza robionego, rachowania się, podobnież i wszelkie insze koszta urzędowe, z całości spadku pochodzić powinny, chyba żeby przez opieszałość lub z inszey winy dziedzica pobłażonego urosły były.

D z i e r z a w a, (usus fructus.)

Ten, ktorem dzierzawa iakieżkolwiek ruchomey rzeczy udzieloną została, używa wszelkich z niey korzyści i owoców tak właśnie iak właściciel, musi atoli rzeczy zażywać, iak na dobrego przy-

należy gospodarza i one w tymże znowu wrocić stanie, w którym ią odebrał. Tym zamiarem trzeba ażeby na samym początku, przy obięciu dzierżawy, z zasięgnięciem właściciela, stan rzeczy był zapisanym. Musi także dzierzawca zakład postanowić (uczynić ewikcyją), gdyby od niego wyraźnie wyzwolonym: Wyzwoleni są rodzicy od zakładu, którym dzierzawa majątku dziatek przynależy, podobnież przedawacz i darodawca, którzy sobie dzierzawę wymowili. Gdyby nie mógł lub nie chciał zakładu postanowić, nie odbierze rzeczy do własnych rąk, ale raczy zostanie zaarendowaną i wnaiem daną, iścizny się umieszczą, insze rzeczy, któreby się zpotrzebowały, się zprzedadzą, i wartość ich da się na prowizyją, tak iż dzierzawca iedynie tylko z arendowych, naymowych i prowizyjnych dzierzażytków. Dierzawca musi ponosić koszt na utrzymanie i potrzebne rzeczy reparać, podobnież podatki. Za

przygodę dzierzawca nie stoi, ale raczej za wszelką z iego winy wyrastającą szkodę, i pogorszenie rzeczy. To owsem powód dać może do złożenia go przed czasem z dzierzawy. Zawisnie na ten czas od sędziego, czy dzierzawca wszystkie utraci użytki, albo czy mu właściciel za resztę czasu, wyznaczoną zapłaci summę. Melioracyi bonifikacyią nie może dzierzawca pragnąć, może chyba tylko poczynione nowe planty sobie odebrać, ieżliby samey rzeczy tym sposobem nie niszczo. Komu trzoda czy stado w dzierzawie daną została, nie potrzebuie się z niey właścicielowi rachować, gdyby bez iego winy całe zniszczała, skory tylko wroci. Gdyby zaś tylko którażkolwiek iey część odeszła, na ten czas powinnien właścicielowi w przyzwoitym czasie pod liczbą wszystko powrócić.

Kto w testamencie postanowionym został za dzierzawcę czy to całego spadku,

ku, czyli też tylko którykolwiek onegoż części, nie może wymagać prowizyą, długi spadku zapłaciwszy, dopóki iego trwa dzierzawa. Nie zapłacił-liby dzierzawca, na ten czas ma właściciel na obraniu, czyliby zechciał długi zapłacić, a od dzierzawcy do poty brać prowizyą, póki trwa iego dzierzawa, albo czy ze spadku zechce tyle sprzedać ileby na zplacenie długu wystarczało.

Kiedyby w czasie dzierzawy z strony trzeciego pretensyie do dzierzanych rzeczy czyniono, powinnien dzierzawca, pod odpowiedzialnością, za wszystkie ztąd wyniknąć mogące szkody, właściciela o tym uwiadomić.

Dierzawca może swoje prawo arendą lub najmem puścić, sprzedać, z niego darowiznę uczynić, do własnego upodobania. (Patrz: Używanie).

Exekutor testamentu.

Można iednego i więcej exekutorów testamentem mianować, i onymże possessyją spadku ruchowego dać obiąć, która wszakoż, nie daley trwać powinna, iak rok ieden, i przez dziedzica zniesioną bydź może, ieżeliby tyle zplacił, ile na wypłacenie legatów potrzeba. Urzędowaniem exekutora iest: piecza o pieczętowaniu i urzędowym inwentarza, w obecności dziedzica pisanym; z przedanie ruchomości, na zplacenie legatów, w niedostatku gotowizny; straż nad dopełnieniem urządzeń testamentem warowanych; utrzymanie całości iego, naprzeciw tym, którzyby go w czymżeżkolwiek napastowali. Powinnien się rachować, z upłynionym od śmierci spadkarza, rokiem. Jeżeliby więcej było exekutorów, odpowiedni są wszyscy in solidum, chyba żeby z urzędzenia testamentowego oddzielnie działali.

Emancypacyia zeznanie doletniości.

Małoletni może od władzy rodzicielskiej lub opiekuńskiej być oswobodzony albo emancypowany. To się stanie samo przez się, kiedy ślub weźmie, inaczej przez urzędowe zeznanie czyli oświadczenie oycowe, a gdyby ojca więcey nie miał, matczyne, skoroby tylko niedoletni dokończył piętnaście lat, daley z uchwały radźca rodziny, kiedyby niedoletni nie miał rodziców, a iuż osiemnaście lat dopełnił. Emancypowanemu zapisuie się kurator w którego assystencyi rachunku opiekuńskiego słucha. Tego kuratora otrzymać musi, aż do doletności, i do żadnych, nie iest udolnym czynności bez iego dozwolenia, gdyby szło o co więcey iak o zawiadywanie majątkiem, który mu się w reszcie cały oddaie. Bez przepisanych opiekunowi warunków (restrykcyi) nie wolno mu gruntów zbywać, ani one zapisami zastawowymi

obeiazać, ani iakikolwiek dług zaciągnąć bez radzca familii, i urzędowego potwierdzenia.

Pograżonemu przez ugody, może w prawdzie stosownie do okoliczności sądzia, iego obowiązki zwolnić, sam zaś traci fawor emancypacyi, gdyby rodzice albo radziec familii tak osądzili, i powraca znowu pod władzę zupełną rodziców lub opiekunów.

Emancypowany małoletni, handlem się bawiący, uważany bywa iak doletni stosownie do spraw kupieckich.

F i d e i k o m m i s s.

Fideikommissy czyli urządzenia, którymi-by dziedzic obowiązany zostawał, dziedzictwo, czy to całe czy po części, inszemu znowu ustąpić, nie są dozwolone: owszem nie są z reguły, urządzenia takowe, między żyjącymi

lub w razie śmierci, ważne; pozwala się atoli, tylko samą własność iednemu, a użytek rzeczy odkazać drugiemu. Następujące tu także excepcyje od reguły, mają miejsce, można mianowicie przez darowiznę między żyjącymi albo testamentem, iedno albo i więcej z własnych dzieci zobowiązać, ażeby czy to w całości czy też poczęści dziatkom swoim zostawili, to co od nich mają. Doczego także rodzeństwo swoje, takowe osoby, które bezdzielnie umierają, zobowiązać mogą. Takowe urządzenie nie może się atoli stać na rzecz iednego albo drugiego wnuka, synowca, siostrzenca, ale się raczey na wszystkich bez różnicy ściągać musi; ani się też rozściągać może na dalsze stopnie krewności. Przez fideikommiss, dziedziczą atoli dziedziczących dzieci, dziedziznę, swoich, snadź przedtym, zmarłych rodziców, prawem zastępnym. Dawca albo testamentarz może mianować opiekuna, ktoryby nad uiszczeniem tak-

wego urzędzenia straż trzymał. Co jeżeliby się niebyło stało, sam przez fideikommiss dziedziczący, powinien w czasie iednego miesiąca po śmierci spadkarza lub też po zpoźnionym dowiedzeniu się o takowym urzędzeniu, wniosek uczynić o zapisanie (mianowanie) takiego opiekuna, inaczey się dziedzictwo otwiera na rzecz dzieci.

Fundusze, Fundacyie.

Darowizny i legata dla funduszków, ubogich i publicznych zbawiennych urzędzeń, potrzebuią potwierdzenia z strony rządu kraiowego.

F u r m a n i.

Furmani a powszechnie każdy co za pieniądze rzeczy lądem lub wodą sprowadza, tak własnie za powierzone im rzeczy są odpowiedni, iak gościnni (au-

sternicy) za rzeczy goszczących u nich podróżnych. (Patrz: Gościnni.)

G ł u c h o n i e m i.

Głuchoniemym, pisać umiejącym, godzi się darowiznę, samym albo przez pełnomocnika uczynić. Inszym trzeba kuratora postanowić do takowej sprawy.

G o ł ę b i e.

Cudze gołębie, które do inszego wlecą gołębnika, należą Panu gołębnika ostatniego, ieśli ich nie zwabić podstępnie.

Gościnni lub austernicy.

Zostaią odpowiedni, za psowanie i zemknienie rzeczy, przez podróżnych, w dom do nich wniesionych, bez względu na to, czyliby ta szkoda pochodziła

od ich domowników albo od obcych: wszakoż nie potrzeba im się sprawiać z rabunku gwałtownego i z bez odporney przemocy. Ich należność za złożenie i strawowanie od goszczących osób, podlega preskrypcyi, w czasie szesiu miesięcy, ieśliby się z dłużnikami nie porachowali, karty ręczney od nich nie otrzymali, albo ich o swoją należność nie pozwal. Po upłynionym takowym czasie, może tylko na najwyższe dłużnikowi przysięgę spuścić (deferować) że ieszcze należność nie zapłacona.

G r a n i c a .

Granice nakładem wspólnym obydwoh sąsiadów się oznaczają, a może każdy drugiego do tego zniewolić.

G r u n t.

- Kto na swoim gruncie cudzymi buduje potrzebami, albo inszego co wystawi nie ze swego, cudzym pozasieie siemieniem, albo cudzymi zasadzi pŁonkami, powinnien właścicielowi potrzeb, nasion, i drzewek, wartość ich zapłacić i obowiązany iest wszelką mu poniesioną ztąd nadgrodzić szkodę ostatni ich nie może na powrot żądać, ani iakiey inszey na własność, tam wystawionych rzeczy zakładać pretensyi.

Kiedyby kto inszy na obcym gruncie, budował, siał, sadził, na ten czas Pan gruntu ma na obraniu, czy takie nowe zakładane rzeczy otrzymać, a drugiemu iego potrzeby, nasiona i t. d. tudzież myto za iego pracę zapłacić? albo czy te nowo zakładane rzeczy mają być uprzątnione. W ostatnim przypadku musi drugi wszystko swoim kosztem uprzątnąć, i powinnien ieszcze do

tego właścicielowi gruntu wszelką nad-
 grodzić szkodę. Gdyby zaś drugi pocz-
 ciwie (bona fide) to był uczynił na mia-
 ney zasadzie tego, że iest właścicielem
 gruntu, na ten rugowanie przeciw iego
 woli się nie godzi, owszem właściciel
 ma na obraniu, albo potrzeby mu za-
 płacić i z nakładem na robotę, albo tyle
 dać, ile teraz ten grunt ma przez owe
 nowo zakładane rzeczy więcey wartości.
 Ostatni trafunek iest np. na ten czas
 kiedy kto stosownie do urzędowej
 formalności plac od kogo kupi, rozu-
 miejąc że iest właścicielem, który nim
 nie iest. Niechby kupownik na nim
 zatym budynek wystawił, a niechby za-
 tym prawemu właścicielowi ustąpić mu-
 siał, który swego prawa na plac takowy
 dowiodł, na ten czas nie może bydź
 przymuszonym do zniesienia owego bu-
 dynku.

H y p o t h e k a.

Patrz: Zastaw urzędowy.

I m p r e z a.

(Entreprise, ou forfait.)

Kto budowę od budownika na się bierze zgodnie zakładem czy plantą przez owego uchwaloną, przez żadne wybiegi więcey się domagać nie może, a niżli w kontrakcie przyrzeczono, chyba żeby zakład budowy później na piśmie odmienionym, a oraz cena stosownie do odmiany podwyższoną została. Budownik może w rozpoczętej przestać budowie, skoro zechce, tylko że imprezyście wszystką szkodę i chybioną go korzyść nadgrodzić powinni. Gdyby imprezyście (entrepreneur) budowa się niebyła udała, zostaje za nią odpowiedzialny przez lat dziesięć. Mularze, cieśle, ślosarze i insi robotnicy, którzy około budowy robią, mogą się w praw-

dzie względem swego myta, prosto bezśrodkownie trzymać tak dalece budownika, iak daleceby ieszcze od niego imprezyście co należeć miało. Ciż sami rzemieślnicy uważaią się często iak imprezyści, kiedy się z budownikiem zkontraktuią.

Interdykcyia.

Patrz: Słabi na umyśle.

Inwentarz bydła.

Inwentarz bydła oceni się przy oddawaniu (tradycyi) a arendarz lub pachciarz przy odbieraniu (powroceniu). Bydło teyże własności wrocić powinien, nie wolno mu ie więc zapłacić i z sobą zabrać. Jeśliby więcey miało bydź bydła, to należy arendarzowi lub pachciarzowi samemu, iak wszystkie w czasie arendy miane użytki przeciwnie zaś iemu tylko samemu grożą niebezpie-

czeństwa, i nie może żądać bonifikacyi, choć wszystkie bydło odeydzie zgoła i do szczętu, chyba żeby wyraźnie była przyrzeczona. Nawóz musi iedynie na dobro maiętności bydź obrocony.

Gdyby ilość arendowna w części użytku zależała, naymownik ponosić powinienien szkodę, gdyby wszystek inwentarz bez winy naymacza miał odeyźdź. Niewolna iest umowa, ażeby ią naymacz ponosił. Co do reszty stosunki między naymaczem i naymownikiem zasadzaią się na prawidłach arendy bydła.

Patrz: Arenda bydła.

Kapanie z dachu.

Každy tak budować powinienien, ażeby stek z dachu na iego własny grunt, lub na publiczną drogę ściekał.

K a r b y.

Karby stoią za dowód między osobami, które ich zażywać zwykły.

Karta ręczna albo zapis ręczny.

Karta ręczna, w której kto iednostronnie drugiemu co zapłacić albo co dać przyrzeka, musi być cała ręką przyrzekającego, pisana. Sam tylko podpis imienia, nie jest ważny, jeżeliby text pisma insza był pisany ręką, owszem trzeba żeby formułę: »waży na sumnę« — (*bon-approuvé*) gdzie powtornie sumnę literami wyrazić powinien, własną ręką przypisać. Gdyby takowe wyszczególnienie w przypisku, z tenorem zapisu ręcznego się nie zgadzało, za prawą sumnę, brać się najmnieysza, do poki by przeciwna nie była dowiedziona.

To wszakoż nie popłaca o ręcznych zapisach kupieckich, rzemieślniczych, wieśniaczych, naemników i służącego.

K o n f e r o w a ć.

Patrz: Wrzucić.

Kontrakt kupna.

Uważa się kupno iak dotarte, skoro obie strony się zgodzą o rzecz i o cenę kupna: choćby ieszcze nie nastąpiło powzdanie (tradycya) ani zapłcenie. Powzdanie i wypłacenie muszą razem nastąpić, ieżliby inaczey rzeczy nie umowiono. Skoro powzdanie minęło, niebezpieczeństwo samego się dotycze kupującego, nawet choćby nie było wykonane, chyba żeby sprzedawacz zwłoczył. Korzyść z rzeczy przedaney należy od tegoż czasu kupnikowi, iednakowoż musi z summy przedaży, prowizyją w tym czasie płacić, co i na

ten czas popłaca, kiedyby kupnika, przy nieoznaczonym terminie płacy, upomniano do zapłacenia. Gdyby powzdanie w czasie naznaczonym nie nastąpiło, może kupnik, iak tego baczy potrzebę z kupnem się cofnąć, a prócz tego nadgrodcę straty i kosztu żądać. Nie może iednak przymusić przedawacza do powzdania, choćby nawet termin płacy później był naznaczony, skoroby summie kupna groziło iakie niebezpieczeństwo, dla podupadłego mąiątku kupnika.

Nie nastąpiła-li-by płaca na czas naznaczony, może także i przedawacz z swojej, strony, cofnionego żądać kupna: może iednakowoż sędzia co do kupna nieruchomości, w tej mierze naznaczyć porę płacy, podług słuszności. Choćby nawet wyraźna stanęła ugoda, że predaż nieruchomey rzeczy pełźnie, skoraby kupnik sumę kupna nie na swój czas złożył, wolno mu, ieszcze
po

po upłynionym terminie płacić, chyba żeby upomniony zwłoczył. Przy nieruchomościach takowego nie potrzeba upomnienia. Gdyby kupnik, w dzierzawie nabytej rzeczy, miał być trudzony, może tak długo płacę przytrzymać, aż mu sprzedawca spokojną wyjedna dzierzawę, albo że uczyni na takowy raz ewikcyją.

Przedawca obowiązany jest, bądź, że taka stała się umowa bądź że nie stała, zareczyć kupnikowi spokojną rzecz nabytej dzierzawę, podobnież wszelkie zataione ciężary i przywary: chyba żeby się ostatni wyraźnie takiej rzekł zareki.

Gdyby zatem trzeci, swoje do kupionej rzeczy zakładał pretensyie, a kupnik - by ją miał przegrać, może wtedy kupnik o kupno sumę o stracony użytek i wszelką poniesioną szkodę i czyniony nakład czynić: chyba żeby

był omieszkął sprzedawcę wmieszać do prawnej sprawy, i gdyby ostatni dowiodł, iżby był pretensyie trzeciego odwrócił, gdyby do niej był pociągnięty. Gdyby kupnik, pretensyi trzeciego dotąd był niewiedział, a snadź zatym kupna z własnym nie dotarł niebezpieczeństwem, musi mu sprzedawca wrocić kupną sumę, choćby nawet kupnik się był zrzekł zaręki.

7 Ktoby takowym sposobem, tę część kupna utracił, bez ktoreyby cały był nie kupił rzeczy może zniesienia kupnej rozprawy żądać. Toż samo popłaca, gdyby na gruncie kupionym, znajdować się miała służbistość (servitude) w oczy nie wpadająca, któraby kupnikowi, może była do kupna wstrętem, gdyby ją był wiedział.

- Dotycząc się skrytych przywar, te kupnikowi dają prawo odstąpić kupna, ieżliby raczy nie obrał nadgrodenie

szkody stosownie do ocenienia iey, przez ludzi w tym biegłych, woląc rzecz kupioną w ten sposób otrzymać. Gdyby sprzedawcy skryte owe przywary już były wprzód zaiome, powinnien, prócz kupney summy, wszystką szkodę i wszelki nakład wrocić. Przeciwnie go tylko do nadgrodzienia summy kupney i wyrosłych snadź z kupna kosztów pociągnąć można. Gdyby wcale rzecz przywarę maiąca, wniwecz obroconą była, ponosi sprzedawca szkodę, choćby już powzdanie nastąpiło było.

Dotycząc się pory w któreyby nabywacz takową przywarę maiących rzeczy, swoje do sprzedawacza rościć miał pretensyie, np. skryte choroby bydła i. t. d. Prawo nic nie oznacza, zostawiając to do zwyczaju na każdym z osobna mieyscu, wniesionego.

Gdyby sprzedawcz przeszło siedmią dwunastych części w kupnie uszkodzo-

nym został, może w czasie dwóch lat o zniesienie kupnego kontraktu czynić, choćby się takiey zrzekł był wycieczki. Nabywacz ma na owczas, na obraniu, czyliby znowu zapłaconą przyjąć chciał summę kupną, albo czyliby raczey wolał otrzymać nieruchomość, a do prawdziwey wartości przypłacić to, czego ieszcze brakuie, potrąciwszy dziesiątą część całego. Nabywaczowi wycieczka uszkodzenia, o siedm dwanastych części nie iest przyznana.

Gdyby grunt według pewney miary został przedanym, a ukazało-by się, że dwudziestą częścią więcey lub mniej wynosi, iak kontrakt kupny opiewa, ma kupnik w pierwszym razie na obraniu, czyliby chciał kupna odstąpić, albo raczey zapłacić co wziął za tanio; w ostatnim razie musi przedawca stosownie sobie z wartości kupna dać potrącić, czego brakło. Kto tego prawa zażyć myśli, powinien do tego przy-

stąpić w czasie iednego roku, ode dnia kontraktu rachując.

Przy sprzedażach urzędowych, ani zaręka za ukryte przywary, iest dozwo-
lona, ani zniesienie kupna, dla uszko-
dzenia.

Patrz: Zodatek, wyderek, preskry-
pcya.

Kradzionych rzeczy.

Bezopłatnego oddania domagać się
właściciel może przez trzy lata, gdzie-
byie kolwiek znalazł. Gdyby zaś ni-
nieyszy posiadacz rzecz taką na messie,
iarmarku, na aukcyi albo u kupców ku-
pił, którzy pospolicie takimi rzeczami
handlują, na ten czas od właściciela się
domagać może tego, co sam za nią za-
płacił. Toż i o rzeczach znalezionych
popłaca.

Krewności stopnie.

W prostey linii rachuią się stopnie krewności stosownie do wielości pokoleń, które się między dwoma osobami krewnymi znajdui. Jestem zatym dziadusiowi moiemu, w drugim pokoleniu krewnym, podobnymże sposobem moiemu wnukowi. Chcący wiedzieć, w którym-by kto stopniu linii poboczney, był krewnym, rachuy pokolenia iednego krewnego, aż do wspólnego przodka w linii wstępuiącey, a zaś zstępując aż do drugiego krewnego. Zaczym z bratankiem moim (stryiecznym bratem) iestem w czwartym pokoleniu z krewniony: bo nasz spólny przodek iest naszym dziadem. Odemnie, w linii wstępuiącey licząc, dwa są pokolenia aż do dziada, a zaś od dziadusia aż do bratanka, także dwa pokolenia.

Kucharze w garkuchniach.

Względem preskrypcyi na ich naleźność, teź same się zechowuią prawidłą, które o austernikach uchwalonymi zostały. Patrz: Gościnni.

Kupno spadkowe.

Oczekiwana dziedzizna żyjącey ieszcze osoby, przedaną bydź nie może. Ktoby zaś, iuź rzeczą samą, na niego przypadaiące przedał dziedzictwo, zaręcza tylko nabywaczowi, że iest rzeczywistym dziedzicem, tylko nie oznaczoną spadku ilość (summę), chyba żeby taka była wyraźna umowa. Przedawacz dziedzizny, powinnien nabywaczowi, miane z niey uźytki albo wzięce iuź do siebie uźąstki maiątku, gdyby ich sobie nie był wyraźnie warował, może atoli zplacone iuź spadkowych długów i kosztów od nabywacza się dopomnieć.

L e g a t a.

Ten któremu spadkarz pewną część swego majątku np. połowę, ćwierć albo nieruchome dobra cała, lub do połowy i. t. d. odkaże. (Legataire à titre universel) Legatariusz uniwersalny powinien wydanie swego udziału, żądać od dziedziców nieuchronnych; kiedy takich nie masz, od dziedziców testamentowych, a jeżeliby spadkarz jedynie tylko o tym jednym udziału, był urządzenie uczynił, od inszych dziedziców bez testamentownych (ab intestato). Takowy powinien się przykładać do długów i inszych ciężarów dziedzictwa, a to w pomiarze do swego udziału. Podobnież, w razie na ostatku kładzionym, z beztestamentownymi dziedzicami wraz, powinien wypłacić proste legata prości legatariuszowie niczym się nie przykładają, do długów i ciężarów dziedzictwa. Kiedy część spadku rozrządzalna, przekroczoną zo-

stała, a dla tego potrzebnym się osądzi przeistoczenie legatów, na ten czas, żadney nie potrzeba czynić różnicy, między prostymi legatami a między tyimi, o których się mówiło wyżej. Jeżeliby zaś testamentarz to uczynił rozrządzenie, ażeby pewne legatum, przed wszystkimi inszymi, z precedencyą wypłacone zostało, na ten czas tego nie wolno prędkiej redukować, aż wprzód redukcya drugie wszystkie koleją trafiła, a ieszcze by część nieuchronna niedopelnioną zostawała.

Jeszcze o legatach następująca popłacaiają prawidła: kiedy ieden albo drugi, z tych, którym też samą rzecz odkazano spolnie, bądź przyczyny wypadnie, na ten czas udział iego przybywa drugim współ legatariuszom. Odkazanie cudzey rzeczy iest nieważne, Gdyby komu; rzecz dokładnie nieoznaczona, odkazaną została, np. koń, dom, nieoznaczając którego konia, który dom

na ten czas dziedzic nie jest obowiązany dać to co najlepsze, ale też nie co najpodlejsze. Legata pożyczalnikom, albo usłużeniu, nie tak się rozumieją, iak gdyby dług albo myto tym się sposobem kwitowały.

L é k a r z e.

Patrz: Piérwszeństwa prawo, preskrypcya, testament.

Linia krewności.

Przez prostą linią rozumie się pasmo albo szereg krewnych, którzy się z siebie rodzą. Jestem memu oycu, dziadowi, pradziadowi i. t. d. podobnież moim dzieciom, wnuczętom, prawnuczętom i. t. d. w prostey linii pokrewny, a w prawdzie z piérwszymi w linii wstępuiącey, a z drugimi w linii zstępuiącey. Poboczna linia zawiera w sobie tych krewnych, którzy ze wspol-

nego się rodzą przodka. Zaczynam iestem krewnym moiego stryia, wuia, w linii poboczney, poniewaŹ obydwaj ze wspolnego się rodzimy dziada: moiego rodzeństwa, Źe mamy wspolnego oyca; siestrzeńców i synoców iŹ ociec, ich takŹe iest przodkiem i. t. d.

Maiątek małŹonków.

Stosunki maiątku między małŹonkami, miarkuią się podług kontraktu zrękowinnego, który zawsze w obecności pisarzów urzędowych się sporządza. Takowy kontrakt zawsze przed zawarciem małŹeństwa powinien być wygotowany, a po zawartym małŹeństwie, Źadnych się iuŹ nie godzi czynić odmian. Przed zawarciem małŹeństwa, mogą wprowadzić oznaczenia kontraktu zrękowinnego być odnienione, to się zaś stać powinno z tą samą formalnością, i z dozwoleń wszystkich osób, które do zawarcia kontraktu zrękowinnego

wchodziły. W kontrakcie, zrekowinnym, mogą obiedwie strony, bez ścisleyszego oznaczenia, zeznać; że w porządku spolności albo że w porządku posagu z sobą w stan małżeński wstępuią (spolność dóbr między małżonkami, posag) same zeznanie: że Pannie młodey posag się wyznacza, albo że z sobą spolności dóbr w stan małżeński wstępuią, nie przywodzi ieszczeporządku posagu. Jeżeli ugoda stanęła na tym, że obiedwie strony bez spolności dóbr w stan małżeński wstępuią, idzie zatym; że mąż otrzymał zawiadywanie majątku małżonki, i względem niego iako dzierżawca się uważa, ponieważ użytki iak zapomożkę do ponoszenia ciężarów małżeńskich uważaią. Ułoży się przeto inwentarz rzeczy snadnie się zpotrzebuiących, a po rozstrzygnionym małżeństwie, płaci mąż, wartość według ceny ułożoney. Nieruchomości żonine do męża wniesione nie są nie zbywalne, iak w porządku posagowym, powinna

atoli żona przez męża do zbycia ich, bydź upoważnioną.

Przy umowie; że dobra małżonków mają bydź rozłączone, wszystko to popłaca, co pod artykułem, przywianek (patrz tamże) się znajduie. Małżonkowie, którzy się względem swego majątku poddają porządkowi posagu, mogą iednak spólność pożywienia między sobą umowić. Gdyby nie było nic umowionego, albo żaden kontrakt zawartym nie został, na ten czas popłaca stosownie do ustaw, spólność dóbr w całym swoim obrębie. Patrz spólność dóbr między małżonkami.

M a l o l e t n i.

Patrz: Niedoletni.

M a ł ż e ń s t w o.

Prawodawstwo uważa małżeństwo tylko iak cywilny kontrakt, i dla tego od wszelkich obrządków kościelnych niezawisłym (independant) t. i. przy którym nic na obrzędach kościelnych nie zawiśnie *). Do zawarcia małżeństwa urządzona sądowa uroczystość, iest następująca: Pan młody i Panna młoda ozwać się powinni u urzędnika publicznie na to wysadzonego, u tego samego, który metrykę pisze narodzo-

---

*) Nie iest to rzecz zprzeczną z wolnością sumienia. Małżeństwo zostaje iednakowoż według prawideł kościoła, świętością i sakramentem, i według zasad każdej inszey religii i ich wyznawców, tym czym bydź ma, według tego, co ich nauka z sobą niesie i stanowi. Przez przepisaną uroczystość sądową nie wyłącza się kapłańskie błogosławieństwo, i danie ślubu, tylko że małżeństwo, nie przez te tu obrządki, ale przez owę uroczystość istnieje czyli istym staje się małżeństwem.

nych, małżeńską i zmarłych, i składają przed nim protokół swego narodzenia tak iak zezwolenie rodziców, dziada i starki i. t. d. gdzieby tego potrzeba było (patrz przeszkody małżeństwa) urzędnik dwie nakaże zapowiedzi, czyli obwieszczenia we dwie niedziele po sobie następujące przed ratuszem czyli domem gminnym, która zapowiedź tam gdzie obie strony bawią, a stosownie do okoliczności i na więcey miejscach nastąpić powinna. Od drugiej zapowiedzi; może być dana dyspensa, atoli dla ważnych tylko przyczyn. Jeżeliby żadna nie przypadła protestacyia, na ten czas przystąpić wolno, we trzy dni po drugiej zapowiedzi, do zawarcia małżeństwa. Ażeby małżeństwo zostało zawartym, udać się muszą Państwo młode na ratusz, lub do gminnego domu, i tam im urzędnik w przytomności czterech świadków, protokoły z nich powod biorące czytać przykaże, zeznanie ich, iż z sobą w małżeństwie

żyć chcą, urzędownie zapisze, i oświadczy zatym imieniem prawa, małżeństwo ich zawartym, czego także osobny się zapisze protokoł.

Osoby, które już z owych lat wyszły, w których pozwolenie rodziców i t. d., braknące, iak przeszkoda małżeństwu się bierze (patrz: przeszkody małżeństwa, muszą jednakowoż, radę swoich rodziców i t. d. przed zawarciem małżeństwa. przez dwóch pisarzy urzędowych, albo - li też jednego tylko i dwóch świadków, przystawić. Jeżeliby nie nastąpiło pozwolenie albo przynamniej zezwolenie, powinien syn, nie z pełniwszy-ieszcze trzydziestu lat, a córka lat dwadzieścia i pięć, tenże akt, przez dwa posobie następujące miesiące, dwa razy ieszcze potworzyć. W ieden miesiąc, po ostatnim akoie, może małżeństwo bydź zawarte, choćby owe zezwolenie nie nastąpiło. Jeżeli zaś Państwo młode już z tych lat wyszło, dosyć na jednym zapytaniu.

Każde

Każde małżeństwo, przy którym właściwe się pokażą przeszkody małżeństwa albo które kto przymuszony, albo przez myłkę, w osobie się omyliwszy, zawarł które (w kraiu samym) nie publicznie i nie przed urzędem przyzwoitoitym albo przez osoby już poslubione (bigamie) zawartym zostało, może być wzruszane i nieważnym być uznane. Wszakóż fryszt, w którym, i osoby przez które się to stać powinno, są stosownie do okoliczności, od siebie bardzo się różniące.

Patrz: Maiątek małżonków, białogłowy, rozwód, separacyia czyli rozwód dożywotni.

M a r n o t r a w c a.

Kogo, za czynieniem osób do tego prawo maiących, oświadczą marnotrawcą temu się przyda do boku straż ktorey assystencyia mu jest potrzebna,

chcąc się prawować, ugody czynić, długi zaciągać, pieniądze odbierać, dobra zbywać, albo one zapisami zastawowymi obciążyć.

Do wspomnionego wyżej czynienia, też same osoby mają prawo, którym przynależy czynić o to, ażeby kogo deklarowano na umyśle chorym. Patrz: Chorzy na umyśle.

Metryka narodzonych, małżeńską i zmarłych.

Na mocy urządzenia statutu, powinny wszędzie przez postanowionego na ten koniec urzędnika, osobne metryki narodzonych, małżeństwa, i zmarłych być wprowadzone. Ten każde narodzenie, każde małżeństwo i każdego dzień śmierci aktykować powinni, i w metrykę zapisać. Urzędnik takowy ma przepisy dokładne dla wszelkiej przygody, ażeby publiczność zadufać

mogła nieomyślności metryk. Te metryki nastąpią na miejsce ksiąg czyli metryk kościelnych, z których przedtém dowod narodzenia, małżeństwa i śmierci człowieka któregożkolwiek, bieżano. Skoro te księgi przysposobione będą, będą same tylko zawierzane urzędownie, a dowod na wiek życia, na narodzenie prawe, na wypod w ogole, na małżeństwo, i na śmierć kogożkolwiek i. t. d. szczególnie tylko z nich wiedziony bydz może.

M i a n y.

Miany nie dadzą się cofnąć, raz już zawarte bywszy, choćby mieniający twierdził iż iest uszkodzonym.

M u r.

Spolne mury między budynkami i inszymi gruntami, powinny bydz reparowane i stawiane spólnym nakładem.

Kto-by sąsiadowi prawo swoje na społeczną, własność ustąpił, wolen od tego będzie obowiązku, chyba że iego budynek na tym wspólnym murze stoi. Jeżeliby mur iednemu tylko należał, obowiązany będzie ustąpić sąsiadowi wspólną własność, kiedy mu ten połowę wartości muru wespół z gruntem zapłaci. Kiedy ieden sąsiad wspólny mur, wyższym lub niższym mieć życzy, powinien to własnym swoim uczynić nakładem; powinien go własnym kosztem zgruntu wystawić, jeżeliby podwyższenia nie uniosł, nie bywszy oraz w większej założonym miąższości. Na reszcie zaświśnie to od sąsiada, czyliby mu połowę kosztu zechciał powrócić, a takim sposobem wspólną własność nowej budowy otrzymać życzył.

N a i e m.

Naymu kontrakt może być na piśmie albo ustnie zawarty. Jeżeliby cza-

su nie oznaczono, zawisnie rzecz przy pokojach meblowanych, na tym, czyliby myto od naymu, było ćwierćrocznie, miesięcznie i. t. d. naznaczone, do tego się stosując, czas się naymu oznacza. Na reszcie zwyczaj na każdym mieyscu wniesiony, rzecz rozstrzygnie. Ten także oznacza porę wypowiedzenia naymu, gdyż się ustawy iedynie nań odwołują. Kiedy przy ustnych ugodach sprzeczka o naiem lub też o myto z naymu wyrośnie, popłaca to samo co o arendzie urządzono (Patrz arenda). Naymaczowi się godzi bez wiedzy nymownika zastępných przyjąć naymaczów, albo prawa swego ze wszystkim inszemu ustąpić. Naymacz ponosi ciężar drobniejszey reparacyi pojedynczych szyb w oknach, ogniska, komina, podłogi w pokojach, drzwi, krzyżownic w oknach, ścian tarcicznych, zawiasów do drzwi, zapor, zamków i pobielania poziemy ścian części, to wszystko atoli, nie na taki raz, kiedyby się, co

przez starość iuż do niczego nie zdało, albo gdyby z przygody bez winy naymacza gwałtownią szkodę poniosło.

Większych reparacyi, które naymownik podeymuie nie może naymacz bronić, skoroby potrzebne były, choćby z iego były, poniekąd niewygoda. Lecz gdyby, z części, najętego mu pomieszkania, dłużej iak czterdzieści dni, był wyzuty, może się stosowney dopomnieć folgi w mycie od naymu, owszem wcale odstąpić kontraktu naymowego, kiedyby dla niego i iego rodziny zostało niemieszkalnym.

Przedaż znosi naiem, kiedyby naymacz nie miał publicznie zawartego kontraktu, albo gdyby w nim pewna data nie była wyrażona lecz ieżeliby w takowym kontrakcie właściciel sobie wyraźnie przedaź warował, na ten czas wprawdzie naymacz ulegać powinien kupnikowi, iednakowoż nie prędzey,

aż odbierze w nadgrode z myta od naimu tyle, ile wynosi za czas, przyzwocie między wypowiedzeniem i wyniesieniem się używany.

Naymacz należyty mi nie opatrzone meblami, rugowany bydz może, nie postanowiwszy zakładu (uczyniwszy ewikcyi) dla myta naymowego.

Myto naymowe podpada preskrypcyi w pięć lat.

Namiestniczy Opiekun.

(Surrogator opiekunski).

Każdemu opiekunowi przydany bydz ma do boku opiekun, któryby tam interesu sieroty dozierał, gdzieby się to z interesem opiekunowym zgadzało. Ociec i matka, mianowani przez nich opiekunowie, i przodkowie, powinni przed obięciem opiekalnego szafunku, zwołać radziec familii dla mianowania

namiestniczego opiekuna. Przy inszych opiekuństwach, obiera radziec familii namiestniczego opiekuna, zaraz po mianowanym opiekunie, który atoli w tey sprawie głosu nie ma, tak iak na ten czas kiedyby surrogatora opiekuńskiego z urzędu złożono. Namiestniczy opiekun, nie powinien bydź z teyże linii krewności, z którey iest opiekun, chyba żeby byli rodzeni bracia. W niebytności opiekuna, albo po iego zeyściu, nie może surrogator iego mieysce zastępować, owszem trzeba ażeby koniecznie nowego obrano opiekuna.

Niedoletni, małoletni.

Nie emancypowanym, małoletnim nie godzi się z reguły zaciągać długi, ani insze iakie wywodzić sprawy warownym sposobem. Małoletni lat ieszcze szesnastu nie dokończywszy, mogą iednak za dozwoleńiem tych z których woli w stan małżeński wstępnią (patrz: prze-

szkody małżeństwa) w kontrakcie zręgowym rozrządzenie darowizny czynić. Wyszedłszy z szesnastego roku, mogą prócz trafunku wyżej wzmiankowanego także i testament uczynić, w czym atoli tylko przeszło połową majątku rozrządzać się godzi. (Patrz: część rozrządzalna.)

Z przyczyny poniesionego nadwreżenia, może małoletni lat dokończywszy powrocenia rzeczy do przeszłej pory żądać, gdyby snadź trafunkiem nadwreżoną została. Naprzeciw obowiązkom, które małoletni iako kupiec i rzemieślnik, albo które warownym sposobem w kontrakcie zręgowym wziął na się, daley te także, które z niego dziwych iego, wynikają kroków, podobnież te które iuż raz w czasie doletniości swoiey za wdzięczne przyjął, nie może cofnienia pragnąć. Przeciwnie zaś to mu nie iest na zawadzie, gdyby się w iakowym razie za doletniego udał.

Kiedy cofnienie rzeczą samą nastąpi, na ten czas wolno drugiemu, który małoletniemu w sprawie takowej co płacił, żądać wrocenia zapłaconego, ale w tym tylko razie, że na ten czas na rzecz małoletniego obrocone było. Zastarzałość (preskrypcya) naprzeciw małoletnim w regule zażyta być nie może, wszakoż przy krotszych zastarzałościach porę szęść miesięczney aż do pięciu letney exceptya wolna (patrz preskrypcya) te także naprzeciw małoletnim ciągle iżdź mogą, którym przeto regres do opiekuna wolny. (Patrz opiekun, opiekuństwo, doletniość, emancypacyą.)

N i e o b e c n o ś ć.

Dziedzicy człowieka który się oddalił od miejsca swego pobytu, przez lat cztery, a w lat dziesięć w razie zostawionego pełnomocnika, żadney o sobie niedawszy wiadomości, mogą się

tego dopomnieć; ażeby tym czasownie do dzierzawy pozostawionego majątku przypuszczonymi zostali. Jeżeli zostawił małżonka, w społeczności dóbr, z nim żyjącego, zawiadywanie majątku temu przynależy: w przeciwnym razie oddane być ma zawiadywanie, krewnym do tego się ozywającym i ewikcyą dającym dostarczającą. Pod tymże warunkiem odbierają wszyscy swój udział, którzy w razie śmierci mają prawo do majątku człowieka nieobecnego: np. ci, którym w razie śmierci uczynił zapisy lub darowizny. Gdyby się nieobecny, przed upłynionymi pięcią laty wrocil, na ten czas wprowadzić swój znowu majątek obeymie, lecz tym czasowi dzierzawcy, piątą mu tylko część, mianych dochodów powrocą, owszem wcale tylko dziesiątą część, gdyby później powrocil. Jeżeliby zaś nieobecny, przez trzydzieści lat spełna się nie stawil, albo gdyby ieszcze żyć mając, mieć iuż musiał lat sto, na ten czas

maiątek iego istą zostawa własnością dziedziczących, którzy się także z daney rozwiązią ewikcyi. Mogąc iednakowoż dowieśdź śmierć nieobecnego, dziedziczą po nim ci, którzy w czasie iego nieobecności, naybliższymi iego byli dziedzicami. Jeżeliby to zaś, nie ciż sami byli, którym dzierżawa była powierzona, na ten czas, od tych ostatnich, tego dopomnieć się mogą maiątku, a to w tymże samym sposobie, w którym - by się go spadkarz sam był mógł dopomnieć, gdyby był powrócił.

Nieuchronny uczałek.

(Legitima.)

Patrz: Część maiątku rozrządzalna.

Obowiązek in solidum.

Oprócz owych trafunków, w których prawo wyraźnie przepisuią, że pewne osoby in solidum za się są obowiązane,

trzeba żeby wyraźna stała była uгада, ażeby wszyscy za iednego, a ieden za wszystkich in solidum zaręczali. Na reszcie temu bynajmniey nie przeszkadza, że z strony iednego warunek iest nieokreślany, a drugiego określany; albo kiedy iednemu termin płacy wyraźnie iest mianowany, a drugiemu nie. Wierzycielowi godzi się trzymać iednego poiedynczo i samego dłużnika in solidum za wszystko ręczącego. Choćby tylko iednego do prawa pozwał, zostaje mu iednak zawsze ieszcze toż same prawo, i względem drugich. Jeżeli dług nie zależy w gotowych pieniądzech, ale raczey w pewney wymienionej rzeczy, a ta z winy współ-dłużnika którego, albo przez iego zwłokę zaginie, drudzy zawsze ieszcze za wartość stać powinni, dopomnienie się bonifikacyi zaś, może tylko z strony wierzyciela bydź ścigane na tym, który ma przez zwłokę winę zguby. Jeźliby współ dłużnik całkowitość zapłacił, może zatym od ka-

żdego część na niego przydaiącą, ale nie od iednego wszystko poszukiwać.

Gdy wierzyciel sam ieden dziedzi-
com zostanie współ-dłużnika iakiego in
solidum, albo-li też przeciwnie, na ten
czas gaśnie tylko tego samego obowiąz-
zek. Wierzyciel może udziałek iednego
przyiąć współ dłużnika, uwalniając go,
od iego obowiązku in solidum, nie tra-
cąc dla tego prawa do drugich. Jedna-
kowoż i takowy iuż uwolniony współ
dłużnik ieszcze zawsze stać powinien
na tych którzyby zbankrutowali. Kie-
dy wierzyciel prowizyie za udziałki ie-
dnego lub drugiego współdłużnika przyi-
mie, nie uwolni ich przeto od obo-
wiazku in solidum, z strony przyszłych
prowizyi, albo cale kapitału samego,
chyba żeby przez dziesięć lat na tym
był przestał.

Kiedy ma obowiązek in solidum mię-
dzy kilką współ wierzycielami popła-

cać, trzeba żeby wyraźna stanęła była umowa, że każdy ma mieć ta prawo, całą zebrać pretensyją, a że iednemu wierzycielowi nastąpiona płaca dłużników, także z strony inszych ma uwalniać. Takowy współ wierzyciel nie może iednak dłużnika, na cały dług, lecz tylko na swój udział uwolnić.

O c i e c.

Reguła, że małżonek matki, iest dziecięcia oycem, którym w czasie małżeństwa zastąpiła, tylko na ten czas cierpi excepcyją, kiedy małżonek dowiedzie, że od trzechsetnego aż do setnego ośmdziesiątego dnia, przed narodzeniem dziecięcia, przez nieobecność albo inszy iakowy trafunek, żadnym naturalnym sposobem, żony się tykać nie mógł. W razie nawet cudzołożstwa, obowiązany mąż zostaje, dopuścić ażeby dziecię popłacało iak iego własne, chyba żeby mu iego narodzenie

zataiono. Dziecięcia ktore przed setnym ośmdziesiątym dniem małżeństwa się urodzi, mąż się także zaprzeć nie może, kiedy mu ciąż żony przed zameściem była zaioma, kiedy miał wpływ przy zapisaniu narodzenia w metrykę (patrz metryka urodzonych) albo gdyby mu powiedziano, że dziecię żyć nie może. Prawe narodzenie dziecięcia, ktore po trzech setnym dniu małżeństwa bywszego, się urodzi, może jeszcze bydz zawątpione. W każdym razie kiedy mąż dziecięcia swoiey żony, za własne uznać niechce, powinien tego przytomnym będąc w iednym miesiącu, przeciwnie zaś w czasie dwóch miesięcy po swoim przybyciu, przed sądem dowieśdź. Kiedy mu się zatai narodzenie, ma także 2 miesiące frysztu do poszukiwania swego prawa, rachuiąc ode dnia którego się o tym zataieniu dowiedział. Ten tylko popłaca iako ociec dziecięcia, który się do niego przy zapisaniu, w metrykę przyznał.

Co

Co ieźli się nie stało, na ten czas nie wolno inszym sposobem oycą się dochodzić, chyba w razie wykradzenia, kiedy czas wykradzenia przypada na czas zastąpienia tak iż za oycą dziecięcia wykradzoney popłacać powinien.

Odstąpienie dóbr.

(Cessio bonorum).

Dłużnik publiczny, któremu dobrodzieystwo odstąpienia dóbr urzędownie przysądzonym zostało, bynamniey przeto od tey długów części oswobodzonym został, na których zaspokoienie, odstąpiony majątek nie wystarczał, owszem powinni dorobiwszy się znowu nie co majątku, ten także znowu odstąpić, aż to czego ieszcze nie dostaie, się zapłaci. Kiedy zaś wierzycielowie ofiarowane przez dłużnika odstąpienie dóbr przyimają z dobrejwoli, zawiśnie rzecz od umowy między nimi.

O p i e k u n.

Kiedyby rodzice oboje niedoletnim
działkom umarli, nie postanowiwszy im
opiekuna, opiekuństwo należy dziadu-
siowi z linii oycowskiej, po nim star-
kowi matczynemu i. t. d. Gdyby zaś
i ci już nie żyli więcej, albo gdyby im
się nie godziło lub gdyby nie mogli
bydź opiekunami, zwoła się straż fa-
milii albo radziec familii, dla obrania
opiekuna (patrz: radziec familii) radziec
familii, musi koniecznie krewnych lub
zpowinnowaonych opiekunami obrać,
mieszkających na tymże mieyscu albo-
li też w odległości sześciu mil, przy-
czym atoli na białogłowy względu nie
ma, ponieważ te, wyjąwszy matkę,
starę i. t. d. opiekunami bydź nie
mogą. Obrany obowiązany jest przyjąć
opiekuństwo, ieżliby nie należał do wyż-
szych urzędników w kraju, w woysku rze-
czą samą służących, albo od rządu do
ościennych Państw wysłanych cywil-

nych osób i do urzędników różnego departamentu, albo gdyby miał na prawie zasadzone wymowienia się przyczyny. Prawem zaś uwolnionymi zostają ci wszyscy, którzy już przeszło sześćdziesiąt i pięć lat mają, albo upartą znaczną słabością zdrowia dotknięci, mający już dwa opiekuństwa, albo pięcioro własnych dzieci, do których się i te liczą które w służbie wojska krajowego umarły, albo i te które potomków pozostawiły. Ktoby się na takich wymawiał zasadach, musi ie na tych miast opowiedzieć, gdyby snadź w straży rodziny zasiadał: przeciwnie zaś w czasie trzech dni, na tymże bawiący miejscu.

Pewne także osoby nie są zdolne do opiekuństwa. A takowe są, iak się to już samo przez się rozumie małoletni, wyiąwszy oycy i matkę, u których się na to nie zważa; chorzy na umyśle; białogłowy, iak się powiedziało wyżej,

i wszyscy którzyby z tą sierotą znaczne wiedli prawo.

Prócz tego są do opiekuństwa nie zdolnymi, ludzie z pożycia, zgorszenie dającego, osławieni, każdy na ciele ciężko karany, albo infamis i kto się w zawiadywaniu opieki ukazał byź nierzetelnym, albo niezdatnym. Ci owszem złożeni byź mogą z opiekuństwa, choćby iuż opiekunami byli, a mianowicie przez radziec familii, którego też daley współnikami byź nie mogą.

O p i e k u ń s t w o.

Opiekuństwo zależy w pieczy o osobie i w szafunku majątkiem sieroty. Opiekun więc wykonywa po części prawa rodzicielskie i może, umocowanym do tego będąc, przez radziec familii, rodzicom inaczey dozwołoney, zażyć nawet chłosty. (Patrz: rodzicielskie

prawa). Stosownie do majątku, iego to iest rzeczą, w dziesięć dni po mianowaniu iego, żądać odpieczętowania, i w przytomności surrogatora opiekunowego, inwentarz spisać. W czasie iednego miesiąca powinien wykonać zprzedanie ruchomych dóbr, więcey dającemu (przez aukcyą) chyba żeby radziec familii, nieiaką ich część zachować uchwalił. Słowem radziec familii wykonywa dozór i zwierzchnie opiekunstwo, i powinien opiekun w każdym ważnym interesie poszukiwać przyzwolenia u radzców familii. Tenże radziec zaraz z początku ułoży etat, do którego się opiekun względem rocznich wydatków wiązać powinien, i daie przepis (w razie nadziei; iż z dochodów co zbywać będzie) wiele się zebrać powinno, kiedy przez opiekuna ma bydz na prowizyją dane. Gdyby w przyszłości opiekun takową iściznę nie dał na prowizyją, w czasie sześciu miesięcy, powinien będzie prowizyją od onego cza-

su nadgradzać. Tę od wszystkiego, coby zbywało, płacić będzie, poczynawszy od wzmiankowanego terminu, gdyby miał zamieszkać dać sumnę przez radziec familii oznaczoną, która na prowizyją dana być ma. Daley potrzebne iest opiekunowi, umocowanie, ile kroćby na imię sieroty chciał dług zaciągnąć, do dziedzictwa przystąpić albo się go zrzec, darowiznę przyjąć, pozywać o realność lub drugiemu realność przyznać, czynić o działę dziedzictwa, a nawet kiedy nieruchome dobra sieroce chce sprzedać, albo zastawem obłożyć, albo ugodę iaką ustanowić, w których ostatnich raziech, przystąpić ieszcze powinno potwierdzenie sądownicze. Oznacza także radziec familii, iak częstoby się opiekun, namiestniczemu opiekunowi rachował z majątku sierocego: co atoli nie częścicy bywać powinno, iak rocznie. Naygłówniejszy rachunek oddaie się na ten czas, kiedy sierota zostaje doletnią albo że się z mocy

opiekalney wyswobadza (emancipé) z czegoby się snadź wyrachować nie mógł, z tego musi dawać prowizyję, od złożonego począwszy rachunku. Każde powodztwo sieroty naprzeciw opiekunowi, gaśnie z dziesięcią lat po doletności nastąpioney.

Opiekun nie może nic z majątku niedoletniego kupić, nie może sobie cessyją dać uczynić, nie może sobie darowiznę iaką u niego wyrobić, w testamencie sobie co dać zapisać, i przed upłynionymi dziesięcią dniami po złożonym rachunku głównym, żadney z nim zawierać nie może ugody.

Grunta małoletnich nie mogą nigdy samowładnie bydź przedane. Patrz razdziec familii.

Osobisty areszt.

Zabroniono, w iakimżekolwiek kontrakcie, osobistemu się poddawać

aresztowi, a wszystkie do tego zmierzające umowy, są nieważne. Arendarz atoli gruntów rolnych, czynii tę względem ilości arendowney excepcyją. Sędziemu także w niewielu bardzo przypadkach się godzi, wyrok na areszt osobisty czynić, a pewne osoby wcale są od niego wolne, nap. małoletni, ludzie którym siedemdziesiąty rok się poczyną, podobnież mężatki i Panny tylko dla stellionatu t. i. dla skrycią przedanych obcych rzeczy, na areszt osobisty, skazanymi bydź mogą. Rozumie się to tak, że kto ruchomości przedaie, któremu nie należą, zapisami urzędowymi obciążone nieruchome dobra, udaie bydź wolnymi, albo że zakłady urzędowe za mnieysze wydaie, iak są rzeczą samą.

Tam gdzie prawa handlowne i policyi inaczey uchwały, płacić mają ich uchwały.

Pełnomocnictwo,

Kiedy pełnomocnik za swoją pracę, czego się upomnienia ma mieć prawo, trzeba żeby to wyraźnie było obiecano; może wszakoż bonifikacyi za swoje koszta i zaliczania wraz z użyciem (prowizyją) ode dnia obrachunku, iako też i nadgrodeń szkod z powodu podjętej sprawy poniesionych, na wszelki raz żądać, choćby nawet sprawa się nie powiedła po myśli pełnomocującego, byle tylko umocowanego w niczym nie można było winować. Lecz sam także za każdą szkodę iest odpowiedny, kiedy z iego winy sprawa się nie wywiodła, a nawet i za swoich zastępców, icżeliby był nie miał na to zezwolenia, ażeby inszych na swoje miejsce stawiał, albo gdyby oczywiście niezdolne obrał osoby, gdyby było więcej umocnionych, na ten czas tylko in solidum (ieden za wszystkich i wszyscy za iednego) odpowiadają, kiedy się to wyraźnie

warowało. Gdyby było więcej mocujących nie iest takowa ugoda potrzebna. Za przekroczenie pełnomocnictwa nie iest umocniony w odpowiedzi trzeciemu, z którym się sprawy podiał, kiedyby go o obrębach swego pełnomocnictwa uwiadomił.

Każde upoważnienie w prawdzie z śmiercią mocującego ustaie, wszystko zaś co pełnomocnik udziału pierwey, niżeliby o iego śmierci cō zwiedział, ma ważność. A nawet choćby o niey odebrał wiadomość, powinien iednakowoż sprawę rozpoczętą dokończyć, gdyby zwłoka groziła niebezpieczeństwem. Umocowany może wszelkiego czasu pełnomocnictwo wypowiedzieć, zostawa atoli w odpowiedzi, kiedyby mocujący z tąd szkodował, chyba żeby sam z dalszego sprawy podeymowania się, znaczną miał ponieśdź szkodę. Mocujący także wszelkiego czasu umocowanie odwołać iest mocen, powinien

wszak o tym trzeciego, z którym tę sprawę wiedzie uwiadomić, jeśli się tym myśli złożyć, że pełnomocnictwo odwołał. W przeciwnym razie tylko się umocowanego mocujący trzymać może, kiedy mu z tąd szkoda wyniknie, że się z nim z niewiadomości wda trzeci. Na gruncie samego tylko generalnego umocowania, nie może nikt grunta zbywać, zastawem dać, lub insze rozrządzenia z własnością uczynić, kiedyby wyraźnego w instrumencie pełnomocnictwa nie uczyniono zlecenia na to. Kto do zgody jest umocowanym, nie jest mocen sprawę poddać wyrokowi polubowego sądu.

P i é r w s z e ń s t w o.

Ustawy stanowią pewnym (pretenzyjom) należnościom prawo pierwszeństwa, na mocy którego, przed wszystkimi innymi, majątku ruchomego i nieruchomego, należącego dłużnikowi, al-

bo z niektórych do majątku należących pojedynczych udziałów, zaspokoionym być powinny.

Na majątku ruchomym mieszczą się przed wszystkimi innymi:

- 1) Sądowe albo koszt urzędowy.
- 2) Pogrzebne.
- 3) Koszt w czasie ostatniej choroby, gdzie lekarz, aptekarz i t. d. wszyscy równych praw używają, bez wszelkiego pierwszeństwa, któreby jeden snadź mógł mieć przed drugim.
- 4) Myto czeladzi, za przeszłe i za bieżący rok.
- 5) Liwrunki na strawę dłużnika i jego rodziny, a mianowicie kramarzom, piekarzom, rzeźnikom i t. d. za ostatnie sześć miesięcy, tudzież imprezistom pensjów i kupcom hurtownikom, za rok ostatni.

Majątku nieruchomego z prawem pierwszeństwa mogą się zastępujący trzymać wierzycielowie.

- 1) Przedawacz nieruchomości iakiey, względem wartości kupna owey rzeczy.
- 2) Ten co pieniądze do zakupienia nieruchomości zaliczył, do teyże samey rzeczy, skoro takowa okoliczność wyniknie z urzędowego protokołu dłużnego i z kwitu przedawacza.
- 3) Współdziedzicy do nieruchomości spadku, z przyczyny wzajemney ewikcyi.
- 4) Budowniczy, imprezyści, mularze i inni rzemieślnicy lub robotnicy którzy około budowy albo reparacyi iakiegożkolwiek budynku, lub inszey iakieyzeżkolwiek rzeczy brali robotę, do teyże samey rzeczy, z strony zapłaty, musi iednakowoż

wartość ich roboty, przez dwie wizyty, wysadzonych na to urzędowanie, na rzeczy się znających mę-
żów, uczynione przed rozpoczę-
ciem, a najpóźniej w sześć mie-
sięcy po zakończonej robocie,
bydź oznaczona. Kto wypłaciwszy
takie osoby prawa ich nabywa,
używa tegoż pierwszeństwa. Jeżeli-
by na ruchomościach się mieszczący,
swoich pretensyi, z nich zaspokoić
nie mogli, wolno im się trzymać
dóbr nieruchomości, i mają tu tak-
że, przed wymienionymi dopieroż
na ostatku pretensyami, pierwszeń-
stwo.

Pierwszeństwo atoli na niechuomo-
ści, mieć chcący, muszą hypotekownie
bydź zapisane. Z strony zaległej sum-
my kupney, nic nie potrzeba więcej
jak insze zapisanie tytułu dziedzictwa,
dla kupnika, ponieważ w kontrakcie
wyrażona resztująca summa kupna, z
urzędu zapisana bydź powinna.

Prócz wymienionych wyżej, wiążą jeszcze ustawy, i z inszymi pretensyami pierwszeństwo, atoli na niektóre pojedyncze ruchome rzeczy. Mianowicie zaspokoienie z pierwszeństwem należy.

- 1.) Użytek arendowny i z nymu, i insze z kontraktu się ukazujące prawa, arendującego i nymacza, z rzeczy przez arendarza przez nymacza i wniesionych, tudzież z owoców i żniwa tego rocznego. Gdyby kontrakty nie były urzędownie sporządzane, albo żeby pewney nie miały daty, na ten czas pretensyie podobne tylko za ieden rok popłacają prócz roku bieżącego.

Gdyby wniesione rzeczy już były z przątnione z oczu, może iednak arendujący w czasie czterdziestodniowym, a nymownik w czasie dwóch tygodni, swojego na nich dokazywać.

- 2) Pretensyia fantem zabezpieczona,

powinna na sam przód być zaspokoiona, z takowego zastawu.

3.) Na utrzymanie rzeczy iakowej uczyniony nakład, z teyże samey rzeczy.

4.) Nie zapłacone za rzecz iaką ruchomą pieniądze, z teyże rzeczy, póki ieszcze zostawa w ręku dłużnika.

Jeśli by na zapłacenie termin wyznaczonym nie został, a rzeczby się i szcze znaydowała w teyże porze, może przedawacz iey się nazad upomnieć.

Jeżeli wyżej przytoczone prawo arendownika i najmownika, z tym pierwszeństwem przedawacza się zetrze, owemu się pierwszeństwo przysądzi, przed ostatnim, kiedy arendownik i najmownik o tym niewiedzieli, że te rzeczy ieszcze nie zapłacone.

5.) Należność austernika do podróznego, za złożenie i strawowanie,

z strony z sobą przywiezionych rzeczy ostatniego.

6.) Myto furmańskie i naiem podwo-
dy, z inszymi do tego należącymi
wydatkami, na rzeczy wiezione.

7.) Z niewiernego urzędowania wyra-
stająca pretensya, do zakładu urzę-
dowego (ewikcyi) postanowionego.

Pobłażanie inwentarza.

(Beneficium inventarii.)

Patrz: Dziedzic pobłażany.

Podrywanie i przyrastanie brzegów.

(Alluvio, avulsio.)

Przyrastanie brzegów u rzek, które
powoli powstaie i zwolna się przysa-
dza, albo z niepostrzeżonego cofnienia
się wody pochodzi, należy zawsze Panu
brzegów. Co się atoli nie da przysto-
sować do morza, ani do jezior i stawów.

Gdyby rzeka gdzie przez powódź gwałtowną, iakąkolwiek znaczną urwała pługę, i przysadziła by ią na teyże stronie, na ten czas może ten, który ią utracił, własności swoiey w czasie iednego roku żądać. Nieostrzegłszy się w tey porze, na ten czas iuż zostawić temu ią powinien do którego się przypięła roli, chýba żeby Pan tey roli ieszcze iey nie posiadał, w iakowym razie, prawo pierwszego iest tak-
 że późniey ważne.

P o k ł a d.

(Depozyt).

Kto drugiemu rzecz iaką czyli sumę pieniężną da do schowania, która więcey wynosi iak 150 Franków (patrz, świadek) ten się powinien przez ugodę na piśmie doyżrzeć, ponieważ inaczey wszystko co się tycze rzeczy samey, iey pokładu i oddania, pokładnikowi przed

sądem wierzyć będą. Co iednak mieysca nie ma na ten czas, kiedy w nawalney potrzebie, np. pod czas pożaru złupienia i t. d. zniewolonym kto zostaje, dać do schowania owszem można w takowym razie wieśdź dowód przez świadków. Pokładnik stoi za rzecz, kiedy z iego winy szkodę poniesie, albo by zginęła, a to surowiey się ieszcze bierze u tych którym od pokładu płacić należy; sami się do tego ofiarowali; albo którym iedynie na korzyść, rzecz w pokład daną została. Pokładnik powinien składnikowi rzecz oddać, nie pytaiący się czyliby iey był właścicielem, lub nie; musi atoli, gdyby zwiedział o tym, że rzecz ta iest kradziona, właścicielowi dać znać o tém, i porę mu naznaczyć, w któreyby swego prawa do niey dowiodł. A kiedyby pokład na czas naznaczony był umowionym, iednak się niegodzi pokładnikowi, niewydawać pokładu skła-

dnikowi, choćby go przed onym się dopominał czasem.

Podstępny pokładnik traci fawor ustąpienia dóbr. (*beneficium cessionis bonorum*).

P o s a g.

Przez posag rozumie się to, co żona mężowi w dom wniesie, na ponoszenie ciężarów małżeństwa. To co żona, według tenoru kontraktu, przynosi, albo co iey przed inszymi dano, uważa się iak posag, chyba żeby rzecz inaczey umowiono. W czasie małżeństwa ani posag może być stanowiony ani pomnożony, wszystek raczey majątek mężatki uważa się iak przywianek, kiedy wzmianki o nim nie ma w kontrakcie. (Patrz przywianek, parafernalne dobra) Wszystkie dotalia, t. i. do posagu należące summy, przynoszą ode dnia zamęścia prowizyją, choćby ugoda stanę-

ła, ażeby ją później płacić. Kiedy summy takowe w termin naznaczony wypłacane nie zostaną, musi mąż o nie nawet prawnie czynić, ażeby ich dobyć, gdyżby inaczej, żyjąc już dziesięt lat w małżeństwie od czasu naznaczonej płacy, nie został przypuszczonym. mąż sam ieden ma szafunek dóbr posażnych, i nie potrzeba mu zakładu urzędowego (ewikcyi), chyba żeby tak w kontrakcie zrękowinnym ugodzono. Do posagu należących nieruchomości, nie wolno, ani mężowi, ani żonie, ani obydwom społem zbywać, ani też zastawem urzędowym (hypoteką) obciążać, ieżliby kontraktem zrękowinnym tego nie warowali sobie, chyba że żona z pozwoleniem mężowskim dobra posażne, na wyprawę dzieci zechce obrocic. Gdyby snadź te dzieci należały żonie, z pierwszego łoża, a mążby na to więc nie pozwalał, może się w prawdzie urzędownie dać upoważnić, musi atoli zawsze mężowi zostawać uży-

tek. Daley za pozwoleniem sądowym, mogą dobra posażne bydź zbyte, ażeby męża lub żonę z więzienia ratować; ażeby sobie tudzież rodzicom i świekrostwu powinna dostarczać strawę; ażeby przed kontraktem zrękowinnym, z prawną formalnością zaciągnięte długi żony lub tych którzy posag wyznaczili, zapłacić; ażeby potrzebne do utrzymania posażnych nieruchomości podejmować reparacye (łataniny) albo gdyby żona z strony posażney nieruchomości zostawała w razie spółdziedziectwa niedzielonego ni rozdzielnego. Może także z pozwoleniem sądowym należąca do posagu ruchomość za inszą, któraby przynajmniej o cztery piąte części owej się równała, zamienić. Ta ostatnie zajmuie na ten czas miejsce owej piérwszey. Superata, tak iak wszelkie superaty z kupna w przedcho-
dzących wymienianych trafunkach, należą zatym do posagu w gotowiźnie.

W ogóle mąż się uważa z strony posażnych dóbr iako dzierzawca, i powinien ie, po przerwanym węźle małżeństwa wrocić. Gdyby posag zależał w iściznach, można się u niego dopiero w rok po przerwanym małżeństwie wypłacenia ich upomnieć. Na wszelki inszy raz, musi wrocenie zaraz po dokończonym małżeństwie na tych miast nastąpić. Gdyby ruchomości posażne wprzod były oszacowanymi, nie namieniając, że takowe otaxowanie prawu własności żeniney ni w czym nie uwłacza, na ten czas takowe ruchomości należą mężowi, który w miast onych wartość z takey wypadłą zapłacić powinien. Przeciwnie zaś mąż tylko obowiązany iest rzecz w tym stanie oddać, w którym teraz właśnie zostają, kiedy ich spodlenie albo też zupełna strata, przez same używanie, bez iego zawinienia, nastąpiło. Kiedy mąż umrze, ma żona na obraniu, czyliby tylko sobie w czasie roku żałobnego, prowizyją

z posagu, albo czy sobie strawowanie z użytków spadkowych zechce wymo-
wić. Prócz tego ma także wolne po-
mieszkanie i żałobę kosztem spadku.

Prawa rodzicielskie.

Dzieciom nie wolno opuścić dom
rodzicielski, bez pozwolenia, oprócz
po upłynionych ośmiemnastu latach,
ażeby dobrowolnie do wojska się dać
zaciągnąć.

Gdyby ojciec ważne miał przyczyny,
nie przestawać na postępach swoich
dzieci, następujących wolno mu zażyć
sposobów: może swoje dziecko, jeżeli
jeszcze nie ma szesnastu lat, na jeden
miesiąc albo i na krótszy czas kazać do
więzienia wsadzić, której jego woli,
wszelkiego czasu, trzeba ze dosyć uczy-
nić. Od szesnastego roku aż do do-
letniości albo emancypacyi, może tyl-
ko więzienia żądać dla dziecięcia, na

naywyższe na sześć miesięcy. Można mu to atoli według okoliczności, odmówić albo czas więzienia skrócić. Co wszystko także u nieprawych a za prawe uznanych dzieci ma miejsce. Jeżeliby dziecię własny miało majątek, i żywiłoby się osobnym handlem, rzemiosłem i t. d. albo gdyby ojciec do powrotnego przystąpił małżeństwa, na ten czas tylko drugiego zażyć mu wolno sposobu, choćby też dziecię ieszcze nie miało szesnastu lat. Tegoż sposobu zażyć także wolno matce wdowie, a w prawdzie z zasięgnięciem dwóch naybliższych krewnych z strony oycowskiej.

Rodzice mają aż do osiemnastego roku, albo aż do emancypacyi użytek majątku swych dzieci, co się atoli nie rozumie o skazanym małżonku rozwiedzionym, ani o majątku, którego dzieci własnym przemysłem się dorobiły, albo który, od kogo drugiego, z tym

wyraźnym otrzymały warunkiem, ażeby rodzice od użytku wyłączonymi zostały.

Pod czas małoletniości dziecięcej, oyciec ich iest przyzwoitym opiekunem, i musi się z majątku, z którego mu użytek nie należy, rachować. Takowe opiekuństwo, spada na matkę, po śmierci oycowskiej, której iednakowoż oyciec w testamencie, albo przez urzędowe oświadczenie, przydać może do boku straż lub radziec, bez których-by dozwolenia nic czynić nie mogła. Gdyby żona przy śmierci oycowskiej zostawała w ciąży, kurator płodowi w żywocie matki wyznaczony, zostaje surrogatorem opiekuńskim, skoro się dziecko narodzi. Chciała-li-by matka do powtórnego przystąpić zamęścia, nie wolno iey bez dozwolenia radźca famii otrzymać opiekuństwo. Co omieszkawszy traci opiekuństwo, a nowy iey mążzonek z nią wespół iest in solidum

odpowiedny. Gdyby przez radziec familii opiekanie się dziećmi, iey zostawione było na ten czas iey małżonek musi być iey współ opiekunem.

Oboie, oyciec i matka, które-by z nich poźniefy umarło, mają prawo, testamentem albo przez oświadczenie urzędowe dzieciom w miast rodziców opiekuna dać zapisanego. Patrz: radziec familii, opiekun.

Prawo zastępfne.

Patrz: Działy dziefdzictwa.

Preskrypcya, zastarzałość.

Zastarzałości poprzedniczo rzec się nie można, ale wtedy kiedy zupełnie nastąpi.

- Kto przez zastarzałość życzy czego nabydź, powinien w nieprzerwanym

spokojnym, publicznym, niewątpliwym posiadaniu iako właściciel, zostawać. Kto nie swoim własnym, ale raczey in-szego imieniem, iako arendarz, (depozytariusz) pokładnik, nie może rzeczy, zastarzałością nabywać. Za pozwanie, nawet przed sąd nieprzyzwoity, chyba żeby powód powodztwa snadź cofnął, albo żeby było powodztwo odrzucone, przerywa zastarzałość. Toż samo staie się, kiedy ten, który zastarzałość rozpoczął, prawo tego zeznał, na którym zastarzałość otrzymać zamyśla. Kiedy współ-dłużnik in solidum obowiązany, do zapłacenia był pociągany, na ten czas zastarzałość względem drugich także się przerywa.

W pewnych okolicznościach odkłada się tylko zastarzałość, a nie przerywa się właściwie, tak iż po uprzątnioney przeszkodzie, daley posuniętą być może. Tak się posunie tylko zastarzałość naprzeciw niepełnoletniemu i słabemu

na umyśle i między małżonkami zastarzałość długu pod warunkiem należnego, nie prędzey się rachować może, aż kiedy taki warunek nastanie: daley gdzie termin placy iest oznaczony, nie prędzey, iak po terminie. Naprzeciw dziedzicowi pobłażanemu, nie masz żadney zastarzałości względem prawa iego na spadek. Czas do zastarzałości iest rozmaity.

Wszystkie zażalenia, tak realne iak osobiste, zastarzyłymi się stają w trzydzięści lat, niedbając czy to na tytuł, czy na nabycie bona fide.

Kto przeciwie (bona fide) i sprawiedliwym tytułem rzeczy nieruchomey nabędzie, nabywa iey zastarzałością, w czasie dziesięciu lat, kiedy się właściciel w tymże, trybunału appellacyjnego, bawi dystrykcie przeciwnie zaś w lat dwadzieścia. Jeżeliby prawy właściciel, wnet w tym wnet w inszym bawił dy-

strykie, bierze się za prawidło lat dzie-
sięć, a każdy rok nieobecności, po-
dwoynie się rachuje. Poczciwe nabycie
z razu tylko potrzebne; tytuł zaś spra-
wiedliwy iest niepofolgowany. Przez
tytuł sprawiedliwy (prawo) rozumie się
sprawiedliwa zasada, na której kto
własności nabywać może, np. kupno,
darowizna i t. d. Np. Gdybym grunt
iaki kupił, przestrzegając, przez prawo
przepisaney, formalności, i zostałem
onogo posiadaczem, nie wiedziawszy,
że sprzedawacz nie iest właścicielem, ale
tylko fantu posiadaczem. Jeżelibym za-
tym takowy grunt spokojnie posiadał
przez lat piętnaście, tedym nieodzownie
przeciw prawemu właścicielowi go na-
był, kiedy się ów tym czasem, 5 lat w
dystrykie tegoż samego a 10 lat w dy-
strykie inszego bawił trybunału appel-
lacyinego.

Insze rodzaje zastarzałości znayduią
się na mieyscu przyzwoitym, atoli oprócz

nich następujące ieszczé pamiętać sobie należy.

Powodztwo nauczycielów umiejętności i nauk wyzwolonych, miesięcznie lekcyie dających; daley powodztwo myto biorących i naiemników, zastarzałym zostaje, z czasem 6ciu miesięcy.

Powodztwo lékarzów, cyrulików i aptekarzów, stosownie do léków i lékarstw; kupców względem towarów, które przedadzą nie kupczącym; powodztwo, które imprezyści pensyiów, względem pensyi swoich wychowanców, maistrowie i uczyciele względem, swej należności, i służącą rocznie się najmujących, względem myta mają w iednym roku zastarzałymi zostają.

We wszystkich tych przypadkach nastaje zastarzałość, choćby nauczanie, choćby liwrunek i t. d., szedł swym torem daley, chyba żeby wierzyciel,

z dłużnikiem się porachwał, albo że sobie każe kartę dać ręczną, na należność. Może iednakowoż w takowym razie wierzyciel dłużnikowi przysięgę spuścić: czyli należność zapłaconą została.

Wszystko inaczey przyzwoicie rocznie albo i w |krotszym się płacić zwykło czasie, zastarzeie się w pięć lat.

P r o t e s t a c y i a.

Protestacyie przeciw zawarciu małżeństwa, mogą nie tylko pochodzić od osób, które z iednym z zaręczonych, były w stosunku podobnym, ale też i oycce, matki, dziada zaręczonych, choćby ostatni iuż miał dwadzieścia i pięć lat przeszło. Rodzeństwo, rodziców rodzeństwo i ich dzieci tylko na ten czas z protestacyią przyimowan ibywaia, kiedy zezwolenie radzca familii iest nieuchronne, a nie nastąpiło, albo kiedy
 się

się protestacyia zasadzała na słabości umysłu iednego z zaręczonych. W ostatnim razie zaś musi protestuiący uroczyscie o interdykcyią czynić. (Patrz słabi na umyśle) Kiedy protestacyia, iako niegruntowna przyiętą nie będzie, może zaręczony, z protestuiącym, iezliby nie należał do rodziców i przodków, o bonifikazyią czynić.

Przedaże na powrot wykupne.

Przedawacz nigdy sobie dłużey iak na pięć lat warować może prawa wykupney przedaży. Choćby na dalszy czas takowe prawo z umowy posuniętym zostało, iednakowoż się zawsze na czas ustawą przepisany, cofnąć musi. (Patrz wyderek.)

Przeszkody małżeństwa.

Małżeństwa między rodzicami albo oyczymem, macochą i dziećmi ich;

między dziadusiem, starką i wnuczętami ich; między rodzeństwem; między z powinnowaconymi osobami w pierwszym pokoleniu, tudzież między stryiem i synowicą, wuiem i siostrzenicą; między ciotką i synowcem lub siostrzeńcem są zabronione, może atoli w ostatnich trafach dana być dyspensa.

Męszczynom przed dokończonym osiemnastym a białeygłowie przed piętnastym rokiem małżeństwo się nie dozwala, chyba za wyraźną dyspensą. Pokiby pierwsi ieszcze nie doszli dwudziestego piątego roku, a ostatnie dwudziestego pierwszego roku nie doydą, obeyśdź się nie mogą bez pozwolenia rodzicielskiego, a przynaymniey oycowskiego. Gdyby oboie rodzicy już pomarli, dziaduś i babka na ich następuią miejsce: a kiedy dziaduś i babka oboiey linii się zgodzić nie mogą, popłaca takowa nie zgoda za dozwole nie. Nie było-li-by nikogo z linii wstępney, zawiśnie rzecz od radzca familii.

Przysposobienie za dziecię.

Osoby doletnie tylko, mogą być za pozwoleniem urzędowym przysposobionymi, czyli adoptowanymi.

Przysposobiciel (adoptujący) musi już mieć lat przeszło pięćdziesiąt, a przynajmniej piętnastą lat starszym być od przysposobionego: musiał, pod czas nieoletności tego ostatniego, przez lat sześć przynajmniej, nieprzerywaną o nim mieć pieczę i sam żadnych prawych dzieci, ani też inszego nie mieć potomstwa. Co się jednakowoż dotyczy wieku, wymuią się takowe razy: Gdyby mianowicie przysposobione dziecię, życie przysposobiciela było ratowało w boiu, z ognia lub z wody: w iakowym razie tylko ostatni niepowinien być małoletnim i starszym być od pierwszego. Kto w małżeństwie żyje, powinien na to otrzymać przyzwolenie małżonka (małżonki). Patrz uczynne

opiekuństwo. Tak iak z drugiey strony potrzebnym iest przyzwolenie rodziców przysposobionego, kiedy mu jeszcze nie minęło lat dwadzieścia i pięć.

Oprócz swego własnego mianuie się przysposobione dziecię przewiskiem także przysposobiających rodziców i nabywa wszelkich swobod i wszystkich obowiązków prawdziwego i prawego dziecięcia, pod tym iednak warunkiem, ażeby tylko po rodzicach przysposobiających, a nie po ich oraz krewnych dziedziczyło.

Rodzice przysposobiający po dziecięciu przysposobionym a bezdzietnie zesłłym, dziedziczą wszystko co od nich pochodzi a znaydowałoby się jeszcze przy nim: prawdziwi zaś rodzice, resztę dziedziczą. Ostatni dziedziczą wszystko, gdyby rodzice przysposobiający już byli umarli, i nie zostawiliby dziedziców w linii zstępującey. Rodzice

przysposobiający dziedziczą także po potomstwie zmarłych swoich przysposobionych dziatek, to co ostatnim dali, wszakoż prawo takowe wiąże się do ich tylko własnych osób i nie dotyka się dziedziczących po nich.

Przystąpienie do dziedzictwa.

Kto do dziedzictwa bez ochrony (salwy) przystąpi, przyimuie oraz wszystkie z nim się wiążące ciężary, i musi długi nieboszczyka płacić, choćby wynosiły więcej, iak to co odbiera.

Choćby też kto wyraźnie nie oświadczył że chce bydź dziedzicem, iednakowoż się to, za przystąpienie cichaczem, uważa, kiedy sprawę iaką podeymie, którey się tylko rzeczywisty dziedzic podiać może. Takowe wyrażne czy też cichaczem objęte dziedzictwo, może doletni dziedzic tylko na ten czas odwołać, kiedy do tego pod-

stępnie był zwiedziony, albo kiedyby przeszło połowa spadku, przez rozrządzenia testamentem uczynione upadła, o którym, w czasie przystąpienia, nie zwiedziało. Patrz zrzeczenie się dziedzictwa — dziedzic (*ex beneficio inventarii*) pobłażany.

Przywianek, paraferalne dobra.

Wszystek majątek, krom posagu nazywa się dobrami paraferalnymi, tymi sama zawiaduje, tych sama używa żona, wszakoż nie może bez upoważnienia mężowskiego, a gdyby ie odmówił, urzędowego, dobra paraferalne zbywać ani dla nich przed sądem stanąć. Gdyby małżonek majątku paraferalnego, bez przecznie z strony małżonki, miał użytek, nie potrzeba mu, gdyby dla tego, prawo iakie, do niego zakładano, albo po ztarganym węźle małżeńskim (*dissolution du mariage*) tylko zbywające ieszcze onych

owoce powrócić; inaczej obowiązany jest bonifikować wszystkie zbywające i już strawione owoce i użytki. Gdyby mężatka żadnego zgoła nie miała posagu, ale tylko raczej paraferalne dobra (wyprawę, przywianek), na ten czas powinna się z nich przykładać, do ponoszenia ciężarów małżeńskich. To wynosi trzecią część dochodów, kiedy nie stanęła insza umowa.

Radziec familii.

Radziec familii, którego rady w różnych okolicznościach osieroconych małoletnich zasięgnąć potrzeba, składa się z sześciu osób, które małoletniego są najbliźszymi krewnymi albo zpowinnowanymi, gdy kto o to czyni, któremu na tym zależy, albo że ie sędzia pokoju z urzędu swego zwoła. Przy wyborze mają krewni miejsce przed zpowinnowanymi; a między należącymi równegoż stopnia prym należy

starszym. W niedostatku krewnych i powinnych, także się biorą osoby, które z rodzicami w ścisłym przyjaźni żyły związku, do radźca familii. Gdyby byli doletni bracia, lub małżonkowie siostr niedoletniego na tymże mieyscu lub w bliskości, na ten czas się wszyscy do radźca familii zbiorą, choćby ich więcej było iak sześciu. Było - by ich mniej iak sześciu, na ten czas poczet sześciu tylko się dopełni z pokrewnych. Kiedy się ta straż familii ma z sobą znieść, trzy przynajmniej ćwierci pocztu wspólników obecnymi być muszą. Sędzia pokoju iest posiedzenia naczelnikiem, i przy głosowaniu, ma głos roziemczy (*votum decisivum*).

R e n t a.

Kiedy komu kto kapitał pożyczczy, nigdy go znowu nazad żądać nie chcąc, nazywa się warowana z niego prowizyia rentą. Wszakóż wolno dłużnikowi ren-

tę taką wykupić, wypłaceniem iścizny. Wolno atoli w kontrakcie wyrazić, że wierzyciel, tylko za niejakim iścizny wypowiedzeniem, albo po upłynionym wyraźnym czasie, który dziesięć lat przechodzić nie powinien, wykupić taką rentę będzie mocen. Jeżeliby zamiast kapitału (iścizny) grunt iaki, lub iego sprzedażna cena dane były, na ten czas wykupienie w kontrakcie do lat trzydziestu posunąć wolno. Dłużnik może zniewolonym zostać aby renta wykupioną została, kiedyby przez dwa lata prowizyia została zaległą, albo żeby wierzycielowi, kontrakt niedołączną warował ewikcyją. W razie bankrutu i zupełney zguby majątku dłużnikowego, można także powrocenia iścizny żądać. Po upłynionym dwudziestym i osmym roku, może właściciel renty, zabiegając preskrypcyi, na dłużniku wymagać odnowienia tytułu.

R o b o t a.

U wszystkich rzemieślników i artystów zależy na tym, czy im się tylko płaci robota, albo czy też przystawili potrzeby. Kto oraz potrzeby daie, ponosi szkodę, gdyby rzecz niszczała przed tym niż ją przystawiona: chyba żeby ją obstaluiący, się był zpoźnił przyiąć. Kiedy-by więc krawiec zrobił szatę, przystawiwszy także sukno, ponosi sam szkodę, gdyby ją przed odebraniem ukradziono. Kto się tylko roboty podiał, nie przyimuie rzeczy na swój rachunek, kiedyby z iego winy niszczała, gdyby. to nie z iego winy wyniknęło, a obstaluiący nie byłby się zpoźnił z odbieraniem roboty, traci robotnik swoją robotę, chyba żeby wyniknęła szkoda z winy materiałów.

Obstaluiący powinien dziedzicom robotnika, gdyby przed dokończeniem roboty umarł, to zapłacić co wygoto-

wał, i potrzeby także przygotowane, iak dalece mu się przygodzą. (Patrz: Impreza.)

Rozłączenie dóbr.

(Separacyia dóbr.)

Rozłączenie dóbr ma na ten czas miejsce, kiedy posagowi małżonki grozi niebezpieczeństwo iakie, albo kiedy majątek mężów, tak zbałamucony zostanie, że w spólności dóbr żyjąca żona obawę mieć musi, w swoich prawach mieć iaki uszczerbek. Dobrowolne dóbr rozłączone nie jest dozwolone, owszem powinna mężatka prawnie iey poszukiwać, czemu wierzycielowie mężowsey zaprzeczyć mogą. Gdyby zaś rozłączenie dóbr przez wyrok sądowy warownym zostało, tak iż rzeczą samą, takowe rozłączenie nastąpiło, na ten czas żona ma sama szafunek swego rozłączonego majątku, nie może iednak bez

woli mężowskiej albo bez sądowego upoważnienia nieruchomości zbywać. Gdyby żona tylko sądownie do zbycia nieruchomości jakiej upoważnioną została, mąż na ten czas nie jest odpowiedny, kiedy wartość tej nieruchomości nie na rzecz żony obroconą została, chyba żeby był wchodził w kontrakt; żeby pieniądze był przyjął, albo że na jego rzecz obrocone były. Żona z strony dóbr rozłączona, musi atoli się przykładać do kosztu pożywienia i do wychowania dzieci, nietylko w pewnym stosunku ale i całkowicie, kiedy mąż zgoła, już nic więcej nie ma.

Przez rozłączenie dóbr zniesiona wspólność, może znowu z obustroney woli, w obecności pisarzy urzędowych akt uczyniony, być odnowioną. Co gdy się stało, wszystko znów do dawnego powraca stanu, w którym zostawało przed zniesioną wspólnością. Odnawia się bowiem pod tymiż znowu sa-

mymi warunkami, które przed tym umowione były, a wszelka przeciwna ugoda nie jest dozwoloną.

R o z w o d.

Prawne do rozwodu przyczyny są:

1) Cudzołóstwo.

Żona atoli tylko na ten czas o cudzołóstwo, z strony mężowey popełnione czynić może, kiedyby nałożnicę w spólnym chował pomieszkaniu. Strona winna żadną miarą z tą osobą ślubu brać nie może, z którą się cudzołóstwa dopuściła. Żona przekonana o cudzołóstwie, na trzy miesiące prócz tego ieszcze, a nawet na dwa lata, zamyka się do domu dobrego namysłu.

2) Surowe i srożące się postępowanie sobie albo nieznośne lżenie z jednej strony.

• Małżonkowie, z których iedna strona z tey przyczyny o rozwod pozywa, tym czasownie zostaną na rok ieden rozłączeni. Dopiero nie poiednawszy się w tym przeciągu czasu, rozwod ma nastąpić, kiedy przyczyny przywiedzione, są z prawdą zgodne i dosyć ważne.

3) Skazanie iednego z małżonków, na kaźn z którą się łączy infamia.

4) Wzajemne zezwolenie małżonków.

Rozwod atoli z takowey przyczyny, trudnią następujące okoliczności. Rozwód dozwolony bydz nie ma, kiedyby mąż ieszcze nie był zpełnił 25, a żona 21 albo iuż przeszło 45 lat. Daley, kiedyby oboie ieszcze z sobą nie byli żyli dwa albo iuż dwadzieścia lat. Jeżeli z tego względu żadnego wstrętu nie ma, na ten czas nietylko się małżonkowie przody zgodzić muszą o wychowanie dziattek, o miejsce swego pobytu i

o strawowanie żony, aż do nastąpię-
go rozvodu; ale też obowiązani są przy-
stawić wiarogodne pozwolenie, na roz-
wod, z strony rodziców albo dziada lub
starki, cztery razy po sobie co raz no-
we, w czterech tak rozłożonych termi-
nach, aż rok upłynie. Zaczyn rozwód
nastąpić może. W takowym razie dzie-
ciom połowa majątku obojga rodziców,
z tey przyczyny rozwiedzionych się
przysądzi, którym się iednak zostawi
użytek, aż do wieku doletniego
dziatek. Małżonkowie z tey przy-
czyny rozwiedzeni, ślubu na nowo brać
nie mogą z inszym małżonkiem przed
upłynionym trzecim rokiem.

Raz rozwiedzeni, nigdy więcej ślu-
bu z sobą na nowo brać nie mogą. Żo-
na dopiero w dziesięć miesięcy zupełna
po rozwodzie, do nowego przystąpić
może ślubu. Strona winna traci wszy-
stkie oneyże przez ugodę zrękowinną
zapewnione korzyści, a przeciwnie po-

wodowi wyznaczone dotrzymać musi użytki wszystkie, a gdyby sędzia takowe niewystarczającymi byź osądził, wyznaczy nawet strawowanie, które wszakoż trzech części iego dochodów przechodzić nie ma. Przyzwoicie zostaią także powodowi i stronie niewinney, spolne ich dzieci. Patrz: Separacya.

Ruchome i nieruchome dobra.

Przez ruchomości, nie same się tylko rozumieią grunta, ale raczey w ogóle wszystko, co według swoiey natury, według swego wyznaczenia albo przez związek z rzeczą z przyrodzenia nieruchomą, staie się czymsiś nieruchomym. Takim sposobem zachuie się za nieruchomość, inwentarz bydła, rol i gospodarskich porządków (sprzętów, statków) w maiętności iakowey; podobnież urodzaie polne i z ogrodów lub sadów,

póki ieszcze z ziemi albo z drzew nie są zprzątnione.

Nieruchomymi nazywają się daley, wszystkie z przyrodzenia ruchome rzeczy, skoro na to były wyznaczone, ażeby na zawsze przy pewnym gruncie zostawały i tam przytwierdzonymi były; np. wmurowane kotły, posągi które się w macłochach (frambugach), dla nich umyślnie przygotowanych stawiają i. t. d. Prawo na rzeczy nieruchome, dzierzawa (usus fructus), służbistość, powodztwa o odzyskanie nieruchomości.

Wszystkie insze prawa i powodztwa są przyzwoicie ruchome, nawet renty, które na nieruchomości są umieszczone, a są wykupne.

R y b y.

Ryby które do obcego przeydą stawu, nie może właściciel od właściciela

stawa na powrot żądać, gdyby ten mianowicie nie był tego podstępnie sam sprawił.

S ą s i a d.

Patrz: Drzewo, mur, spław granica, służbistość.

Separacyia czyli rozwód dożywotni.

O rozwód dożywotni czynić z tychże samych można przyczyn, z iakichby zupełnego pragnąć można rozwodu: wyiawszy tylko, że na gruncie wzajemnego zezwolenia miejsca nie ma rozwód dożywotni. Gdyby żona w takowym razie, dla cudzołóstwa skazaną została, do klauzury, więzienia lub cuchthauzu; może temu mąż zagrozić, znowu ją przyiawszy. Do rozwodu dożywotniego wiąże się zawsze rozpoznanie dóbr małżeńskich nazwane rozłączeniem dóbr. Skoroby rozwód dożywo-

tni potrwał trzy lata; może strona obżalowana czynić o rozwód zupełny, który też nastąpić powinien, ieżliby powód na zniesienie rozwodu dożywotniego, nie zezwalał. (Patrz: Rozwód).

S k a r b.

Skarb znaleziony należy temu, który go na własnym swoim znalazł gruncie. Jeżeliby go kto na cudzym gruncie był znalazł, należeć powinien przez połowę należnikowi, a przez połowę właścicielowi gruntu.

Słabi na umyśle.

Osobom słabym na umyśle, zapamiętałym i szalejącym, wyznaczają się opiekuni. Małżonkowie i krewni mają prawo domagania się tego, a w razie szaleństwa, urzędnicy dobra publicznego strzegący, którzy w każdym razie tego doglądać mogą, kiedy taka osoba

nie ma małżonka ni krewnego. Kiedy się prawnie osądzi, żeby słabemu na umyśle, wariatowi albo szalejącemu opiekunstwo się wyznaczyło, co ustawy interdykcyą zowią, mianowany bywa opiekun i wiceopiekun. Choćby się to też ieszcze było nie stało, a sąd obżalanemu wyznaczy tym czasową do boku przydaną kommissyją tylko, przecię odtąd wszystkie takie osoby działania są nieważne, któreby sama iedna wykonała. Podobnież wszystkie iey sprawy mogą być za nieważne uznane, ieżeli by przyczyna interdykcyi, iuż na ten czas powszechnie była rozslawioną. Jeżeliby kto umarł, póki ieszcze sąd na interdykcyą wyroku nie uczynił, działań iey nadwereżyć nie można, chyba żeby z samych takowych czynów wariata było poznać. W razie interdykcyi, mąż ma prawo opiekunstwa na żonę. Żona także może być opiekunem, własnego męża za pewnymi warunkami, przez familią uradzonymi. Żaden poboczny

krewny albo człowiek obcy przymuszonym być nie może, dłużej iak dziecięć lat się opiekować człowiekiem na umyśle słabym. Opiekuni muszą — oprócz obowiązków do opiekuństwa nad niepełnoletnim się wiążących — z osobna mieć pieczę o uleczeniu swoich opiekalnych. Skoroby kto zupełnie znowu do zdrowia był przywrocony, zostanie interdikt, po poprzedniczym sądowym rozpoznaniu i wyroku, znowu uchylonym.

S ł u ż ą c y.

Patrz: Piérwszeństwo, preskrypcya.

S ł u ż b i s t o ś ć.

Przez służbistość (servitude) rozumieją się pewne prawa gruntu iednego, dokazywania sobie nad gruntem drugim, a które posiadaczowi wygodę iaką lub zysk i korzyść sprawiają; np.

wolne przeyscie, przejazd, prawo chodzenia po wodę na drugi grunt, deszcz z dachu nań kapiący i t. d. Choćby takowe prawa wyraźnie nie były wymowione, nie mogą przecię więcej bydz zprzeczne, ieżliby stosownie do prawideł preskrypcyi przez trzydzieści lat komu służyły, wyiawszy tylko, gdyby tey były natury, że pozwierzchnie nie wpadaia w oczy; np. prawo bronienia budowy sąsiadowi na którey części gruntu mu należącego; daley, gdyby tey były natury, iżby bez rąk ludzkich wykonać się nie dały; np. dozwolone czerpanie wody na gruncie sąsiedzkim, w których raziech, prawa, przcz preskrypcyą, nigdy nabywać nie można. Kiedyby do zażywania iakowey służbiści, potrzebne były pewne porządki i przygotowania, np. wrota drzwi, rurmusy, na ten czas powinny te bydz wystawiane i utrzymywane tego kosztem, który iest Panem gruntu, któremu takie prawo służy, t. i. który z tego ma ko-

rzyć. Jednakowoż tu też rzecz od umowy zawisnie. Przez trzydziestoletnie niezażywanie, służbistość pelźnie, a zniesiona bydź może, kiedy obadwa grunta pod iednymże się ziednoczą Panem, a na podzielonych potym, się nie odnowi.

Śmierć obywatelska.

Kto-by w skazanym został na śmierć, lub inną karę iakową, z którą ustawy kryminalne, uchylenie wszystkich swobód obywatelskich łączą, nazywa się obywatelsko (cywilnie) umarłym, i uważa się we wszystkich działaniach pożycia obywatelskiego, iak gdyby rzeczą samą był umarł. Żadnych więc czynić nie może ugod, żadney nabywać nie może własności, żadnego czynić nie może testamentu, iest w ogole do wszystkich urzędowych i nieurzędowych działań nieudolnym, i majątek iego, spada na iego dziedziców. Był-liby zaś

w szczególności, o niestanie, wzdanym (in contumaciam) a zatym nie mogłszy za ocznie sprawy swojej bronić; na ten czas mieć ieszcze będzie fryszt pięcioletni, a w przeciągu takowego czasu, nie iest mu używanie swobod obywatelskich dozwolone; majątek iego iest pod administracyją wzięty, po którym dopiero upłynionym czasie następuje śmierć ziemiańska. Stawił-liby się zaś w tym czasie i skazano-by za nim, tak iżby od tey kary uwolnionym został, na ten czas znowu nabywa zupełnego swobod swoich używania. Jeżeliby atoli kaźń zostawała nieodmienną; na ten czas śmierć ziemiańska, dopiero z czasem nowego wyroku, rachować się poczyna. Gdyby w tym czasie umarł, w cale śmierć ziemiańska nie nastąpi. Gdyby zaś w takowym stanie śmierci ziemiańskiej miał umrzeć, dorobiwszy się na nowo majątku iakowego, na ten czas takowy majątek idzie na skarb, chyba żeby przez osobliwszą

względność, na rzecz krewnych iego
inaczej warowano.

S p a d e k.

Naybliższymi dziedzicami po zmarłym, są iego własne dzieci, w czym jednak prawo zastępne w całym swoim popłaca obrębie: tak iż na ten czas, kiedyby dzieci, przed spadkarzem były umarły, wnuczęta, a dalej prawnuczęta i t. d. ich miejsce zastępują, i pokoleniami się w dziedzictwo dzielą.

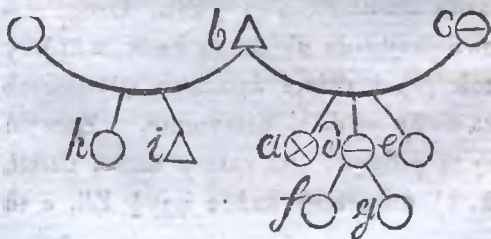
Jeżeli by nieboszczyk żadnych w całe krewnych w linii zstępującej, ni też rodzeństwa, ni potomstwa z niego, nie pozostawił, spada dziedzictwo przez połowę na przodków (rodziców, dziada i babkę) po oycu, a przez drugą połowę na przodków po matce, w czym żadnego wcale miejsca nie ma prawo zastępne. Żyłaby, np. czyia matka i żyłliby dziad i babka po oycu, ostatni

iedną połowę biorą, matka drugą: dziaduś zaś i starka po matce, nie dziedziczą nic, choćby ieszczce żyli.

Jeżeli by rodzice nieboszczyka ieszczce żyli, i pozostawiałoby oraz po nim ieszczce rodzeństwo, albo tego potomkowie; na ten czas iedną połowę rodzice dziedziczą, która się między nich w równe dzieli części; druga połowica, spada na rodzeństwo i ich potomstwo. Jeżeli by zaś iedną z rodziców, iuż było z świata zeszło, część iego należy rodzeństwu, tak iż w takowym razie, trzy ćwierci z całego dziedzictwa odbierają. Jeżeli by rodzeństwo z iednego było łoża, dziedzictwo idzie w równe działy, przy czym znowu prawo zastępcne popłaca, gdyby tylko ieszczce rodzeństwa iednego lub drugiego potomkowie pozostawiali. Lecz gdyby rodzeństwo nie z iednego było łoża; na ten czas dzieli się dziedzictwo między linią oycową i matczyną. Rodzeństwo zatym rodzone

t. i. iednegoż oycą i iedneyże matką,
po obydwóch liniach biorą swój dział;
a przyrodzone t. i. nie z iednegoż oyc-
ca i matki, każde w swoiey linii. Niech-
by zaś żyło rodzeństwo iedney tylko
linii; na ten czas całe biorą dziedzic-
two. W każdym takowym stosunku
przodkowie, oprócz swoiey dziedzizny,
i to ieszcze wszystko, z ubliżeniem dru-
gich sami iedni, biorą co swoim bez-
potomnie zeszytm potomkom dali byli,
a ieszcze by się w rzeczy samey zna-
leść miało. Takowe działy między ro-
dziców i pobocznych krewnych, iasnie-
ią z tabliczki tu położoney, przyczym
uważać należy że znaczek O mężczyznę
oznacza; znaczek Δ niewiastę; znaczek
— łożę małżeńskie; znaczek | znaczy
pochodzenie lub rodzenie się; a takowe
znaki przekreślane znaczą osoby zmarłe.

Nieboszczyk (a) pozostawił 10000 Złł. Ociec iego (c) umarł już, tak iż matka (b) tylko jeszcze żyje, a ma z drugiego łoża dwoje dzieci (h, i). Z pierwszego łoża żyje jeszcze rodzony brat (e) nieboszczyka. Drugi brat rodzony (d) już przed nim zszedł z świata, zostawiwszy dwoje dzieci (f, g).

Tu następujące wypadają działy. Matka (b) bierze czwartą część t. i. 2500 Złł. Pozostawiające 7500 Złł. spadają na pobocznych krewnych, a mianowicie na każdą linią połowa t. i. 3750 Złł. Jedna połowa zatym idzie w działy między (e) i między zmarłego (d) następujące dzieci, tak iż (e) odbiera 1875 Złł., a dzieci zmarłego (d) tyleż, każde mianowicie 937½ Złł. Druga połowa przypada na drugą linię, z której atoli (e) i dzieci zmarłego (d) jeszcze raz swój wydział otrzymują. Zaczym się ta połowa, na cztery części dzieli, (h, i) odbierają każde 937½ Złł. a tu

(e) jeszcze $937\frac{1}{2}$ Zł., każde zaś dziecko zmarłego (d) oprócz wyżej wyrażonego wydziału, $468\frac{3}{4}$ Zł. ma zatym (e) ryczałtem $2812\frac{1}{2}$ Zł., każde zaś zmarłego (d) $1406\frac{1}{4}$ Zł.

Jeżeliby ani rodzice, ani potomkowie nie żyli, dziedziczą poboczni krewni sami, a mianowicie do równych idą działów, jeżeliby w równym pokoleniu sobie byli krewni, a zaś idzie spadek pokoleniami stosownie do prawa zastępnego, iak f, g, e, na wyżej położonej tabliczce.

Niech-by zaś nie było rodzeństwa ani potomków z rodzeństwa, ale tylko przodkowie iedney linii; na ten czas ci iedną połowę dziedziczą, drugą połowę biorą naybliżsi krewni drugiej linii.

Należący do zmarłego daley iak w dwonastym pokoleniu, wcale nic dziedziczyć nie mogą.

Niech-by więc wcale żadnych nie było krewnych w pokoleniu do dziedziczenia zdolnym, przypada kolej na dzieci nieprawe (patrz dzieci nieprawe). Gdyby na tych zchodziło, małżonek (małżonka) żyjący (żyjąca) oboje atoli nieprędzey iak po rozpoznaniu urzędowym: »czy bliższych nie ma krewnych.« Gdyby także i małżonek więcej nie żył, w takim razie całe dziedzictwo, kadukiem idzie na skarb. Co do reszty patrz: krewności linią, krewności stopnie.

S p ł a w.

Sąsiad poniż leżący iest obowiązany wody z powyżu przyzwoicie ściekaiące przyimować i nie iest mocen one groblą usypaną tamować.

Spolność dóbr między małżonkami.

Jeżeli przez kontrakt zrzekowinny, inaczej nie urządzono, następujące, co do spolności dóbr, popłacaiają pravidła.

Nieruchome dobra, które iedna albo i druga strona, iuż przed zawar-
tym małżeństwem posiadała, nie należą
do spolności, lecz wszystkie te których
w czasie małżeństwa nabyli. Tu się
atoli, wyimuią się także ieszcze, te nie-
ruchomości, które małżonkowi które-
mużkolwiek spadkiem przybędą albo
darowizną, ieżliby nie były wyraźnie
spolności darowane. Gdyby nierucho-
mość która, przez miany za inszą na-
leżącą iedney stron nie iuż przed za-
warciem małżeństwa, na ten owa na
tey mieysce następuje, i nie wchodzi
więc do spolności. Przeciwnie zaś,
wszystkie Ruchome dobra, czy to
przed małżeństwem iuż posiadane, czy
pod czas małżeństwa dopiero nabyte,

owszem nawet dziedziczone i darowane, oraz ze wszelkimi użytkami, dochodami, prowizyami i rentami, bądź iakiey bądź własności, należą do wspólności. Toż się rozumie o wszystkich dłużnych ruchomościach, które przed albo po dopełnionym małżeństwie zaciągniętymi były: wszakoż nie może małżonka bez woli samego, żadne długi zaciągać, któreby wspólności ciążyły, chyba na swoje własne imię handlem się bawiąca, w takowym razie handlowne długi, w widoku na przyszłe rozpoznanie dóbr, mężowi się w rachunek iak iego pisze własność. Długi, przez dziedzictwo na którą stronę spadające, należą do wspólności, ieśliby spadek w samych tylko zależał ruchomościach, a przeciwnie do wspólności nie należą ieśliby w samych nieruchomych zależał dobrach. Jeśliby spadek części w ruchomych, po części w nieruchomych zależał dobrach, rachują się w tey mierze długi do wspólności, iak dalece stosownie do

in-

inwentarza, na ruchomości przypadają. Mogą atoli wierzycielowie w takowym razie, zawsze swego na spółności patrzeć, kiedy dziedzictwo na męża spada, albo kiedy żona, na którą spada takie dziedzictwo, zgodnie z wolą męzkowską do dziedzictwa przystąpiła. A to już samo przez się iasnieie, że to co zbytniego, podług okoliczności z ochroną dla męża albo dla żony na ich rachunek się zapisuie. Gdyby zaś żona bez woli męzkowej do przystąpienia do dziedzictwa urzędownie upoważyć dała, na ten czas wierzycielowie swego iedynie na spadku i na majątku żony do spółności nie wniesionego patrzeć muszą (patrz, białogłowa) chyba żeby mąż sam był, przez naniedbanie inwentarza winą, że się ruchomości spadkowe, z owymi pomieszaly, które do spółności należą. Prawo określa insze także trafy, w których się dlugi właściwie do spółności nie należące, przecięż z ochroną (salwą) przyszłego porachunku, z majątku

spólnego żądane być mogą, np. kary pieniężne, które mąż zawinił, - gdyby mianowicie śmierć się nie wiązała obywatelska z występkiem, która małżeństwo i wspólność dóbr rozwiązuje.

Mężowi samemu przynależy szafunek dóbr wspólnych. Może bez przyłożenia się małżonki zprzedać, zapisami urzędowymi obciążyć, ale nie godzi mu się nieruchomości albo całko ruchomości, czyli też część całkowitości (połowę, ćwierć) dać darmo, chyba na wyprawę dzieci.

Ma też mąż szafunek majątku do wspólności nie wchodzącego, owszem małżonce należnego, i jest w tej mierze, za swoje niedbalstwo odpowiedny. Nie może atoli należące żonie ruchomości, bez iey woli zbywać. Arendy i kontrakty najmowe przez męża na żenine dobra, na lat dziewięć zawarte, są tylko na lat dziewięć ważne, gdyby się

w tym czasie spólność dóbr zniesła. Ugody na krotszy czas czynione, są w takowym razie bezskuteczne, kiedy mąż grunta gospodarskie, w trzy lata, a domostwa we dwa lata przed zakończeniem bieżącej arendy, zaarendował lub w naiem puścił, a nowa zatym arenda dopiero by swój brać miała początek, kiedy spólność dóbr zniesioną została.

Śmierć naturalna i ziemiańska którego z małżonków, rozwód, separacyia, rozłączenie dóbr (patrz rozłączenie dóbr) przynoszą rozwiązania spólności majątku skoro takowy rozdział dóbr nastąpi, dzielą się spólne dobra, do rownego udziału między małżonków, albo też ich dziedziców. Względem takowej połowicy, uważa się żona iako także dziedziczka, przynamniej tu ma dla niej miejsce, inwentarz, czas do namysłu, rzeczenie się i przystąpienie do dziedzictwa, tak właśnie iak przy dziedziczeniu.

Malżonka wdawaiąca się w takie sprawy, po rozłączeniu wspólności dóbr, w iakowe się tylko, iako współdziedziczka zapuścić mogła, albo któraby nie co z całości (z massy) zataiła, zamknęła, traci podobnież iak dziedzicowie prawo zrzeczenia się. W dowa chcąca się zrzec massy społecznych dóbr, powinna w trzy miesiące po śmierci mężowey, dowierny dać ułożyć wspólności inwentarz w obecności krewnych mężowskich, i przez nich dać dokładność inwentarza zaświadczyć. Zaczym iey ieszcze czterdziestodniowy czas namysłu służy, w którym wspólności, się zrzec może. Co o dziedzicu pobłażanym względem przedłużenia tey pory, o iego późnief zeznanym przystąpieniu, i o prawie wierzycielów, następowania na miejsce zrzekaiącego się dziedzica, iest urzędowego, to toż w ogóle przystosować się da do wdowy względem wspólności (patrz dziedzic pobłażany) w razie rozwodu zaś albo rozłączenia dóbr, uważa się zo-

na, która w czasie układającego się inwentarza, i do namysłu danego frysztu, do społeczności nie przystąpi, iak gdyby się iey rzekła była, ieśliby snadź przedłużenie frysztu przyznany nie zostało. Gdyby żona w przeciągu iednego z tych frysztów zmarła, rachnie się też sama porą znówu od początku dla ich dziedziców, rachując odde dnia iey śmierci. Jeżeliby zaś przez iey śmierć zniesienie społeczności zniesionym zostało, używają iey dziedzicowie tychże samych terminów, ażeby rzeczenie lub przystąpienie do dziedzictwa zeznać. W czasie tych frysztów, służy żonie wolne pomieszkanie, i może swoje strawowanie i dla usłużenia swego, brać z zapasów do społeczności należących.

Kiedy żona massy spolnych dóbr się rzekła, na ten czas do długów społeczności się nie powinna przyzwolicie przykładać, traci atoli wszelkie prawo na swój udział z massy rzetelnego mająt-

ku. Odbiera tylko, do przyodziewku swego potrzebną bieliznę i przyodzievek, i bierze sobie także na powrót należne iey z osobna, albo na ich miejscu nabyte nieruchomości albo też i wartość nieruchomości pozbytych, w razie nie nabytych nowych na ich miejscu, i wszystko w czym się iey, całość (massa) społeczności zadłużyła.

Oprócz owego trafu z strony małżonki zeznanego zrzeczenia, podział całości (massy) iest następuiący. Na sam przed musi każdy to wszystko, co się iako należące do społeczności rachować godzi, i to czym się iey kto zawiął, do całości (do massy) wrzucić, czyli oney wcielić, np. z majątku wspólnego wzięta wyprawa dziecięcia różnego łoża, winy pieniężne mężowe, które ze spółku były płacone, a słowem wszystko, oo ze wspólnego majątku na szczególną i osobistą którego małżonka korzyść, wyłożonym było. Skoro mas-

sa zupełną się uzna, bierze z niej każdy swoją osobną do społeczności nie wchodzącą własność, albo co na ich miejsce było nabyto, wartość pozbytych nieruchomości na których miejsce innych nie nabyto, i to wszystko na sam przed bierze, co mu massa dłużna, t. i. co z jego własnego majątku na korzyść społeczności było obroczonego. Żona to co na sam przed bierze, przed mężem brać powinna, i używa takowego prawa, w razie niedostarczającej społeczności, także w braniu z majątku mężowi własnego, co przeciwnie nie popłaca. Wzajemne pretensye którego małżonka do całości i załości do ich osób, przynoszą ode dnia zniesionego spółku z prowizyją.

Co zatym zbędzie, równie się między małżonków dzieli. Z przypadającej na każdego małżonka połowicy, potrącają się osobiste długi małżonków między sobą, które do społeczności nie nale-

żą. Tu także wzajemne należą darowizny. Co się dotyczy długów społeczności, te, iako też nakład na pieczętowanie, układanie inwentarza i t. d. każdej części także do połowy przypadają. Żona atoli powinna tylko do długów tak dalece się przykładać, iak dalece to wystarcza co na iey dział przypadło, ieżeli dowierny ułożyła inwentarz.

Przeciwnie mąż za wszystkie długi społeczności zostaje odpowiedny, które sam zaciągnie, zostaje mu atoli czynienie o połowicę ich z żoną lub ich dziećmi. Toż samo popłaca z strony długów przez żonę zaciągniętych, które do społeczności wniosła.

To wszystko popłaca przyzwoicie na ten czas, kiedy małżonkowie w kontrakcie zrekowinnym, względem spółku dóbr nic nie umówili inszego. Godzi im się atoli rozmaite tu umówić mo-

dyfikacye, z których następujące są co celnieysze,

- 1) Można się iedynie na spólność nabytego zgodzić, z czego się wszystkie wyłączyć mogą długi, podobnież ruchome dobra. Jeżeliby nie był ułożony inwentarz ruchomości, na ten czas rachuje się do nabytego, to co wątpliwości podpada.
- 2) Może ruchomość całkiem albo też które oznaczone ruchomości od spólku dóbr wyłączyć.
- 3) Może umówić między sobą, że wszystkie albo też wymieniane którekolwiek nieruchome dobra, albo nieruchomości iedney lub oboiey strony, aż do pewney summy, należeć mają do spólności.
- 4) Może stanąć zgoda na to, aby każda strona swoje osobiste płaci-

ła długi. To atoli nie wiąże wierzycielom ręce, kiedy inwentarza nie ułożono, tego co każda strona wniosła, albo co iey w czasie małżeństwa przybyło ruchomości.

- 5) Godzi się daley ieszcze urządzenie uczynić, że żonie wolno być ma, po zniesieniu spolności, kiedy się w działy wdawać niechciała, może odebrać co wniosła,
- 6) Może uгода stanąć, że małżonek który drugiego przeżyje, przy dzieleniu całości, ma osobny przed innymi oddział odebrać. Kiedy żona się zręcze swoiey części spolnych dóbr, traci ten iey zgodzony oddział osobny, chyba żeby i to wyraźnie było ugodzone. W razie rozvodu albo też rozłączenia dóbr, zostaje takowy osobny oddział, aż do samey śmierci iedney strony oddłożony,

7) Może uczynić tę ugodę, że małżonek, który drugiego przeżyje, więcej albo też mniej iak połowę całości spólnych dóbr, albo całość ich, albo w miast swego udziału, oznaczoną będzie miało odebrać sumę. Ugoda nie jest ważna, kiedy iedney stronie większy długów udział, aniżeli z rzetelnego majątku narzuconym został.

8) Spółek majątku może w sobie zawierać wszystkie ruchome i nieruchome dobra niniejsze i przyszłe, albo też niniejsze i przyszłe.

Na wszelki raz powinny takowe modyfikacye wyraźnie być ugodzone. Co do reszty zostaje wszystko iak urządzone opiewają przepisy.

Spolność pożywienia i przemysłu.

Patrz: Spolność [dóbr między małżonkami, majątek małżonków.

Sprawunki nie zlecone.

Kto sprawy drugiego samo chcąc, bez zlecenia, się podeymuie, uważa się iako by był pełnomocnikiem, i może się upomnieć nadgrodzienia nie odbitych a korzystnych wydatków, skoro-by mu się sprawa na dobro drugiego udała.

S t r a w o w a n i e.

Patrz: Subsystencya, nieprawe dzieci.

Subsystencya, wyżywienie.

Prócz małżonków i rodziców i prócz dzieci, którzyć nawzajem obowiązkiem iest, aby iedno drugie żywiło, powinni także dziadek i starka i insi w linii wstę-

pney krewni, swoje wnuczęta i t. d. a na wzajem te onych, w razie potrzeby strawować. To samo także poplaca między teściem a teścią z iedney, zięciem a synową z drugiey strony. Takowa atoli powinność ustaie kiedy teścia do powtornego przystąpi małżeństwa, albo kiedy ten umarł małżonek, wraz z dziećmi z tego łoża, od którego powinnowactwo ponik brało. Subsystencyia co do reszty się miarkuie potrzebą i majątkiem obydwóch stron, a ustaie kiedy iey iedna strona więcej nie jest potrzebną, albo że druga strona nie jest więcej w stanie dania subsystencyi. Kiedy kto więcej nie jest w stanie strawowanie płacić, urządzenie uczynić można stosownie do okoliczności, żeby drugą stronę wziął do siebie i powinien iey dawać strawę.

S u b s t y t u c y i a.

Urządzenie, ażeby trzeci darowiznę, zapis albo dziedzictwo otrzymał, gdyby w razie iakowym donataryusz, legatariusz lub dziedzic, do nich przystąpić nie zechciał albo nie mógł, jest w prawdzie ważne: inaczey zaś żadna in-sza substytucya, bądź którey bądź na-tury, miejsca mieć nie może.

Sukcessyjne ugody.

Nie mają żadnego miejsca.

Summa pożyczana.

Przy summach pożyczanych i wypła-canu, nayprzedniey na następujące pa-miętać należy prawidła.

Należy się na tym miejscu gdzie dłużnik mieszka wypłacać, chyba żeby rzecz inaczey była umowiona.

Kiedy nie jest oznaczona pora płacy, zawisnie od sędziego, onę przedłużyć. Podobnież sędzia oznacza czas płacy, ieśliby dłużnik tylko w ogóle przyrzekł zapłacić, „skoro będzie mógł.”

Kto-by z kapitału kwitował, bez salwy (nie warując sobie) prowizyi, o tym rozumieć należy, że oraz i prowizyie odebrał.

Pożyczalnik czyli wierzyciel przyzwolicie obowiązany nie iest, przyjmować płacę na rachunek (en deduction, ad rationem) może atoli sędzia, podług okoliczności, dłużnikowi mierny czasu termin pozwolić.

Kto temuż wierzycielowi różne winien iest summy, może oznaczyć na którey-by rachunek szła płaca. Jeżeli zaś iścizna przynosiła użytek, przody się rachować powinien użytek a potem kapitał, iak zapłacony. Traci tak-

że dłużnik prawo takowego oznaczenia, skoro przyjął, od pożyczalnika kwit, którym się summa oznacza, na której rachunek idzie płaca. Gdyby dłużnik nie był obrał, rachuje się płaca na tę iszczynę, która mu między różnymi kapitałami, naybardziej dokucza, a gdyby sobie w tej mierze miały być równe, rachuje się na naystarszy.

Niewymowioną prowizyia, raz zapłacona, ani może być na powrot żądana, ani iść na rachunek iszczyny.

Prowizyie, z prowizyi zwleczoney, rachują się, nie ode dnia, płacy oznaczonego, ale od daty pozwu.

Wzajemne pretensyie znoszą się nawet zamilczeniem, muszą wszakoż iedney-że być natury, wątpliwości równie nie podpadające i płatne. Pretensyie w zbożu mogą, w cenie targowey, z pretensyią pieniężną, się znosić. Przeciwnie

ciwnie nie ma potrącanie (kompenzacya) w pretensyach mieysca, które co do reszty, rowney, są nawet natury, kiedyby iedna szła o wydanie pokładu (depozytu), o powrocenie teyże a nie inszey rzeczy, albo właścicielowi nieprawnie wziętych, albo gdyby zależała w strawie, których nie można obłożyć aresztem.

Powrocenie zapisu służy, za dowód, że wierzyciel dłużnikowi długu ustąpił. Przy wroceniu zastawu, to nie popłaca.

Wierzyciel drugiego także preten-
syą, która ma precedencyą płaćcy,
oraz także i na iego mieysce następuje.
Toż samo popłaca, kiedy kto grunt ku-
piwszy, sumnę kupna na zplacenie
wierzycielom zastawy urzędowey, za-
żyje, daley, kiedy współ- dłużnik lub
rękoimnia wierzyciela zaspokoi, i kiedy
dziedzic pobłażany długi spadkowe z
własnego zapłaci grosza.

Kto drugiemu pieniądze na zapłacenie długu iakiego zaliczy, następuie podobnymże sposobem, na mieysce dotych- czasowego wierzyciela, kiedyby ugoda długowa, w którey ten zamierzony cel wyraźnie musi być położony, przed notaryuszami uczynioną była.

Kiedy-by wierzyciel ofiarowaną mu, w przyzwoitym czasie i na mieyscu przyzwoitym, zupełną płacę, przyjąć się wzbraniał, godzi się dłużnikowi, przez urzędowy pokład (depozyt) summy dłużney, od swych się oswobodzić obowiązków. Pokład urzędownie lub prawnie za ważny uznanym będąc, gdyby wierzyciel dłużnikowi pozwolił go cofnąć, uważa się iako nowy dług; zaczym wierzyciel wszystkie traci prawa precedencyi i zapisów urzędowych, które przed tym do iego się łączyły pretensyi.

Prowizyie, z kapitałów dłużnych, podpadają preskrypcyi w czasie pięciu lat.

Ś w i a d e k.

Dowód przez świadków nie jest dopuszczony, kiedyby pretensya przeszło sto i pięćdziesiąt franków, frank po 12 Złt. 10 $\frac{1}{2}$ gr. ligi lipskiej, wynosiła, albo żeby tylko nawet reszty takowey summy się dotykała. Prowizyie snadź należące, rachuią się w takowym razie do kapitału. To stanowią urządzenia nawet na ten czas, kiedyby powód swoją z razu wyższą summę, na sto i pięćdziesiąt Fr. albo też i mnieyszą ieszcze zniżył, albo gdyby pretensya z kilku mnieyszych się składała summ, chyba żeby się z różnych osób, spadkiem, darowizną, i. t. d. na wierzyciela zwały.

Ta wszakoż reguła ma swoje excepcyje, kiedyby iuż niedokładny dowód na piśmie był dany, albo gdyby wierzycielowi, stosownie do natury rzeczy, niemoż znaleźć nością było, dokumentu na piśmie; podobnież, gdy-

by nie z iego winy, lub opieszałości
był zaginął. (Patrz: Dokumenta.)

S z k o d a.

Każdy iest za wszelką odpowiedny
szkodę, którą nietylko swoją czynno-
ścią zbroił, ale też i za tę której dał
pochop przez swoją niedbalstwo i nie-
rozgarnienie. Oyciec, a po iego śmier-
ci matka stoią za bonifikacją szkody
przez ich niedoletnie dzieci uczynioney,
maiąc ich przy sobie: Panowie i zle-
cenie dający, za swoich służących i
kommissarzów w sprawunkach do któ-
rych ich zażywaią: nauczyciele i rze-
mieślnicy za swoich wychowaućów i
zwolenników póki są pod ich dozorem,
chyba żeby dowiedli, że czynności ta-
kowey, o którą odpowiedni byźć mają,
przeszkodzić nie mogli: właściciel zwie-
rzęcia iakiegożkolwiek, alboli też ten,
co go zażywa, stoi za wszelką szkodę,
którą uczyni takowy zwierz: właściciel

budynku, za szkodę wynikłą z zapadnięcia się, kiedy to jest skutkiem niedbalstwa albo budowy niedołążney.

T e s t a m e n t.

Testament trojakim sposobem czynić może, mianowicie:

- 1) w obecności pisarza urzędowego i świadków.
- 2) kiedy testamentarz sam własną ręką testament napisze i podpisze.
- 3) kiedy testamentarz w obecności pisarza urzędowego i świadków, o zapieczętowanym, własną ręką przynajmniej podpisanym testamencie zezna, że jego ostatnią zawiera wolą. Takowy testament nazywa się potajemnym (misticznym) i nie mogą go czynić osoby, czytać nie umiejące, albo które na ów czas

kiedy testament był czyniony, czytać nie były w stanie. Kto mówić nie może, a umie pisać, musi w takowym razie sam, testament napisać i podpisać. (Patrz testamenta uprzywileiowane.)

Osnowa testamentów, nie wiąże się tak dalece do iakowychsiś prawideł, ówszem dosyć na tym, kiedy się wola testamentarza iaśnie wyrazi. Nieprawym dzieciom nie można testamentem nic więcey przywłaszczyć, iak im stosownie do prawa należy. (Patrz dzieci nieprawe.)

Duchowni, lékarze, cyrulicy, urzędnicy zdrowia, aptekarze, którzy kogo w chorobie, na którą umarł, doglądali, mogą tylko stosownie do nadgrody, pielegnowaniem, bydź obmyśleni, żadną miarą atoli postanowionymi bydź nie mogą za dziedziców albo legatariuszów ucząstku iakiego, chyba żeby,

przynajmniej w czwartym pokoleniu ze spadkarzem skrewnieni byli, albo do jego dziedziców należeli.

Może też testament, nowym uczynionym testamentem, albo też uczynionym zeznaniem w obecności pisarza urzędowego, znowu odwołać: musi się atoli wyraźnie takowe stać w testamencie odwołanie, kiedy nie ma same tylko znosić urządzenia, które się z nowszymi ostać nie mogą. Daley, wszelkie testamentowne upada urządzenie, jeżeliby ten przed testamentarzem umarł, na którego rzecz było czynione; albo gdyby nie dożył warunku zawieszonego od pewney okoliczności, do której testamentarz wiązał wyraźnie swoje urządzenie. Podobnie jeżeliby testamentarz rzecz odkazaną był utracił; albo gdyby za iego życia, owszem i po iego śmierci, nie z winą dziedzica, ta rzecz zpełzła. Mogą też testamentowe urządzenia, tak iak darowizny byź o nie-

wdzięczność, napastowane. Gdyby takowa niewdzięczność, w obeldze szkoldliwej testamentarza potomney pamięci zależała, musi takie o niewdzięczność czynienie w przeciągu iednego roku, nastąpić. (Patrz białogłowy, niedoletni, fundusze pobożne, dziedzic testamentowy, legata.)

Testamenta uprzywileiowane.

Testamenta pewnych osób i w pewnych okolicznościach, nie są do powszechnych wiązane prawideł testamentów. Tak np. mogą woyskowi, znajdujący się za granicą swego kraiu w usłudze, albo ieńcami będąc, albo też w kraiu samym lecz w mieyscu oblężonym lub opasany, w obecności szefa batalionu, szwadronu, lub też inszego officiera wyższej rangi i dwóch świadków, tudzież przed dwoma lub iednym kommissarzem woennym, ważny czynić testament. Chorzy i ranni mogą w

takowym razie, w obecności najwyższego urzędnika zdrowia, i wojskowego komendanta, pod którego dozorem lazaret zostaje ostatnią swoją oświadczyć wolą. Pod czas morowego powietrza i innych łóżnych chorób, może każdy, który się w zarażonym a dla tego opasany miejscu znajduje, w przytomności sędziego pokoju, albo też officialisty municipalnego i dwóch świadków uczynić testament. Powinien atoli tako i testament w każdym z takowych trafów, w czasie sześciu miesięcy, skoro testamentarz sposobności znowu do tego nabędzie, stosownie do przyzwoitych prawideł, zostać odnowionym, gdyżby inaczej nieważnym został. Są także o testamentach marynarzów albo morzem iadących podróżnych osób, osobne przepisy. W ościenym Państwie uczyniony testament ma ważność, kiedy go albo sam testamentarz napisał lub podpisał, albo że sto-

sownie do popłacaiaących, w kraju każdym prawideł, uczynionym został.

Testamentowy dziedzic.

Jeżeliby takowi żyli dziedzicy, którym ustawy część nieuchronną (legitymę) wyznaczyły, ci spadek obeymują, a dziedziczący z testamentu, musi się od nich dopomnieć wydania tey spadku części, którą testament opiewa. Co jeżeliby w czasie iednego roku uczynił, należeć mu będzie użytek z udziału przypadającego na iego stronę, ode dnia śmierci spadkarza; stałoby się to iednak późnief, na ten czas dopiero się użytek poczyna z dniem wydania spadku, albo też i z dniem pozwu. Gdyby zaś nieruchomych nie było dziedziców, dziedzic testamentowy spadek na tych miał obeymuie. Lecz w razie żeby kto sam był testament napisał (testament Nr. 2.) dopiero za odebrany sądowym pozwoleniem dziedzictwo

obeymie. W pierwszym razie dziedziczący z testamentu, ponosi długi, i ciężary dziedzictwa z dziedzicem (ab intestato) bez testamentownym, wspólnie. Zapisy (legata) zaś sam ieden ponosi, iak daleceby mieysca redukcya nie miała. (Patrz rozrządzalna część majątku.)

Uczynne opiekuństwo.

Ktoby przeszedł rok pięćdziesiąty własnych nie mając dzieci, może, za przywoleńiem małżonka (ki), takie dzieci, które ieszcze piętnastu lat nie doszły, przyjąć za opiekalnych, kiedy-by ich rodzice, a w ich niedostatku, radziec familii, przełożęństwo funduszu publicznego (sierocego lub znaydkowego domu i t. d.) w którym-by się snadź znaydowali, albo zwierzchność mieyscowa na to przystali. Takowy uczynny opiekun powinien własnym kosztem mieć pieczę o żywności i stanowi opie-

kalnego przyzwoitym wychowaniu, tudzież, bądź iakim bądź majątkiem iego, zawiadować i z onego się rachować. Po pięci lat upłynionych, może uczynny opiekun, opiekalnego, nie spodziewaiąc się, iżby ieszcze za iego życia z wieku małoletniego wyszedł, testamentem za własne sobie prawnie przysposobić dziecię, lecz przysposobienie takowe z przepisanych wykonane byđź powinno prawideł, skoro doletniego dożyie wieku. Miał-li-by zaś opiekun uczynny w czasie małoletności wychowańca umrzeć nie przysposobiwszy go za swoje dziecię, na ten czas ostatniemu wyiednane byđź powinno strawowanie ze spadku opiekunowego. Gdyby opiekalny doszedł wieku doletniego nie nakładany do iakiegożkolwiek żywienia się sposobu przemysłnego, a opiekun go przysposobić się wzbrania, może się na ten czas opiekalny dopomnieć bonifikacyi.

Uгода pożyczalna.

Kto pożyczanych rzeczy, które się od nאיętych (za które nieco płacić przychodzi) różnią, inaczej zażyie, albo dłużej zatrzyma, a niżeli przynależało, iest odpowiednym za iey utratę, choćby tylko ta trafunkiem wyrosła, toż samo popłaca, kiedy przed pożyczaniem była ocenioną, choćby nic daley nie było umowionego. Podobnież pożyczacz stać powinien za utratę rzeczy, gdyby ią był mógł ocalić zażywaiąc swojej własney, albo gdyby swoją własną ratował, iak obiedwie były w niebezpieczeństwie. Pożyczacz nie może pożyczoney rzeczy, pod wycieczką iż mu pożyczownik winien, dla wytrącenia przytrzymać. Pożyczownik pożyczoney rzeczy nawalną maiący potrzebę, a takiey nawały żadną miarą przezierać nie mógłszy; pożyczacza nawet przed upłynionym czasem, albo przed dokonany m oney zażywaniem, do iey

powrocenia pociągać może. Pożyczacz w nawałnych potrzebach, o których pożyczownikowi dać znać nie mógł, miawszy na ocalenie rzeczy pożyczoney nieuchronne wydatki, może pociągać pożyczownika do powrocenia nakładu np. za leki na konia pożyczonego, który na nagłą zapadł chorobę i t. d.

Uгода towarzyska.

Ugody towarzyskie, mocą których, kilku swój majątek, swoją pracę i zabiegi, całkowitą lub po części ku temuż zamierzonemu łączą celowi, muszą skoro rzecz 150 Franków przechodzi, na piśmie być uczynione, i sądzą się zgodnie do umowy kontraktników. Jeżeliby atoli iednemu wszystka korzyść i wszystka szkoda się przywłaszczała, ugoda zostawa nieważną. Jeżeliby udział tak zysku iak szkody się nie oznaczył, rozdziela się stosownie do przy-

łożenia się każdej strony. Kto tylko swoje zabiegi i prace towarzystwu poświęcił, odbiera tyleż co ten, który najmniej mąiátkiem się przyłożył. Do długów towarzystwa przykładają się wszyscy, do rownych części bez względu na ich składkę, gdyby nic w tej mierze nie było umowionego. Jeśliby nic nie było umowionego, co do administracyi, na ten czas każdemu szczeremu należy wspólnikowi. Gdyby zaś iednemu z precedencyą była powierzona, nie może mu znowu bez ważnych przyczyn byđż wzięta; chyba żeby dopiero, po uczynioney ugodzie, zlecenie takowe się stało; w takowym razie się uważa, iakoby było pełnomocą; a zatym odwołaną byđż może. Kto imieniem towarzystwa obowiązek na się bierze, samego siebie tylko tym obowiązuje, niemiawszy do tego od towarzystwa, żadnego zlecenia. Kto przyrzeka pewną do towarzystwa wnieść sumę, a nie uiści się, powinien będzie

ode dnia, którego mu ią stawić należało, prowizyją z niey płacić. Toż samo popłaca kiedyby ktokolwiek z kasy towarzystwa na własny pożytek iakie obrocił pieniądze. Kiedyby który towarzystwa wspólnik, od dłużnika swego przyjął dług zapłacony, który także towarzystwu iest dłużen, rachuje się płaca, w stosunku do obydwóch kapitałów, choćby kwit tylko na dług prywatnie był danym.

Z towarzystwa, któremu czas trwania nie iest oznaczony, każdy może wystąpić, skoro zechce, tylko nie tym stać się to może końcem, ażeby sobie samemu korzyść ziednać, któraby dla całego inaczey wypadała towarzystwa, ani w czasie w który dalsze towarzystwa, iestestwo onemuż osobliwie iest ważne.

Towarzystwo, któremu czas trwania iest oznaczony, może tylko z ważnych przyczyn, przed upłynionym czasem,
albo

albo przed dopiętym iego zamiarem byź rozpущzone, czego prawność, w razie sprzecznym sędzią rozpoznać.

Takowe przepisy, nie dadzą się ze wszęch miar do właściwie kupieckich przystosować towarzystw, ponieważ się prawo cywilne nie rozciąga do rzeczy handlownych.

Umowiona kara.

Pożyczalnik ma na obraniu, czyliby się miał domagać od dłużnika dopełnienia obowiązku; albo kary umowionej, która na niedopełnienie ustanowioną została. Wszelkoż nie może żądać iedno i drugie, chyba żeby umowiona kara była wyraźnie na samą zwłokę włożoną. Nie może także pożyczalnik prócz kary umowionej, domagać się nadgrozdzenia szkody lub prowizyi. Kary umowione może sędzia zwolnić, kiedy się po części stało obowiązkowi zadosyć.

U r a z a.

Gdzie prawa pówrocenie do przeszłej pory, dla poniesionej urazy dozwalaiają, a czasu nie oznaczaią, tam prawo takowe trwa przez lat dziesięć. Te w razie wiolencyi, ode dnia rachuiąc, którego gwałt ustał, a w razie zwiezdzenia i podeyscia, ode dnia, którego były postrzeżone.

Patrz reszty w artykule, kontrakt kupna, miany i t. d.

U ż y w a n i e.

Kiedy rzecz iaką, kto tylko do używania a nie dla dzierżawy (usus fructus) pożyczanym sposobem dostał, ten nie może prawa swego drugiemu ustępować, i nie użytkuie także, gdyby mu używanie urodzaiów gruntu iakiego przyniosło więcej, iak co samemu z iego potrzeba familią.

Komu wolne pomieszkanie w domu iakowymś iest użyczone, nie może więcey żądać złożenia, iak właśnie co iemu z iego domownikami potrzeba. Na tych ostatnich zawsze atoli wzgląd mieć należy, choćby na ten czas, iak mu to prawo obiecywano był nieżeniaty (nie była zamężną). Gdyby całe zajmował domostwo, albo gdyby wszystkie urodzaie (użytki) rzeczy takowey zpotrzebował, na ten czas także musi wszystkie ponosić ciężary i podatki, przeciwnie zaś tylko według stosunku rzeczy, której właśnie pod ten czas używa.

Co się iednakowoż wszystko w takowym tylko rozumie razie, że inszey snadź nie ma umowy.

Co do reszty ma ta, iak przy dzierżewie, zapisanie stanu i iakości rzeczy, pożyczone, przyzwoite miejsce, tudzież i ewikcyi postanowienie.

Patrz dzierżawa.

W a r u n k i.

Warunki które zupełną są niemożnością, albo sprzeciwiające się ustawom potocznym i dobrym obyczajom nie są ważne, i sprawiają, że wszelka na nich polegająca umowa przyzwoicie, nie może popłacać. Przy testamentach zaś i darowiznach na to względu nie ma; owszem tu takowe warunki się uważają iak gdyby ich nie opisano. Toż samo popłaca na ów czas, kiedyby się gdzie znajdował warunek, nie czynić czego, co jest niemożnością.

Warunek, którego uiszczenie, ten który się za iego ugodą do czego obowiązuje, zupełnie ma w swojej mocy, wszelki znosi obowiązek. Każdy warunek uważa się iak dopełniony, kiedy ten, który za iego ugodą był do czego obowiązany, dopełnieniu iey przeszkodził. Przy wszelkich obustronnych ugodach, bierze się iako warunek po-

przedniczy, żeby każda strona swemu obowiązkowi uczyniła zadosyć. W przeciwnym razie może ta strona, której słowa nie dotrzymano, czynić o zniesienie ugody, chybaby raczey wolala nalegać na uiszczenie.

Wrzucić, wcielić w dziedzictwo.

Każdy współ-dziedzic obowiązany iest, wszystko czym go spadkarz (dziedzictwo po sobie zostawuiący) za życia obdarzył, wraz z użytkiem i prowizyją; począwszy ode dnia śmierci spadkarza, na rzecz swoich współ-dziedziców (lecz nie legatariuszów i kredytorów) w całkowitość (w masę) dziedzictwa wrzucić. Do tego należy także to wszystko, co kto do postanowienia się lub do spłacenia swoich długów otrzymał, lecz nie koszta na wychowanie poniesione, na wesele i t. d.

Współ-dziedzicy powinni, kiedy im co iest osobno odkazanego, takie także

legata w dziedzictwo wcielić, któreby niebyły wyraźnymi przed dziełowymi legatami. ' Inaczej każdy wolen iest od wrzucenia w dziedzictwo, którego spadkarz wyraźnie uwolnił; wszakoż takowa dispensa nie popłaca nigdy o tym, co by przechodziło część majątku rozporządzalną (portion disponible). (Patrz: część majątku rozrządzalna). Rodzice tego nie potrzebują wrzucać, co ich dziatkom darowano, ani przeciwnie dzieci to, co darowano ich rodzicom, chyba żeby nie za siebie, lecz za rodziców zmarłych (prawem zastępnym) dziedziczyli. To także co małżonkowi współdziedzica iest darowane wrzuceniu nie podlega. Co oboygmu małżonkom iest danego, to współdziedzic, do połowy wrzuca. Kiedy rzeczy nieruchome wrzucić przyidzie, powinien dziedzic wrzucający, za wszelkie, z iego winy wynikłe odpowiadać zniszczenie. Może atoli oraz wszystkie na ocalenie (conservation) lub melioracyą ponie-

sione koszta, ohrachować. Jeżeliby taka rzecz nieruchoma do szczeru zostawała zniszczoną, a wprowadzie nie z winy, współdziedzica, na ten czas wcale nie wchodzi w rachunek. Rzeczy ruchome nigdy się in natura nie wrzucają, ale raczey podług przyłożoney, do instrumentu darowizny, wartości, albo też według tego, iak znaiący się na rzeczy oceniają.

W y d e r e k.

(Antichrese.)

Kiedy dłużnik wierzycielowi dzierżawę nieruchomey rzeczy (np. gruntu) wmiast zastawu ustąpi, i naznaczy mu z niey użytki, na ten czas kontrakt wyderkowy ma mieysce. Taki zawsze powinien być na piśmie zawarty.

Gdyby dokładnie nie było umowiono, że użytki (które też zależeć mogą

w mycie najmowym pomieszkania iako-
wego) z prowizyją się znosić mają zu-
pełnie albo w pewnym stosunku, na
ten czas się wierzyciel z nich rachować
powinien, a najpierwey prowizyją po-
trąciwszy, na kapitał one rachować iest
obowiązany. Wierzyciel ma obowiązek
roczne ciężary i podatki, i potrzebne
a pożyteczne reparacye mieć w swojej
opiece, które wydatki czasu swego, na
pierwszym miejscu z użytków zastawo-
wych potrącić może. Wszelka umowa,
że sobie wierzyciel, gdyby w pewnym
oznaczonym czasie nie nastąpiła płaca,
zastawną nieruchomość przywłaszczyć i
samowładnie zprzedać może, nie iest
ważna. Owszem powinien wierzyciel,
kiedy termin wypłacenia przypadnie,
a dłużey-by na zastawie nie chciał
przestawać, u sądu, swego zaspokoienia
poszukiwać.

Wydziedziczenie.

Wprawdzie właściwe wydziedziczenie dozwolonym nie jest, ustawy jednakowoż oznaczają, że pewne osoby jako niegodne, od wszelkiego dziedziczenia wyłączone być mają, a zatem nietylko te jedynie, które testamentarz wydziedzicza z przytoczeniem zasady na której to czyni, ale też bez tego, i przy prawnym także dziedziczeniu albo bez testamentowym, a te są,

- 1) Którym się dowiedzie, że spadkarcha zgładziły, albo zgładzić się kuśiły.
- 2) Które przeciw, spadkarczowi, o sprawę garłową czyniły.
- 3) Dziedzicy doletni, zaboiu spadkarcha do sądu nie odnoszący, choć im był powiadomy,

To się atoli nie da przystosować do krewnych w linii wstępney i zstępney,

na zpowinnowaconych tegoż stopnia, małżonków, rodzeństwo, stryia, wuia, ciotkę, synowcą synowicę, siostrzeńca, siostrzenicę zabitego. Tam gdzie dzieci wyżej wymienionych niegodnych osób swoim własnym imieniem do dziedzictwa przypuszczonym zostaną, tam rodzicy, dzierżawy, czyli użytku przez prawa im inaczey przyznaney, nie mają.

W y s e p.

Wyspy które się na pławnych zasadzą rzekach, należą kraiowi, na inszych strumykach, Panu tegoż brzegu na którym się wszczęły. Gdyby się na pośrodku rzeki zasadziły, podzieli się pociągnioną przez pośrodek strugi linią, między Panów iednego i drugiego brzegu. Kiedy strumień nową tak sobie utworzywszy odnogę, grunt prywatney osoby opasze i w wysep obroci; na ten czas ten wysep właścicielowi należy, choćby strumień był pławny.

Gdyby strumień dawne opuściwszy koryto, nową sobie utorował drogę, należy dawne koryto tym, którzy nowym biegiem rzeki, w gruntach ponieśli stratę, stosownie do szkody poniesionej.

Wzajemne testamenta.

Są zabronione, spätz atoli darowizny w kontrakcie zrzędownym i między małżonkami.

Z a d a t e k,

Kiedy kupno zostało umowionym, a jedna strona zadatkowała, godzi się obydwom stronom się cofnąć. Kto dał zadatek traci go, kiedy się cofnie. Kto zadatek przyjął, powinien cofnąwszy drugiemu, podwojnie wrocić, co odebrał.

Z a k ł a d.

Patrz: Długi z gry.

Zaręka, lub rękoimstwo.

Iściec czyli rękoimia więcey na się brać nie może obowiązków, ani uciążliwsze nad te, które ma sam dłużnik, owszem raczey mniej i mnieysze. Można bez wiedzy samego dłużnika, zarękę uczynić. Jest także zastęna rękoimia dozwolona. Każda nieoznaczony zaręka rozumie się nietylko o iściznie samey, ale też o użytku i o nakładzie. Tylko się przyimuie taki za rękoimie, który posiada grunta, chyba żeby dług był nieznaczny. Tu względu żadnego nie masz na grunta sprzeczne, albo też zbyt odległe.

Zaręcznik, którego się wierzyciel chce trzymać, może na sam przod do samego go odesłać dłużnika, tylko że

mu powinien majątek jego ukazać, z którego-by się dług dał zapłacić, a przytym nieodbicie potrzebny nakład do powodztwa zapłacić. Z takowey się rękoimią ucieszyć nie może folgi, kiedyby się iey był zrzekł, albo się z samym dłużnikiem in solidum był obowiał. Więcey iak jeden współ-zaręczników, mogą, ieżli się nie zrekli dobrodzieystwa oddzielney zaręki, tego żądać, ażeby wierzyciel, na każdej tylko każdego patrzył części: wszakżeż wszelkiego czasu, za tych także między sobą stoią, którzyby przed podzieleniem, nie mieli zkąd zapłacić.

Rękoimia wszelkimi się naprzeciw wierzycielowi zastonić może wycieczkami, których dłużnik zażywa, wyiawszy takie, które się ostatniego osoby, szczegolniey tykają. Tak np. iściec niedoletniego dłużnika złożyć się nie może małoletnością. Jeżli-by rękoimia nie był tymi się wszystkimi zastawiał spo-

sobami, dla którychby wierzyciela odprawiono, na ten czas traci swoje prawo do dłużnika. Toż samo popłaca i na ten czas, gdyby rękoimnia z dobrejwoli zapłacił, nie dawszy o tym znać dłużnikowi, tak żeby ten snadź z niewiadomości drugi raz zapłacił. Przeciwnie zaś zaręcznik wszystkie na się zlewa prawa wierzyciela, zapłaciwszy za dłużnika. Może atoli oraz, iuż i przedtym przeciw dłużnikowi prawnie postąpić; gdyby wierzyciel, iego przycisnął prawem; kiedy dłużnik zbankrutuje; kiedyby się był obowiązał, po upłynionym niejakim czasie, od zaręki go uwolnić; kiedy termin płacy nastał, albo kiedyby żaden był nie wyznaczony termin; kiedy dzie sięć lat upłynie.

Kiedy wierzyciel zrękoimią w iedney się złączy osobie przez dziedzictwo, to nieuwalnia tego, któryby snadź był rękoimią rękoimi, t. i. zastępnym rękoimią.

Lecz na ten czas zaręka ustaie, kiedyby wierzyciel temu był winnien, ze zaręcznik płacący, wszystkie wierzycielskie prawa do dłużnika, iuż więcey na się przeymować nie może: np. gdyby wierzyciel od dłużnika rzecz iaką przyiął w zapłacie: na ten czas uwolnia się rękoimnia od zaręki, gdyby z czasem trzeci, do rzeczy w zapłacie przyiętey, prawa swego dowiodł, tak że ią wierzyciel wydać powinien.

Zaręki spadaią na dziedziców, lecz nie wiążący się z nią inaczey mus osobisty.

Ustawy żadnych na białogłowy nie używaią względności, i onych, stosownie do zaręki, ni w czym nie wyimuią.

Zastaw czyli fant.

Przy wszelkim braniu na fant przeszło 150 Franków wynoszący, potrze-

bny iest publiczny, albo - li też u przy-
 zwoitey zwierzchności za rejestrowany,
 prywatny protokół, z któregoby się ia-
 wnie pokazał dług zaciągniony, iako
 też natura i iakość zastawu. Kiedyby
 wierzyciel, albo pewna przez obiedwie
 interessowane osoby, mianowana trze-
 cia, zastawy rzeczą samą nie posiadali,
 na ten czas żadnego cale nie ma prawa
 fantowego. Gdyby zastawioną została
 pretensya, prowizyją przynosząca, na
 ten czas posiadacz fantu bierze prowi-
 zyją, i rachuje ją sobie na swoją pro-
 wizyją, gdyby należała, przeciwnie zaś
 potrącać sobie z niey swój kapitał. Miał-
 liby wierzyciel ieszcze inszą pretensyją
 późniejszey daty, któraby żadnym nie
 była zabezpieczona zastawem, do tegoż
 samego dłużnika, a gdyby prędzey przy-
 padał termin, iak owa pierwsza zapła-
 coną została, może się poty zastawu
 trzymać, aż obiedwie pretensyje za-
 spokoione zostaną. Wierzycielowi się
 niegodzi zastaw sobie przywłaszczyć,
 ani

ani go sprzedać samowładnie, owszem mu urzędownie po poprzedzonym ocenieniu (taxacyi) przysądzony, albo publicznie zprzedany być powinien. Wszelka temu przeciwna umowa iest nieważna.

To wszystko w sprawach handlowych nie popłaca.

Zastaw urzędowy, hypoteka.

Wszystkie nieruchomości opiekuna stoią niedoletniemu i słabemu na umyśle, za urzędową ewikcyją, stosownie do iego administracyi. Podobnież urządza prawo mężątkom, wszystek nieruchomy majątek mężowski, iako zastaw urzędowy, dla wniesionego iey majątku, i przyrzeczonych kontraktem zrękowinym, albo i pod czas małżeństwa obiecanych korzyści. Oboie prawą są hypoteką, choć nie nastąpi zapisanie urzędowe. Piérwsza rachuje się ode dnia

obiętego opiekuństwa; druga od zawar-
tego małżeństwa, albo od tegoż same-
go dnia, którego małżonce, korzyści z
małżeństwa, zapewnionymi zostały, al-
bo ode dnia śmierci spadkarza, który
iey pozostawił posaźną iściznę w spad-
ku. Obowiązani wszakoż są opiekuni
i małżonkowie dla powszechnego dobra,
te nawet prawne zastawy urzędownie
dać zapisać. Tego nieuczyniwszy, a
potym przy zdarzonych inszych, urzę-
downie sporządzonych zapisach, te pra-
wne zastawy zamilczawszy; uważani bę-
dą, iak oszustowie. Zastępnny także
opiekun, obowiązany iest, taki dać
uczynić zapis, niechcąc byź odpowie-
dnym, za wszelką, z omieszkanego za-
pisu wyrastającą szkodę. Na reszcie
mogą nawet krewni i należący, albo i
sam niedoletni, o to czynić, kiedy się
omieszkało.

Kiedy doletni w kontrakcie zręko-
winnym, między sobą umówią, że za-

staw nie na wszystkich, ale tylko na niektórych wymienionych nieruchomościach zapisanym bydź ma, albo gdyby radziec familii względem opiekuna tak uradził, na ten czas dosyć i na tym. Co gdyby się iednak nie stało, wolno tak opiekunowi iak żeniatemu tego żądać, ażeby ogolny zastaw, określonym został na wyraźnie wymienione ruchomości, byle tylko dostatecznie zabezpieczały.

Przy takich zastawach urzędowych popłaca, iako się iuż powiedziało, dzień obiętego opiekuństwa, zawartego małżeństwa, i t. d. datę zapisu, a stosownie do niey, rządzi się starszeństwo, które tym zastawom urzędowym między inszymi, tak dobrowolnymi, iako też na sądowym wyroku się zasadzającymi zapisami, należy, ponieważ rychley zapisany, późniey zapisanym pierwszeństwo bierze. Każdy dobrowolny, lub umowiony zastaw urzędowy, powinien

bydź wygotowany przed pisarzami urzędowymi. Prawne zastawy urzędowe rozciągają się także na przyszły nieruchomości majątek, dobrowolne nigdy, chyba żeby protokół hipotekowy, niewystarczające wyraźnie zeznał bezpieczeństwo, i przyrzekłszy, że dla udoskonalonego zapewnienia, także w przyszłości może nabyte grunta, zastawowi poddane bydź mają. Niechby wymieniona dla zastawu nieruchomości tak zpodłała, żeby już więcej dostatecznego niedawała zapewnienia, może wtedy wierzyciel albo natychmiast wypłacenia swojej należności, albo dostatniejszego domagać się zapewnienia.

O bok zastawowey iścizny, mieści się także dwuletnia zaległa prowizya, byle nie starsza.

Zapis waży tylko na dziesięć lat, i musi w ten czas bydź odnowiony, kiedy nie ma przez preskrypcją zgasnąć.

Sądowe od zapisu idzie, na rachunek dłużnika.

Kiedy prawna, albo z wyroku sądowego wypadająca hipoteka, więcej ogarnia gruntów, aniżeli do zupełnego zabezpieczenia potrzeba, może wierzyciel żądać, ażeby ją tak dalece określić, ażeby dobrowolna wartość zastawionych gruntów długu nie przewyższała o trzecią część. Wartość nieruchomości, przyzwoicie się zwykła wynaleść, że dochody takich nieruchomości, które zpodleniu nie podpadają, piętnaście razy, a dochody drugich dziesięć razy się biorą.

Kiedy obciążona zastawem urzędowym ruchomość do rąk trzeciego się dostanie, następującego zażyć na to może sposobu, ażeby wyednać wygluzowanie:

Powinien nayoźniej w czasie jednego miesiąca, po pierwszym wyszłym

upomnieniu do wypłacenia, z strony jednego z wierzycieli, wszystkich ogółem wierzycieli z pewną formalnością, o swoim kupnie uwiadomić, i ofiarować wypłacenie pretensyiów, aż do summy kupna. Jeżeli wierzycielowie na takowej kupna summie przestają, dzieli się summa przedaźna między wierzycieli, choćby na zaspokojenie wszystkim nie wystarczała, a ruchomość zatym, od wszystkich zostaje uwolnioną zastawów. Nie przestający zaś wierzycielowi na summie przedaży, mogą czynić o przedaź publiczną. Wierzyciel mający do tego wolą, powinien przynajmniej w czasie czterdziestu dni, znowu z pewną uroczystością, swoją wolą posiadaczowi oznaymić, i do tego się ofiarować, że albo sam, dziesiątą częścią przynajmniej, więcej dać gotów za tę ruchomość, albo że się postara, ażeby inși to dali, i powinien się obowiązać, dać ewikcyią na taką kupna summę i na koszt. Toż samo donieśdź także po-

winnien przeszłemu właścicielowi, iako dłużnikowi. Zaczyn publiczna sprzedaż do skutku się przywiedzie, i realni wierzycielowie się wypłacają z summy przedaźney, utrzymał-li-by synowy posiadacz, przy tey nieruchomości zatym zostaje przy przeszłym właściciela tytule, i nie potrzeba mu wyrok przysądzenia, którym mu ta nieruchomość na nowo przywłaszczoną została, dać w księgi wwozić.

Dotarłszyż zaś inszy kupna, musi oprócz przedaźney summy, przeszłemu kupnikowi, koszt iego kontraktu, wwozienie w księgi iego właścicielskiego tytułu, obwieszczenia wierzycielów, i nowey przedaży, bonifikować. W przedchodzącym trafunku, kiedy się nowy posiadacz przy nieruchomości utrzyma, wolny mu regress, do sprzedawacza, względem tego, co dał więcey przy publiczney przedaży, iak wynosiła przeszła przedaży summa, oraz z prowizyją

ode dnia płacy. Gdyby grunt hipote-
 kę małoletnich, słabych na umyśle, al-
 bo małżonki, obciążonym zostawał, a
 dostał by się trzeciemu, a takowe pra-
 wne hipote-ki, nie byłyby zapisane, na
 ten czas powinien nowy nabywacz, z
 pewną uroczystością, urzędowe zapo-
 wiedzenie takowej nieruchomości ogło-
 sić. Opiekunowie, małżonkowie i insi
 którym zapisanie takowych zastawów
 przynależało mieć na pieczy, nie ozy-
 waiący się w czasie przez urząd nazna-
 czonym, uwalniaią takową nieruchomość
 od zastawów rzeczonych. Gdyby się
 zaś ozwali, dając hipote-ki ieszcze za-
 pisać, na ten czas summa przedażna, się
 dzieli, między tych i drugich realnych
 wierzycielów, podług ich starszeństwa,
 albo się też przystąpi, iak przy inszych
 trafunkach, do publiczney przedaży.
 Rozumie się tu naturalnie, że hipote-ki
 małżonki i opiekalne, nie zważając na
 późniejsze wniesienie, iednakowoż swoje
 zajmują miejsce według daty kontraktu

zrębowinnego i obiętego opiekuństwa, ponieważ ich zapisanie niczym nie jest istotnym,

Nowy nabywacz nieruchomości zastawami urzędowymi obciążoney, zaniedbawszy którekolwiek z przytoczonych prawideł, do zagluzowania potrzebnych, powinien albo wszystkie, na urzędowych zapisach usadowione summy z prowizyami zapłacić, choćby iak bądź wielkie były, albo tey nieruchomości zupełnie ustąpić. Gdyby zaś i iedno i drugie nie uczynił, na ten czas może każdy hypotekalny wierzyciel nieruchomość na swoje zaspokoienie dać sprzedać. Gdyby zaś nie był osobiście nowy nabywacz co zawinił, na ten czas może ukaziciela generalney hypoteki, który tę rzecz nieruchomą, chce dać sprzedać, tym czasownie do pozostałych jeszcze odesłać nieruchomości, które także w tymże długu są zastawne ięzliby ruchomości ustąpił, na ten czas

się więc wyznaczy kurator oneyże, i przystąpią do publiczney sprzedaży,

---

Zeznanie doletniości,

Patrz: Emancypacya,

Zeznanie śmierci nieobecnego,

Patrz: Nieobecność.

Z g o d a.

Wszelka zgoda, o sprzeczne prawa, powinna być na piśmie zawarta. Gromady lub gminy i publiczne fundusze powinny do tego mieć zezwolenie rządu. Zgody między stronami temże czynią skutek, co wyrok sądowny, i nie mogą być wzruszane z przyczyny omyłki, lub uszkodzenia w prawie; lecz z przyczyny omyłki co do osoby albo co do rzeczy sprzecznej; z przyczyny podejścia i przymusu. Daley może

zgoda być wzruszana, która się zasa-
dza na dokumentach nieważnych lub
podsuniętych, albo któraby w tymże
okamgnięciu zawartą była, kiedy już
rzecz sądownie rozpoznano, bez wiedzy
strony obojej,

Zgodą o wszelkie zobowiązane preten-
syje stron, niemoże być wywroconą,
dla wynalezionych później dokumen-
tów, gdyby ich snadź strona przeciwną
nie była przytrzymała, lecz zgoda tyl-
ko o iedyną rzecz, gdyby z nowo-wy-
nalezionych dokumentów się wyiawiło,
że iedna strona zgoła żadnego na nią
nie ma prawa, jest nieważną.

Zgubione rzeczy,

Patrz: Kradzione rzeczy,

Złanie prawa.

(Cession.)

Złanie czyli ustąpienie prawa swego, zależy w oddaniu na ręce drugiego, dokumentów, prawa dowodzących: trzeba jednak dłużnika o tym uwiadomić, który przed takowym ogłoszeniem, jeszcze zawsze pierwszemu wierzycielowi ważnie wypłacać może. Ustąpiiciel (zlewacz) zaręcza zlewalnikowi (cessionaire t. i. temu na którego prawo jest złane) rzeczywistość swego prawa, ale nie płacę, chyba żeby wyraźnie był przyrzekł, a nawet i w takowym razie tylko wartość tego, co sam odbiera. Kiedy się zleje prawo sprzeczne, na ten czas dłużnikowi wolno zapłacić zlewalnikowi to, co dał za złanie prawa, wraz z provizją i czynionym nakładem, i tak sobie od pretensyi oswobodzić. Urzędnikom sądowym się nie godzi dać na się zlewać prawa w powiecie do ich wyroczni należącym.

Żrzczenie się dziedzictwa.

Za życia zostawującego po sobie dziedzictwo, nie może nikt poprzedniczo się żrzc dziedzictwa, ani ie w in-szy sposób od siebie odsaczyć. Po śmierci zaś iego, powinno takie żrzczenie przed przyzwoitym urzędem być wykonane. Kto ze spadku nie to zatai lub zemknie, traci prawo żrzczenia się, i poczytanym iest za dziedzica bez ochrony (salwy). (Patrz: Przystąpienie do dziedzictwa.) Dziedzizna żrzc-kającego się, przyrasta iego współ-dziedzicom, albo spada na następujące pokolenie, kiedyby był w swoim pokoleniu, sam ieden. Póki ci dziedzictwa ieszcze nie obięli, i nie nastąpiła pre-skrypcia, może zawsze ieszcze żrzczenie się odwołać, i do dziedzictwa przystąpić, powinien atoli na wszystkim przedstawać, co tym czasem wysadzony kurator spadku poczynił. Mogą też więc kredytorowie żrzc-kającego się z ich szkodą, do obięcia dziedzictwa zamiast niego być upoważeni. Kiedy w takim razie żrzczenie się oświadczone będzie nieważnym, dzieie się to iedynie na

rzecz pożyczalników, a zrzekający się dziedzic w żadnym względzie przeto, korzystać nie może. (Znieś (confer) z artykułem dziedzic pobłażany.)

Ż r z ó d ł o.

Właściciel źródła zażywać i wieśdź ie może do własnego upodobania, sąsiad poniż niego leżący, tylko ie na swoje grunta, krom ugody, naprzeciw woli właściciela z puszsać może, kiedy do tego prawa, przez trzydziestoletnią nabył preskrypcyą, który czas od tegoż okamgnienia się rachuje, w którym się przygotowania w żywe oczy do spuszczenia źródła stały. Wszakoz gdyby źródło takowe mieszkańcom poniż leżącym budynkom potrzebną dostarczało wodę, niewolno go właścicielowi tamować: może atoli, ieżeli tam-ci przez preskrypcyą, albo w inszy iakowy sposób prawa na nie, nie nabyli, żądać nadgrody według uczynionego, przez ludzi znaiących się na tym, szacunku.

TABLICA MATERII.

	Karta
Adopcya	11
Arenda	ibid.
Arenda bydła	17
Alternatywa	19
Białogłowa	21
Czas namysłu	23
Część majątku rozrządzała	ibid.
Darowizna	27
Darowizna w kontrakcie zrzekowinym i między małżonkami	29
Długi dziedzictwa	31
Długi z gry	32
Dokumenta	33
Doletniość	54
Domostwa mające więcej właścicieli	35
Dożywotnia renta	ibid.
Drzewa	37

	Karta
Działy	38
Działy między dziećmi przez rodziców	40
Dzieci nieprawe	ibid.
Dziedzic pobłażany	43
Dzierżawa	46
Exekutor testamentu	50
Emancypacya, zeznanie doletniości	51
Fideikommiss	52
Fundusze, fundacye	54
Furmani	ibid.
Głuchoniemi	55
Golębie	ibid.
Gościnni lub austernicy	ibid.
Granica	56
Grunt	57
Hypoteka	59
Impreza	ibid.
Interdykcyja	60
Inwentarz bydła	ibid.
Kapanie z dachu	61
Karby	62
Karta ręczna albo zapis ręczny	ibid.
Konferować	63
Kontrakt kupna	ibid.
Kradzionych rzeczy	69
Krewności stopnie	70
Kucharze w garkuchniach	71

Kupno spadkowe	71
Legata	72
Lékarze	74
Linia krewności	ibid.
Maiątek małżonków	75
Małoletni	77
Małżeństwo	78
Marnotrawca	81
Metryka narodzonych, małżeńska i zmarłych	82
Miany	83
Mur	ibid.
Naíem	84
Namiestniczy opiekun	87
Niedoletni, małoletni	88
Nieobecność	90
Nieuchronny uczeństek	92
Obowiązek in solidum	ibid.
Oyciec	95
Odstąpienie dóbr	97
Opiekun	98
Opiekuństwo	100
Osobisty areszt	103
Pełnomocnictwo	105
Piérwazeństwo	107
Pobłażanie inwentarza	113
Podrywanie i przyrastanie brzegów	ibid.
Pokład	114

	Karta
Posag	116
Prawa rodzicielskie	120
Prawo zastępcze	125
Preskrypcya, zastarzałość	ibid.
Protestacyja	128
Przedaje na powrót wykupne	129
Przeszkody małżeństwa	ibid.
Przysposobienie za dziecko	131
Przystąpienie do dziedzictwa	133
Przywianek, paraferalne dobra	134
Radziec familii	135
Renta	136
Robota	138
Rozłączenie dóbr	139
Rozwód	141
Ruchome i nieruchome dobra	144
Ryby	145
Sąsiad	146
Separacyja czyli rozwód dożywotni	ibid.
Skarb	147
Słabi na umyśle	ibid.
Służący	149
Służbistość	ibid.
Śmierć obywatelska	151
Spadek	153
Spław	158
Spolność dóbr między małżonkami	159

Karta

Spolność pożywienia i przemysłu	172
Sprawunki nie zlecone	ibid.
Strawowanie	ibid.
Subsystencya, wyżywienie	ibid.
Substytucya	174
Sukcesyjne ugody	ibid.
Summa pożyczana	ibid.
Świadek	179
Szkoda	180
Testament	181
Testamenta uprzywilejowane	184
Testamentowy dziedzic	186
Uczynne opiekuństwo	187.
Ugoda pożyczalna	189
Ugoda towarzyska	190
Umowiona kara	193
Uraza	194
Używanie	ibid.
Warunki	196
Wrzucić, wcielić w dziedzictwo	197.
Wyderk	199
Wydziedziczenie	201
Wysep	202
Wzajemne testamenta	203
Zadatek	ibid.
Zakład	204
Zareka, lub rękojmisztwo	ibid.

	Karta
Zastaw czyli fant	207
Zastaw urzędowy, hipoteka	209
Żeznanie doletniości	218
Żeznanie śmierci nieobecnego	ibid.
Zgoda	ibid.
Zgubione rzeczy	219
Złanie prawa	220
Zrzeczenie się dziedzictwa	221
Zródło	222

Mylki i ich poprawa.

W Przedmowie strona 3 lin. ostat. potrzeby, czytaj
potrzebę.

— — — 5 — 4 od końca: ogolno-
ści, czytaj: w ogolności.

W samym dziele strona 14 lin. 16 od końca: zarosty,
czytaj: zarosli.

Strona 14 lin. 13 od końca: imienie, czytaj: imienia.

— 15 — 12 z góry: leciach, — leciech.

— 17 — 9 — pozor, — dozor.

— 19 — 8 — dzieła, — dzieła,

— ibid. — 7 z końca: obowiązawszy się, kto to,
czytaj: obowiązawszy się kto, to.

— 20 — 6 z góry: powinien, czyt. powinien.

— ibid. — 8 od spodu: iakowy, — iakowey.

— 21 — 1 z góry: ięcznienia, — ięczmienia.

— ibid. — 5 — nasypań, — nasypań,

— 23 — 6 z góry: iaka, — iak.

— 24 — 12 — troyność, — hoyność.

— ibid. — 3 od spodu: i samym ostatnim prze-
istoczenia, czytaj: iż samym
ostatnim, przeistoczenia.

— 25 — 5 od góry: wzmiarkowanym, czytaj:
wzmiarkowanym.

— 38 — 11 et 12: niedzielńcze, czytaj; nie-
dzielenie.

— 40 — 9 od spodu: pominione było, czytaj:
pominieni byli.

— 42 — 7 z góry: otrzymał było, czytaj:
otrzymało było.

— 45 — 8 — pobrażomu, czytaj: po-
brażonemu.

— ibid. — 15 — dogotowizny, czytaj: do
gotowizny.

— 46 — 5 od spodu: którem, czytaj: któremu.

— ibid. — ibid. — iakiezkolwiek, czytaj: ia-
kieżkolwiek.

— 48 — 9: bonifikazyia, czytaj: bonifikacyia.

— 58 — 5 z góry: na ten, — na ten czas.

Strona 59 lin. 6 z góry: zgodnie zakładem, czytaj:
zgodnie z zakładem.

— 62 — 10 — insza, czytaj: inszą.

— 65 — 3 od spodu: sumę, — (sumę).

— 71 — 5 — wzięce, — wzięte.

— ibid. — 3 — zapłacone. — zapłaconych.

— 72 — 13 z góry: bez testamentownych, czy-
taj: beztestamentownych.

— ibid. — 4 od spodu: proste legata prości, czy-
taj: proste legata. Prości.

— 73 — 10 — następująca, czytaj: na-
stępujące.

— ibid. — 7 — bądź przyczyny, czytaj:
z jakiej bądź przyczyny.

— 76 — 8 z góry: społeczności, czytaj: w społ-
ności.

— ibid. — 18 — uważaia, czyt.: się uważaia.

— 80 — 9 — małżeństwa, czytaj: mał-
żeństwa).

— 83 — 9 — na wypod, czytaj: wywód
rodu.

— 87 — 10 od spodu: Opiekun, — opiekun.

— 90 — 10 z góry: szczęść, — szesć.

— 94 — 4 — dziedzicom, — dziedzic-
cem.

— 97 — 7 od spodu: powinni, czytaj: po-
winni.

— ibid. — 6 — ten, czytaj: tego.

— ibid. — 2 z góry: oycą się dochodzić, czy-
taj: oycą dochodzić.

— ibid. — 5 — zastąpienia, czytaj: za-
stąpienia.

— 104 — 8 od spodu: któremu, czytaj: które
mu.

— 107 — 4 — należnościami, czytaj: na-
leżnościom.

— 108 — 2 z góry: zaspokoionym, czytaj: za-
spokoionymi.

— 110 — 7 od spodu: chcący, czytaj: chcą-
cemu.

— 111 — 5 od góry: zaspokoienie, czytaj: do
zaspokoienia.

— 117 — 6 z góry; dziesięt, czytaj: dziesięć.

Strona 117 lin. 8 z góry: przypuszczonym, mąż,
czytaj: przypuszczonym do
dowodu. Mąż.

— 118 — 5 — ostatnie, czytaj: ostatnia.

— 120 — 4 od spodu: ze dosyć, — zadosyć.

— 125 — 5 z góry: płacy. — płacy.

— ibid. — 8 od spodu: przeciwie, czytaj: prze-
ciwnie.

— 127 — 7 — służącą, czytaj: służący.

— 128 — 3 — przyjmowan ibywią, czy-
taj: przyjmowani bywią.

— 138 — 7 z góry: przystawiona, czytaj: przy-
stawiono.

— ibid. — 9 — więc, czytaj: więc.

— 139 — 13 — rozłączone, czytaj: róż-
łączenie.

— 144 — 5 od spodu: zachuie, czytaj: rachue.

— 152 — 3 — za ocznie, — zaocznie.

— 159 — 10 z góry: wyimuią się także, czytaj:
wyimuią także.

— ibid. — 15 — należącą iedney stron nie,
czytaj: należącą iedney
stronie.

— ibid. — 16 — na ten owa, czytaj: na
ten czas owa.

— 161 — 15 — urzędownie upoważyć, czy-
taj: urzędownie się upo-
ważnić.

— 163 — 10 od spodu: rozwiązania, czytaj:
rozwiązanie.

— 164 — 4 — toż, czytaj: też.

— 167 — 8 — załości, — całości.

— ibid. — 6 — zprovizyją, czytaj: pro-
wizyi.

— 171 — 5 od spodu: ninieyszei przyszłe, czy-
taj: same ninieysze, al-
bo same przyszłe.

— 172 — 5 z góry: samo chcąc, czytaj: samo-
chcac.

— ibid. — 8 — nie odbitych: — nieodbi-
tych.

— 176 — 2 — ad, czytaj: od.

- Strona 179 lin. 3 — 12 Zł. 10 $\frac{1}{2}$ gr. czytaj; 1 Zł. 15 gr.
- ibid. — 2 od spodu; niemoż znaleźć nością
było, czytaj: niemożno-
ścią znaleźć było.
- 182 — 4 — pielegnowaniem, czytaj:
pielegnowania.
- 185 — 12 — tako, czytaj: tak iako.
- 186 — 6 — nieruchonnych, czytaj:
nieuchronnych.
- 187 — 4 z góry: bez testamentownych, czy-
taj: beztestamentownych.
- ibid. — 11 od spodu: przywoleniem, czytaj:
przyzwoleniem.
- 192 — 5 — w który dalsze towarzy-
stwa, iestestwo, czytaj:
w który dalsze, towarzy-
stwa iestestwo.
- 193 — 3 z góry: sędzią, czytaj: sędzia.
- ibid. — 9 od spodu: wszelkoż, czytaj:
wszelakoż.
- 195 — 3-4 — dzier - żewie, czytaj:
dzierżawie.
- 202 — 7 z góry: przypuszczonym, czytaj:
przypuszczonymi.
- 204 — 9-10 — Jest także zastępną rękoj-
mia dozwolona. Każda
nieznaczony zaręka, czytaj:
Jest także zastępny rękoj-
mia dozwolony. Każda
nieoznaoczona rareka.
- 215 — 5 — utrzymał - li by synowy,
czytaj: utrzymał - li by się
zowy.
- ibid. — 12 od spodu: dotarłszył, czytaj: do-
tarłszy.
- 221 — 2 — oświadczone, czytaj:
oświadczone.

